T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ
TEFSİR BİLİM DALI

CUMHURİYET DÖNEMİ KURAN TEFSİRLERİNDE KADIN KONUSU

Yüksek Lisans Tezi

Necdet KAHVECİ

Ankara – 2013

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ
TEFSİR BİLİM DALI

CUMHURİYET DÖNEMİ KURAN TEFSİRLERİNDE KADIN KONUSU

Yüksek Lisans Tezi

Necdet KAHVECİ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Halis ALBAYRAK

Ankara - 2013

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ
TEFSİR BİLİM DALI

CUMHURİYET DÖNEMİ KURAN TEFSİRLERİNDE KADIN KONUSU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Juri Üyeleri

Adı ve Soyadı:	**İmzası:**
……	……
……	……
……	……

Tez Sınavı Tarihi ……..

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri ve sonuçları andığımı ve kaynağımı gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (…… / ……./ 2013)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı Soyadı

Necdet KAHVECİ

İmzası

…….

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER I

ÖNSÖZ III

KISALTMALAR V

GİRİŞ 1

1. KONUNUN ÖNEMİ VE AMACI 1

3. KONUNUN KAPSAMI VE METODU 3

BİRİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİ KUR'AN TEFSİRLERİNDE TESETTÜR KONUSU

1.Cahiliye Dönemi 5

2. İslami Dönem 7

3.Ahzap Suresi 32-33. Ayetlerin Tahlili ve Yorumu 8

3.1 Ahzap Suresinin İndiği Dönemde Medine 9

3.2 İlgili Ayetlerin Yorumları 10

4. Ahzap Suresi 59. Ayetin Tahlili ve Yorumu 17

4.1. Ayetin Sebeb-i Nuzülü 17

4.2. İlk Dönem ve Klasik Döneme Ait Tefsirlerde 18

4.3. Cumhuriyet Dönemi Kur'an Tefsirlerinde 21

5. Nur Suresi 31. Ayetin Tahlili ve Yorumu 26

5. 1. Nur Suresi 31. Ayetin Sebeb-i Nuzülü 27
5.2. İlk Dönem ve Klasik Döneme Ait Tefsirlerde 27
5.3. Cumhuriyet Dönemi Kur'an Tefsirlerinde 31
5. 4.Değerlendirme 45

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİ KUR'AN TEFSİRLERİNDE ERKEĞİN ÜSTÜNLÜĞÜ MESELESİ

1. Kavvâm 48
1.1. Ayetin Sebeb-i Nuzulü 51
1.2. Klasik Dönem Kur'an Tefsirlerinde 52
1.3 Cumhuriyet Dönemi Kur'an Tefsirlerinde 56
2. Nüşûz Meselesi 75
3. Darb Meselesi 84

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİ KUR'AN TEFSİRLERİNDE KADININ ŞAHİTLİĞİ MESELESİ

1.Şahitlik Kavramı 93
2.1. Klasik Dönem Tefsirlerde 95
2.2 Cumhuriyet Dönemi Kur'an Tefsirlerinde 100
SONUÇ 111
BİBLİYOGRAFYA 117
ÖZET 123
ABSTRACT 124

ÖNSÖZ

Modern zamanlarda Müslüman bilgin ve yazarların ilgi alanlarının başında "İslam'da Kadının Konumu" meselesi gelmektedir. Bu konuda görüş beyan edenler genellikle Hz. Peygamber dönemindeki kadınlara yönelik uygulamalarla sonraki dönemlerde ortaya konulan davranış biçimlerinin toplumsal örf ve adetlere göre ayrıştığını ve bunun nedeninin de fitne çıkabilme ihtimali olduğunu söylemişlerdir.

Tez konumuzu bu çerçevede ele alıp değerlendirmeyi uygun bulduk. Çalışmamızın merkezine, ülkemizde konu ile ilgili şekillenen algı biçiminin değişim seyrinde önemli bir ayrım noktası olduğuna inandığımız Cumhuriyet Dönemi Tefsirlerini koymayı tercih ettik. Söz konusu dönemle ilgili tefsirler malum olduğu üzere sınırlı sayıdadır. Elmalılı Hamdi Yazır'ın "Hak Dini Kur'an Dili", Ömer Nasuhi Bilmen'in "Kur'an'ı Kerim'in Meali Âlisi ve Tefsiri" ve Konyalı Mehmet Vehbi Efendi'nin "Hulasatu'l-Beyan" adlı eserleri çalışmamızın ana temasını oluşturmuştur. Ancak Cumhuriyet Türkiyesi gelişim seyrini hala devam ettirmekte olduğundan biz de fikri alanda yaşanan bu dönüşümün günümüzdeki yansımalarını aktarma açısından çağdaş bilginlerin fikirlerine de yer verdik. Bundaki amacımız da, ülkemizde yaşanan sosyal ve kültürel gelişimleri çerçevesinde daha yakından takip edebilme imkanı vereceğini varsaydığımızdandır.

Çalışmamızın alanını başörtüsü, erkeğin üstünlüğü ve şahitlik konularıyla sınırlı tuttuk. Her konuya bir bölüm tahsis ettik ve etraflıca ele almaya gayret ettik. Önce klasik dönemdeki tefsirlere baktık ve hangi zemin üzerinde yürüyeceğimize bu şekilde karar verdik. Ardın da Cumhuriyetin ilk yıllarına ait yukarıda isimlerini

verdiğimiz tefsirleri inceledik. Son olarak, konu ile ilgili günümüz bilginlerinin çalışmalarına yer verdik.

Alanımızın sınırlarını zorlamamak için fıkhi konulara girmemeye gayret ettik. Ele aldığımız ayetlerin varsa sebeb-i nuzülünü zikretmeye çalıştık. Ayrıca, meselelerin daya iyi anlaşılması maksadıyla tarihsel arka plana gönderme yapmaya gayret ettik. Ayetler indikleri ilk muhatapların zihninde nasıl bir anlam dünyası oluşturdukları meselesi çalışmamız boyunca göz önünde tuttuğumuz önemli bir unsur olmuştur. Zira ayetlerin bu konudan bağımsız bir şekilde anlaşılamayacağını düşünüyoruz.

Bu vesileyle çalışma boyunca planlanması ve içeriğinin oluşturulmasına kadar tüm aşamalarda yardımlarını esirgemeyen, değerli yorum ve görüşleriyle tezimi en iyi şekilde tamamlayabilmem için bana rehberlik eden danışmanım Prof. Dr. Halis ALBAYRAK Hocama içtenlikle teşekkürlerimi arz ederim. Aynı şekilde değerli katkılarını esirgemeyen Araş. Gör. Adem Sadoğlu Hocama da teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Necdet KAHVECİ

Trabzon-2013

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı geçen eser
agm	: Adı Geçen Makale
Ank.	: Ankara
Ansk.	: Ansiklopedi.
Araş.	: Araştırmaları.
AÜİF	: Ankara üniversitesi İlahiyat Fakültesi
AÜİFİİED	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslami İlimler Ensitüsü Dergisi.
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
Çev	: Çeviren
DEÜİFD	:Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİBY	: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
h.	: Hicri
Haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
İst.	: İstanbul
Md.	: Madde
MÜİFVY	: Maramara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
Neş	: Neşriyat
s.	: Sayfa

S. : Sayı

s.a.v. : Sallallahu aleyhi vesellem

TC. : Türkiye Cumhuriyeti.

Thk. : Tahkik.

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

tlk. : Talik

t.siz. : tarihsiz

vb. : Ve benzeri

Yay : yayınevi

GİRİŞ

1. KONUNUN ÖNEMİ VE AMACI

Kadının bizatihi varlığı, aile ve sosyal yapı içindeki yeri öteden beri tartışılagelen bir konudur. Günümüz dünyasında, kadının varlıksal özellikleri kadar, toplumsal yaşamdaki rolü ve konumu da oldukça farklı bir durum arz etmiştir.

Kadının ve onun sosyal yapı içindeki rolü hakkında bugün ulaşılan fikri düzey geçen yüzyıllardaki durumundan hayli farklı bir durumdadır. Geleneksel toplumlarda kocaya bağımlı yaşayan bir kadın tipi ile bugün ekmeğini eline alan kadın profili aynı değildir.

Kadın hakkındaki ayetlerin tefsiri de tam bu noktada önem kazanıyor. Çevrenin, insanların tabiatları, karakterleri ve düşünceleri üzerinde tesiri söz konusu olduğu gibi metinleri yorumlamada da ön kabüllerin, yorumlar üzerinde yadsınamaz bir tesiri vardır. Kabul edilen bir gerçektir ki vahyin ilk inzal edilmeye başlandığı süreç ile günümüz dünyasında gelinen durum arasında hem sosyal yapı hem de düşünce bazında önemli değişiklikler meydana gelmiştir.

Bunun sonucunda doğal olarak, meselelere farklı bakış açısı ve toplumsal yapı göz önünde bulundurularak yeni yorumlar geliştirilmiştir. Zihniyet değişimi veya

tekamül diye ifade edebileceğimiz bu durum, özellikle de Cumhuriyet dönemiyle yeni bir ivme kazanmıştır.

Çalışmamızda söz konusu dönüşümün ne derece önemli ve gerekeli olduğunu gözler önüne çalıştık. Yeri geldikçe ulaşılan düzeyin ileriki zamanlar açısından yeterli görülemediğine ve görülmeyeceğine de değinmeye gayret ettik.

Kur'an-ı Kerim'in gönderiliş amacı insanları batıl inançlardan kurtarıp, iyiye güzele ve doğruya ulaştırmak, dünya hayatını ıslah etmek ve ebedi mutluluğu elde edilmesine dönüktür. Bu amacını gerçekleştirmek için inananlarına düşen görev bu ilahi hitabın kendilerine neleri söylemek istediğinin bilincinde olmalarıdır.

Tefsir ilminin bu önemli görevi yerine getiren bir yönü vardır. Müslümanlar da bu amacı gerçekleştirmek için Kur'an'ı tefsir faaliyetine girişmişlerdir. Ancak her dönemin kendine has özellikleri ve ihtiyaçları vardır. Tefsir işine girişen kişiler de bu ihtiyaçları göz önüne alarak çalışmalarını yürütmeleri gerekmektedir. Ancak, Kur'an-ı Kerim yorumlarının zamanla değişen bir yapıya sahip olduğunu da unutmamak gerekir. Bu sebeple daima yoruma ihtiyaç duydu.

Çalışmamızda, Kur'an-ı Kerim'in yoruma açık bir özelliğe sahip olmasından dolayı, kadın konusunun zamanla nasıl farklı yorumlara muhatap kaldığını göreceğiz. Zihin dünyasının okunan kitaba -ilahi kitap ta olsa- nasıl yansıdığını ve bu yansımanın neticesinde nasıl da farklı algılayışlar ortaya çıkardığını ve bu farklı algılayışların tefsir faaliyetinde ne tür yansımaları olduğunu göreceğiz.

2. KONUNUN KAPSAMI VE METODU

Çalışmamızın zeminini, ilk dönem tefsir yapıtları ile Cumhuriyet döneminde kaleme alınan tefsir eserlerinin ve müfessirlerin konumuzla ilgili olan ayetleri ele alışlarındaki farklı yaklaşımlarını ve zamanın, zeminin ve toplumsal yapının yorum üzerindeki etkisi oluşturmaktadır. Bu çerçevede biz, yorum-bağlam ilişkisini göz önünde bulundurarak meselelere baktık. Zihin dünyasının değişimini bu çerçevede algıladık. Günümüz çağdaş müfessirlerinin konuyu nasıl ele aldıklarına da göz atmayı ihmal etmedik

Tezi çalışırken konumuzun temelini teşkil eden "Kadın" ile ilgili ayetleri ele alıp, varsa bunlarla bağlantılı hadisleri mümkün olduğu ölçüde kapsamı alanına dahil ettik. Ancak yorumlarına fazlaca girmeyip ilgili makale veya eserlere işaret ettik. Biliyoruz ki hadisleri göz ardı ederek Kur'an'ın anlaşılması mümkün değildir. Bu anlamda yer yer hadislere de başvurduk.

Yaptığımız bu çalışmada kaynakları tarama-değerlendirme metodunu esas aldık. Öncelikli olarak kadınla ilgili ayetleri tespit ettik. Konumuzla ilgili yazılmış eserleri, makaleleri ve tefsirleri inceledik. Konumuzla ilgili olan ayetler hakkında müfessirlerin farklı yorumlarını belirledik. Kadınla ilgili yapılan yüksek lisans ve doktora çalışmalarını tespit ettik. Böylece kaynakçayı oluşturmaya çalıştık. Topladığımız kaynakları tarayıp mütalaa ederek kullanacağımız bilgileri fişledik.

Çalışmamız süresince müfessirlerin yorumlarının değişkenliğini gösterme açısından mukayese yöntemini kullandık. Bu bağlamda, ilk dönem müfessiri olarak önce Taberi'yi, İbn Kesir'i, Zamahşeri'yi, Razi'yi vb. ele aldık ki söz konusu müfessirler en fazla kendilerine atıf yapılan müfessirlerdir ve sonra da Cumhuriyet Dönemindeki müfessirlerden Konyalı Mehmet Vehbi Efendi'nin Hülasatu'l-Beyan'ını, Elmalılı Hamdi Yazır'ın Hak Dini Kur'an Dili, Hasan Basri Çantay'ın Kur'an-ı Hakim ve Meal-i Kerim ve Ömer Nasuhi Bilmen'in Kur'an-i Kerim Meali Alisi ve Tefsiri adlı çalışmalarını ağırlıklı olarak ele aldık. Yer yer günümüz düşünürlerin konu ile ilgili ortaya ileri sürdükleri iddialara da değindik.

Faydalandığımız eserlerden elde ettiğimiz düşünceleri çalışmamıza yansıtırken genellikle dolaylı anlatım yaklaşımını tercih ettik. Gerekli gördüğümüzde kurallarına uygun olarak doğrudan alıntılama yöntemine de başvurduk. Kur'an-ı Kerim ayetlerine atıf yaparken dipnotta önce sure adını, sonra sure numarasını ve ayet numarasını verdik.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kadının genel anlamda başörtüsü özel olarak da örtünmesi meselesini ele aldık, ikinci bölümde erkeğin üstünlüğü meselesi bağlamında nüşuza ve dövme meselesine değindik. Son bölümde de kadının şahitliği konusunu işledik.

BİRİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİ KUR'AN TEFSİRLERİNDE TESETTÜR KONUSU

İslamiyet öncesi tarihi arka planı iyi okumak ve gelen hükümlerin hangi zemin üzerinde inşa edilmeye çalışıldığını görme adına cahiliye dönemine bakılmasında fayda mülahaza etmekteyim.

1.Cahiliye Dönemi

Cahiliye kavramı gerek Kur'an'da gerekse hadislerde bireysel ve toplumsal cehaletin egemen olduğu İslam'ın doğuşundan önceki döneme ad olmuş ve İslam öncesi dönem *Cahiliyye* ve *Cahiliyye Çağı* olarak isimlendirilmiştir.[1]

Bu dönemde Araplar birbirlerine kuvvetli bir kabile bağı ile bağlandıkları ve aralarında örf adet ve gelenek hakim olduğu için kadın ve aile hayati ile ilgili telakkiler de farklılık arz etmekteydi.

Bu dönemde insanlar hür ve köle şeklinde, kadınlar da hür kadınlar ve cariyeler diye iki ana gruba ayrılmakta olup her grubun bağlı olduğu ayrı bir statü vardı.

[1] Ramazan Altıntaş, **Cahiliye Arap Toplumunda Kadın,** Diyanet İlmi Dergi, c.37, S.I, Ankara-2001, s.62.

Cariye için normal görülen, hatta teşvik bile edilen bir hareket, hür kadın için utanç vesilesi veya ölüm nedeni olarak görülebilmekteydi.[2]

Ali Bardakoğlu, cahiliye döneminde, birçok erkekle birlikte yaşayan, yabancı erkeklerle serbestçe ilişki kuran, çadırının kapısına bayrak asarak fahişelik yapan kadınlardan bahseden kaynaklarla, bu kadınların hür olmayıp cariyeler olduklarını belirten kaynakları, güvenilirlikleri bakımından kıyaslayarak, söz konusu fiilleri yapan kadınların, cariyeler olduğunu, yine kaynaklarda anlatılanlara göre doğrulamaktadır.[3]

Cahiliye döneminde Arap kadını tamamen kapalı veya açık değildir. Muhammed el-Hûfî, cahilye dönemine ait kadın konulu şiirleri incelediği eserinde baş ve yüz örtüsünün hürleri cariyelerden ayırt eden bir özellik olduğunu belirtmektedir. Savaşta yenileceklerini ve esir düşeceklerini anlayan hür kadınların, bu durumdan kurtulmak için kendilerine tenezzül edilmesin diye cariyeler gibi davranarak yüzlerini başlarını açmak suretiyle kaçmaya çalışmışlardır.[4]

Cahiliyede baş ve yüz örtüsünü kullanıp özel durumlarda açanların yanı sıra, güzelliğini teşhir için yüzünü, boynunu, gerdanını ve kollarını sürekli açık tutan kadınların da bulunduğu kaynaklarda mevcuttur.[5]

---

[2] Bedriye Yılmaz, **Tarihten Günümüze Örtünmenin Anlamları,** İz Yay. İstanbul-2008, s.35.
[3] Ali Bardakoğlu, **"Cahiliye Döneminde Kadın",** Sosyal Hayatta Kadın, Ensar Neş. İstanbul-1996, s.12-13.
[4] Ahmet Muhammed el-Hûfî**, el-Mer'e fi'ş-şi'ri'l-cahili,** Kahire-1977, s.369-373.
[5] İsmail Hakkı Ünal**, Hadislere Göre Kadının Örtünmesi,** İslamiyat Dergisi, c.4, S.II, Ankara-2001.

Musa Carullah (1875-1949) Arapların namus mefhumu ve bu bağlamda örtü ile ilgili algılamalarını şu sözlerle ifade etmektedir. "Bedevi Arabın namusu, mabudu kadar mukaddes idi. Araplar örtüyü avret perdesi olarak değil, şeref şiarı olarak kullanıyordu. Örtü hür kadınlara ve kibar ailelere özgü bir süs eşyası olarak bulunuyordu. Ziynet olarak kullanıldığı içindir ki, hür kadınlar da matem günlerinde ve tehlike anlarında burku' ve nikab gibi ziynetlerini terk etmiştir."[6]

Kadim bütün medeniyetlerde başörtüsü vardı. Başın kapatılması, bütün semavi dinlerde de kabul görmüştür. Kadınların yüzlerini ve vücutlarını örten hicap geleneği milletlerin farklılığıyla, kültür seviyelerinin değişik yapıda olmasına göre farklılık arz etmiştir. Bir asırda bir beldede ayıp olan örtünme tarzı diğer bir asırda değişik bir memlekette ziynet ve bir güzellik aracı olarak görülmüştür.

Gerek cahiliye gerekse cahiliyeden sonraki dönemlere bakıldığında görüleceği üzere kadının giysi türlerinde herhangi bir değişikliğe gidilmemiş aksine giysiler aynı kalmak üzere, giyinmedeki özensizliğin ve eksikliğin telafisine gidilmiştir.

2. İslami Dönem

Örtünmek, gizlenmek, bir şeyin içinde veya arkasında gizlenmek gibi anlamlara gelen ve "STR" kökünden türeyen tesettür, fıkıh terimi olarak erkek ve kadının örtülmesi gereken yerlerini örtmesi anlamına gelmektedir. Örtünmenin çeşitli

[6] Musa Carullah, **Hatun,** Kitabiyat, Ankara-2002, s.47.

şekilleri ve yöntemleri olmakla beraber Kur'an-ı Kerim bunlar hakkında cilbab ve hımar gibi farklı ifadeler kullanmıştır.[7]

Kur'an'ı Kerimde örtünmeyi konu edinen ayetler, Ahzap ve Nur Surelerindedir. Tarihi anlatımlardan, Ahzap Suresinin h. V. Yılda gerçekleşen Hendek Gazvesinin hemen ardından inmeye başlamış ve tamamlanması birkaç yılı bulmuştur. Nur suresi ise Hendek Gazvesinden 1 yıl sonra h. VI. yılda nazil olmuştur.[8] Dolayısıyla örtünme konusundaki ayetler, yirmi üç yıllık Kur'an'ın nüzul surecinde on yedi-on sekizinci yıllara denk düştüğü söylenebilir. Yani örtünme ile ilgili ayetler vahyin son dört - beş yıllık bir dönemi kapsamaktadır.

Şimdi Kadının örtüsü ile ilgili Kur'an'da yer alan ayetleri nuzül sırasına göre incelmeye başlayabiliriz.

3.Ahzap Suresi 32-33. Ayetlerin Tahlili ve Yorumu

Ey Peygamber hanımları! Siz, kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer (Allah'tan) korkuyorsanız, (yabancı erkeklere karşı) çekici bir eda ile konuşmayın; sonra kalbinde hastalık bulunan kimse ümide kapılır. Güzel söz söyleyin.

[777] Ahzap, 33/59; Nur, 24/31
[8] İbn Kesir, **Büyük İslam Tarihi,** çev. Mehmet Keskin, Çağrı Yay. C.IV, 1994-İSTANBUL, s.163-164, 254-266.

Evlerinizde oturun, eski cahiliye âdetinde olduğu gibi açılıp saçılmayın. Namazı kılın, zekâtı verin, Allah'a ve Resûlüne itaat edin. Ey Ehl-i Beyt! Allah sizden, sadece günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor. [9]

3.1 Ahzap Suresinin İndiği Dönemde Medine

Müslümanlar açısından zorlu bir kuşatma olan Hendek Savaşı yaklaşık bir ay sürmüştü. Bu arada Hz. Peygamberin şehirden uzun süre uzak kalmasını fırsat bilen münafıklar daha önce Müslümanlarla anlaşma yapmış olan Yahudilerle işbirliği yaparak Müslümanlar hakkında her türlü fitne, fesat ve dedikodular yaymışlardı. Bu durum Hz. Peygamberin eşlerini de kapsamıştır.[10]

Bu olayın hemen ardından Hz. Peygamber, evlatlığı Zeyd'in boşadığı, halasının da kızı olan Zeynep'le Allah'ın emri çerçevesinde evlenmişlerdi.[11] Müslümanlar arasında bozgunculuk çıkarmak isteyen münafıklar her olayı fırsata çevirmeye çalışırken bundan daha iyi bir durum olamayacağını düşünmüşler Hz. Peygamberin bu beşinci evliliğinin Kur'an'la çeliştiği iddiasıyla dedikoduya koyulmuşlardı. Bundan dolayı olacak ki Allah (c.c.) Hz. Peygamber'in eşlerini diğer Müslüman kadınlardan farklı olduklarını belirterek ahlak timsali olmalarını ve bütün davranışlarını onurluca yapmalarını isteyerek onları Müslümanlara manevi anne ilan

[9] Ahzap, 33/32-33.
[10] İbn Kesir'de kaydedildiğine göre, Hz. Ali Yahudilerden Peygamber ve eşleri hakkında kötü sözler duymuş ancak bu sözleri duymaması için Yahudilerin iskan edildiği bölgeye gitmesine engel olmaya çalışmıştır. Bkz. İbn Kesir, Tarih, c.4, s.206.
[11] Bkz. İbn Kesir, İslam Tarihi c.4, s.248.

etmiştir.[12] Örtünme emri Müslümanlardan önce Peygamber eşlerine yönelik olarak gelmiştir.[13]

Surenin geldiği dönem Müslüman toplumun tam yerleşmediği, siyasi ve sosyal kontrolün henüz bütünüyle sağlanamadığı bir dönemdir.

3.2 İlgili Ayetlerin Yorumları

3.2.1. İlk Dönem ve Klasik Döneme Ait Tefsirlerde

Katade b. Diâme (ö.h.674), ayetin *siz kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz* kısmı için "bu ümmetin kadınlarından herhangi biri gibi değilsiniz, siz Hz. Peygamber'in eşlerisiniz ve onunla berabersiniz, Hz. Peygambere ve O'na semadan gelen vahye tanıksınız ve siz diğer kadınlardan daha fazla takvalı olmalısınız"[14] demiştir. Ayetin, *"eğer korunuyorsanız, sözü yumuşak söylemeyin,"* kısmı için İbn Abbas, "Ne sizinle konuşulmasına izin verin ne de başkasının sözüne katılın" derken, İbn Zeyd, sözün yumuşaklığını kadınların erkeklerle konuşurken erkeklerlerin gönlünü hoş eden tonda ve üslupta konuşmaları olarak tanımlamıştır.[15] *"… ki kalbinde hastalık bulunan tamah etmesin"* kısmına gelince, Katade, "kalp hastalığını" "nifak" olarak değerlendirmiş, İkrime de bunu "zina şehveti" olarak ele almıştır. Ayetteki *"uygun söz söyleyin"* ifadesiyle ilgli olarak İbn Zeyd, güzel iyi ve hayırlı sözün kastedildiğini söylemiştir.[16]

---

[12] Ahzap, 30/6.
[13] Örtünme ayeti olarak nitelenen Nur, 24/31. Ayet nazil olmadan önce kendisine atılan iftira olayını anlatırken Hz. Aişe, bu olay esnasında örtülü olduğunu ve örtünmenin kendilerine daha önce bildirilmiş olduğunu belirtmektedir. Bkz. İbn Kesir, Tefsir, c.6, s.410.
[14] İbn Ebi Hatim, **a.g.e.** c.9, s.3130.
[15] Taberi**, Camiu'l-Beyan 'An Te'vîli Âyi'l-Kur'an,** .c.XII, Daru'l-Fikr, Beyrut-1999, s.5.
[16] Taberi, **a.g.e**. c.XII, s.5.

Evlerinizde oturun, eski cahiliye âdetinde olduğu gibi açılıp saçılmayın.

İbn Abbas (ö.h.68), bu ayetin, özellikle Hz. Peygamber'in hanımları hakkında nazil olduğunu söylemiştir.[17] Ayette geçen oturma fiili evden çıkmamak şeklinde anlaşılmamış olacak ki Hz. Peygamber geceleri dahi kadınların mescide gitmelerinin önüne geçmemiş, kadınlar da sabahın ve yatsının karanlığında bu namazlara katılmışlardır.[18]

Katade, "Evinizden çıktığınızda, sokakta böyle yürümeyin." emri ile Allah-u Teala, onlara cahiliye döneminde var olan kırıtarak yürüme alışkanlığını yasaklamıştı[19] derken Ebi Nuceyh (ö.h.131), "teberrüc"'ün kadınların ziynet veya güzelliklerini erkeklere göstermek olduğunu söylemiştir. Mukatil b. Süleyman (ö.h.150), biraz daha farklı bir yorumla, "teberrüc" kelimesi örtüyü başın üzerine alıp bağlamamaktır demiştir. Dolayısıyla kadınların gerdanı, küpesi ve süs eşyaları görünürdü. Daha sonra bu yasak bütün müminleri kapsayıcı şekilde teşmil edilmiştir.[20]

Taberi (ö.h.310), ayetin tefsiri ile ilgili olarak "Erkeklerle konuşurken kötülük düşünen erkeklerin beklentileri doğrultusunda sesinizi inceltmeyin. Zira bu erkeklerin, İslam'a ilişkin şüphelerinden veya münafıklardan ötürü Allah'ın koyduğu sınırlara saygı duymayıp onları hafife aldıkları veya günah işlemekten çekinmedikleri için kalplerinde zaaf vardır. Bu nedenle sizinle ilgili bir beklenti içine

[17] Abdulfettah el-Kâdi, **Esbab-i Nüzul,** Çev. Salih Akdemir, Fecr Yay. Ankara-1986, 311.
[18] Bkz. Müslim, Salat 30.
[19] Taberi**, a.g.e**. c.12, s.6.
[20] İbn Kesir, **Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim,** Mektebetu'l-Hikem ve'l-Ulum, Medine-1993, s.464.

girebilirler. O halde, Allah'ın size mübah kıldığı ve izin verdiği şeyleri söyleyin." demektedir.[21]

Razi (ö.h.604) bu ayeti açıklarken kadınlar arasında bir kıyaslamaya gider. Kendisine göre, cariyelere nispetle hür kadınların durumu neyse hür kadınlara nispetle Peygamber eşlerinin durumu da odur. Açıklamasına şöyle devam eder: "Sizlerde, diğer kadınlarda bulunmayan özellikler var. Mesela siz, müminlerin annelerisiniz ve peygamberlerin en hayırlısının hanımlarısınız. Hz. Peygamber'in 'Ben sizden biriniz gibi değilim.' buyurarak ifade ettiği gibi, Hz. Peygamber'in herhangi bir mümin gibi olmayışı, tıpkı onunla şeref bulan akrabaları da, başkaları gibi değildir. Bu çiftler arasında, bir tür denklik söz konusudur."[22]

Allah-u Teala zinayı yasaklayınca ona götüren durumları da yasaklamıştır.[23] Bu da kadınların erkeklerle konuşması ve konuşma şeklinde fasık erkeğe uymasıdır. Kadından istenen ise ihtiyaç halinde işve ve cilve olmaksızın yani uygun bir tarzda konuşmasıdır.[24]

Cessas (ö.h.370) bu ayeti diğer müfessirlerden farklı olarak ele almıştır. Bu ayetin üç duruma delalet ettiğini belirtir. Birinci olarak, kadının sesinin erkeklerin yanında ilan ederek konuşmasının kalpte arzu ve ilgi uyandıracağı ve bunun yasak oluşunun tüm kadınlar için geçerli olduğu, ikinci olarak, kadının sesini erkeğin duyacağı şekilde yükseltmemesinin daha güzel ve uygun olduğu, üçüncü olarak da

[21] Taberi, **a.g.e.,** c. XII, s.5.
[22] Bkz. Fahrettin er-Razi**, et-Tefsiru'l-Kebir,** c.I X, Daru'l-İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut-1999, s.167.
[23] Fıkıh literatüründe bu durum "Seddü'z-Zerai" şeklinde ifade edilmiştir. Günaha götüren yolların yasaklanması olarak ifade edilmektedir.
[24] Razi, **a.g.e**., c.I X, s. 167.

kadının, ezan okumasının yasak olmasıdır. Bu son görüşüne de dayanak olarak Nur 31. Ayette geçen "gizli ziynetlerin bilinmesi için ayaklarını vurmasınlar." Şeklideki ifadeyi gösterir. Bunların, toplumda fitneye yol açmaması için evla olan bir nehiy olduğunu söyler.[25]

İbn Kesir (ö.h.774), *evlerinizde oturun* ibaresini, ihtiyacınız olmadığında evinizden dışarı çıkmayın, şeklinde izah eder ve camide namaz kılmanın da şer'i ihtiyaçlar arasında yer aldığını söyler. Ayrıca Hz. Peygamber'in kadınların mescide gitmelerinin engellenmemesi ile ilgili sözünü aktardığı gibi, kadının evinde kılacağı namazın daha hayırlı olduğu ile ilgili rivayetleri de zikreder.[26]

Taberi *teberrüc*le ilgili olarak var olan rivayetleri aktardıktan sonra doğruya en yakın görüşün, Yüce Allah'ın Hz. Peygamber'in eşlerine ilk dönem cahili örfünde olduğu gibi davranmamalarını açılıp saçılmamalarını emretmiş olmasını belirtir.[27]

Kurtubi (ö.h.671), ayetteki *teberrüc*'ten maksadın, kırıtarak, salınarak yürümek, güzelliklerini erkeklere göstermek ve buna benzer şer'an caiz olmayan diğer hususlarda, kendilerinden önceki kadınlardan farklı hareket etmek olduğunu ve bunun, bütün görüşleri kapsadığını, o nedenle de kadınların evlerinde oturması gerektiğini, dışarıya çıkma ihtiyacı hissettiklerinde de süslenmeksizin, tam bir

[25] Cassas**, Ahkamu'l-Kur'an,** c. III, Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, t.siz, s. 528-529.
[26] İbn Kesir, Tefsir, **a.g.e.,** c.III, s.464.
[27] Taberi, **a.g.e.,** c.XII, s.5-6.

tesettüre riayet ederek çıkabileceklerini belirtmiştir.[28] Şu hadis, de bu görüşüne destek mahiyetinde zikreder.

Haris el Ğamidi anlatıyor: Bir topluluğa doğru yaklaştık ve gördük ki, Allah'ın Elçisi, insanları Allah'a inanmaya ve kulluğa çağırıyor, onlar da ona eziyet ediyorlardı. Nihayet, güneş yükseldi; halk onun başından dağıldı. Elinde su kabı ve bir mendil bulunan bir kadın geldi. Ağladığı için gerdanı açılmıştı. Allah'ın elçisi kadının elindeki kabı aldı, ondaki sudan içti, sonra abdest aldı ve başını kaldırıp kadına *"Kızım başörtünle gerdanını kapat. Babam onlara yenilip ezilecek diye endişe etme."* dedi. *"Bu kadın kimdir"* dedim. *"Bu onun kızı Zeynep'tir"* dediler.[29]

Müşriklerin Hz. Peygambere zulümlerinin Hicretten önce Mekke döneminde olduğunu biliyoruz. Bu demektir ki Hz. Peygamber henüz örtünmeyle ilgili ayetler gelmeden önce de boyun, gerdan ve göğüslerin kapalı olması konusunda hassas davranıyordu.

3.2.2. Cumhuriyet Dönemi Kur'an Tefsirlerinde

Cumhuriyet Dönemi Tefsircilerinin en önde gelen ve bilinen simalarından Elmalılı Hamdi Yazır (1877-1942) söz konusu ayetler hakkında şunları ifade eder. "Ey Peygamber hanımları sizler diğer kadınlardan farklısınız. Onlarda bulunmayan sıfatlar sizde var. Müminlerin anneleri olarak eğer korunursanız bu sıfatları haiz olmaya devam edersiniz. Size bir söz söylendiğinde yılışık bir surette cevap vermeyin ve söylerken yayılarak, kırıtarak söylemeyin ki kalbi çürük, kötülüğe

[28] Kurtubi**, el-Cami' Li Ahkami'l-Kur'an,** Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, c.XIV, Beyrut-1993, s.117.
[29] M. Zeki Duman, **Kur'anda Örtünmenin Temel Sınırları,** İslamiyat, c.VI, S.2,

meyyal olan kimseler bir umuda kapılmasın. Sözünüzü dosdoğru ve ciddiyetle söyleyin. Evlerinizde oturun, ilk cahiliye kadınları gibi süslerini göstererek ve görünmek için kırıtarak dışarı çıkmayın."[30]

Bu ayetle beraber emir ve nehiyle Resulullah eşlerine sadece tesettürü değil, yabancı erkeğe hiç görünmemek olan muhadderliği de vacip kılmıştır. Bu yabancı erkeğe çıkmama durumu diğer kadınlara zorluk olacağından sadece Peygamber eşlerine vacip kılınmıştır.[31]

Ömer Nasuhi BİLMEN (1882-1971), Peygamber zevcelerinin şerefinden ve büyüklüğünden bahsettikten sonra, tatlı bir şive ile ifade-i meramda bulunmamalarını ve İslam terbiyesi ile yanlış düşüncelere sebebiyet vermeyecek bir tarzda konuşmaları gerektiğini ifade ediyor.[32] Bilmen, *'Cahiliyye-i Ûla'*dan muradın Hz. İsa ile Hz. Peygamber arasında geçen zaman olduğunu söyler.[33]

Konyalı Mehmet Vehbi Efendi de (1862-1949), Peygamber hanımlarının üstünlüğünü Hz. Peygamberin diğer Peygamberlere olan üstünlüğüne bağladıktan sonra Hz. Peygamber eşlerinin takva ile tezeyyün etmeleri gerektiğini söyler. Eğer yabancılarla konuşmaları gerekirse sözlerini ince ve latif şekilde tatlı söylememeleri gerektiğini ifade eder. Yani "Cazibeli ve ecanibi şüpheye düşürecek bir halde edalı

[30] Elmalılı Hamdi YAZIR**, Hak Dini Kur'an Dili,** Eser Neşriyat, C.VI, s.3890, İSTANBUL.
[31] Yazır**, a.g.e.** c.VI. 6, s.3891.
[32] Ömer Nasuhi BİLMEN**, Kur'an'i Kerim'in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri,** Bilmen Yayınevi, C.IV, İstanbul-1965. S.2806.
[33] Bilmen, **a.g.e.** c.IV, s.2806.

ve naz-ü istiğna ile söylemeyin" demektir.[34] Aynı yerde ayet her ne kadar ezvac-ı mutahharat hakkında nazil olduysa da diğer kadınlar için de aynı durumun söz konusu olduğunu ifade eder.

Peygamber eşlerinin ihtiyaçları olmadıkça dışarı çıkmamaları gerektiği vechile, eğer çıkacaklarsa da ilk cahiliyede olduğu gibi davranmamaları gerektiğini aksi takdirde fitneye sebep olabileceklerini ifade eder. Cahiliye-i Ula hakkında farklı görüşleri ileri sürdükten sonra Asr-ı Saadetten evvel iki dönem olma ihtimalinin daha galip olduğunu söyler.[35]

Görüldüğü gibi Cumhuriyet Dönemi Tefsirlerinde yer alan yorumlarla klasik dönemdeki tefsirlerde ifade edilen yorumlar benzerlik göstermektedir. Temel meselede farklılık bulunmasa da kapsamı konusunda farklılıklar bulunmaktadır. Mesela, Elmalılı ayetin sadece Peygamber hanımlarını kapsadığını ifade ederken, Mehmet Vehbi ise bütün kadınlara şamil bir konu olduğunu ifade ediyor.

Sonuç olarak, Peygamber hanımlarının taşıdıkları müstesna şeref ve nail olacakları mükafat, Allah'ın lütfu yanında kendilerinin de önemli bir katkısına bağlanmıştır. Onların sorumlulukları yalnızca kötü olanı yapmamak, yani kötü ve zararları olmamak değil, ayrıca iyi ve erdemli olmaktır.

[34] Konyalı Mehmet VEHBİ, **Hulasatu'l-Beyan** (Ahkamı-ı Kur'aniyye), C.XI, Üçdal Neşriyat, İSTANBUL, s.4425.
[35] Mehmet Vehbi**, a.g.e.,** C.XI, s.4426.

Evden dışarı çıkmamak bu ayetle beraber Peygamber hanımlarına farz kılınmıştır. Ancak ayetin nuzülünü takiben meydana gelen olaylardan ve Resulullah'ın konuya ilişkin açıklamalarından[36] bu emrin sınırlarının ve istisnalarının bulunduğu anlaşılmaktadır.[37] Hz. Aişe'nin meşhur Cemel Vak'asında anlaşmazlığa düşen iki Müslüman grubun arasını bulmak maksadıyla evden çıkıp Basra'ya gitmesine sahabeden itiraz edip bunu kendi aleyhine delil olarak kullananlar olmuşsa da kendisiyle beraber hareket eden Talha ve Zübeyr gibi sahabiler ve bunların çizgisinde olan sunni alimler şu görüşü savunmuşlardır: Peygamber hanımları nasıl hac için çıkabiliyorlarsa ilahi emir gereği çatışmak üzere olan iki Müslüman grubun arasını düzeltmek için de çıkabilirler.[38]

4. Ahzap Suresi 59. Ayetin Tahlili ve Yorumu

Ey Peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve müminlerin kadınlarına (bir ihtiyaç için dışarı çıktıkları zaman) dış örtülerini (cilbaplarını) üstlerine almalarını söyle. Onların tanınması ve incitilmemesi için en elverişli olan budur. Allah bağışlayandır, esirgeyendir.

4.1. Ayetin Sebeb-i Nuzülü

Ebu Malik'ten gelen rivayette mümin kadınlar geceleyin bir ihtiyaç için dışarı çıktıklarında münafıklar onlara saldırıp eziyet ediyorlardı ve bunun üzerine bu ayet indi.

---

[36] Bkz. Buhari, Nikah, 115.
[37] Komisyon, **Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri,** c.IV, TDV. Yay. 2007-ANKARA, s.381..
[38] Komisyon, **a.g.e,** s.382.

Suddî (ö.h.355) diyor ki: "Medine'nin sokakları dardı. Kadınlar ihtiyaçlarını gidermek için geceleyin sokağa çıkıyorlardı. Bir takım fasık kimseler de bu saatlerde dışarı çıkıyorlardı. Üzerinde örtü olan kadın gördüklerinde bu hürdür deyip ona dokunmuyor ve serbest bırakıyorlardı. Üzerinde örtüsü yoksa köledir deyip sarkıntılık yapıyorlardı. Ayet bu durum üzerine indi."[39]

4.2. İlk Dönem ve Klasik Döneme Ait Tefsirlerde

Ayetin daha iyi anlaşılması için Cilbab kelimesi üzerinde durmamız gerekmektedir. Cilbab, bütün bedeni saran bir giysi, kadının örtündüğü her şey, kadının elbisesini baştan aşağı örttüğü, milhafe, çarşaf gibi bir şey, milhafeden biraz küçük geniş bir kadın giysisi şeklinde tanımlanır ve yaygın biçimde mutlak kamis (en genel anlamıyla gömlek) milhafe, izar ve mülâe kelimeleriyle açıklanır.[40] Baştan aşağı her tarafı örtüp yüz açıkta bırakılacak şekilde giyilen elbiseye denir.[41]

Ayette yer alan ve örtü diye tercüme edilen "cilbab" kelimesi başörtünün üzerinden örtülen çeşitli büyüklük ve tarzda olabilen bir örtüdür. İbn Mes'ud, Ubeyde, Katâde, Hasan el-Basrî, Saîd İbn Cubeyr, İbrahim en-Nehâi ve başkaları da böyle söylemişlerdir. Cilbabın örtülüşünü tarif eden birçok rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetlere göre "cilbab" adı verilen söz konusu örtü ile yüzünü örtenler bulunduğu gibi açıkta bırakanlar da bulunmaktadır.[42]

---

[39] Muhammed bin Ali el-Vahidi**, Esbab-ı Nuzüli'l-Kur'an,** Daru'l-Meyman, s.579, 2005-RİYAD.
[40] T.D.V. İslam Ansiklopedisi, **Tesettür** Md., c.XXXX, İstanbul-2011, s.541.
[41] Musa Carullah Bigiyef, **a.g.e**., s.46-47.
[42] Bkz. İbn Kesir, Tefsir, c.VI, s.482; İbn Ebi Hatim, a.g.e. c.9, s.3154.

Mücahid, cilbab giymeleri halinde kadınların hür olduklarının anlaşıldığını ve hiçbir fasığın onlara sataşmadığını söylemiştir. Katade: "Allah, mümin kadınlara dışarı çıktıklarında örtülerine bürünmelerini, bunun tanınmaları ve cariye oldukları ve cariye olduklarının zannedilmesi dolayısıyla eziyete uğramalarını engellemek için bildirmiş ve hür kadınların cariyelere benzemelerini nehyettiğini söylemiştir." İbn Abbas: "Bu ayet gelmeden önce hür kadın cariye ile aynı elbiseyi giyiyordu. Bu ayet ile Allah, mümin kadınlara cilbablarını sıkıca giyinmelerini bildirdi.[43]

Hz. Peygamber'in Hayber Seferi dönüşünde Safiyye ile evlendiği ve düğün yemeği verdiği sırada bazı Müslümanların kendi aralarında, Safiyye'nin Hz. Peygamber'in hanımlarından biri mi yoksa cariyesi mi olduğu hususunda konuştukları rivayet edilmiştir. Onlardan bir kısmı: "Eğer Resulullah Safiyye'yi örterse, o, müminlerin analarından birisidir. Eğer onu örtmezse Safiyye, Resûlullah'ın sağ elinin malik olduğu cariyelerinden birisidir." demişler. Hz. Peygamber ise hareket etmeğe karar verince, bineğinin arkasına Safiyye için üzerinde oturacağı bir taht hazırlatıp Safiyye'yi örtmüştür.[44]

Hz. Ömer'in hilafeti döneminde başörtüsünün, eziyet görmemeleri için hür kadınlara mahsus olduğunu söyleyerek, cariyelerin başlarını örtmelerine izin vermediği, ayrıca, onları, hürlere benzememeleri düşüncesiyle cilbab giymekten de menettiği nakledilmektedir.[45]

[43] Taberi**, a.g.e.,** c.XII, s.57.
[44] Buhari, Nikah 13, 61, Megazi 39.
[45] Bedriye YILMAZ, **Tarihten Günümüze Örtünmenin Anlamları**, İz Yay. İstanbul-2008, s.75.

Zühri, kendisine sorulan Arap asıllı olmayıp da Araplar arasında doğmuş olan cariyenin örtünüp örtünemeyeceği ile ilgili soruya ayette geçen *"... eşlerine, kızlarına müminlerin kadınlarına ..."* ifadesine dayanarak evli veya bekar hiçbir cariyenin cilbapla örtünemeyeceğini, ancak evli cariyenin başörtüsü giyebileceğini söyleyerek cevap vermiştir.[46]

Cahiliye döneminde baş ve yüz örtüsü kullananların yanı sıra güzelliğini teşhir için yüzünü, boynunu, gerdan ve kollarını açıkta bırakanlar da vardı. Güzelliğini göstermek için yüzünü örtmeyen hanımlara bu ayetlerin gelişinden sonra da rastlanmaktadır.[47] Mesela Hz. Ebu Bekir'in torunu Aişe binti Talha hiç kimseye karşı yüzünü örtmediği için, kocası Mus'ab b. Zübeyr tarafından azarlanınca, ona şu cevabı vermiştir: "Allah beni güzel yarattı. İnsanların bunu görmesini ve kendilerine karşı olan üstünlüğümü bilmelerini istiyorum. Allah'a yemin ederim ki hiç kimsenin bana hatırlatması gereken bir ayıbım yok."[48]

İbn Kesir, bu ayetle Allah'ın, Peygamber'den mümin kadınlara, gerek cahiliye devri kadınlarından gerekse cariyelerin giyimlerinden farklı biçimde giyinmelerini söylemesini istediğini ifade etmiştir.[49] Müellif, açıklamalarının devamında şunları kaydeder: "*Bu kadınların zina etmedikleri bilinsin. Zira avret yerlerinden olmadığı halde yüzünü dahi örten kadının tutup avret yerini açması beklenemez ve kendilerinden zina talep edilmesi mümkün olmaz*". Razi, cilbabdan maksadın

[46] İbn Ebi **HatimTefsiru'l-Kur'ani'l-Azimü**, el-Baz Yay, c.IX, Mekke-1997, s.3154.
[47] YILMAZ, **a.g.e**. s.73.
[48] Ebu'l-Ferec el-İsfehani, **el-Eğani**, Daru'l-Fikr, Beyrut, t.siz, c.11, s. 180.
[49] İbn Kesir, **a.g.e.,** c.III, s.497.

muhataba verilen iffetlik mesajı olduğuna işaret etmiştir. Cassas da tesettür'ün hürlerin cariyelerden farklı olduğunu gösteren bir unsur olduğunu söylemiştir.[50]

Taberi, kadınların cilbab örtülerinin, onları görenlerin cariye olmayıp, hür olduklarının bilinmesini sağladığını, böylece hoş olmayan sözlerle ve kendilerine eziyet edilerek veya şüphenin isabet etmesiyle ortaya çıkacak olan sıkıntıya düşmekten kurtulduklarını söylemiştir.[51]

4.3. Cumhuriyet Dönemi Kur'an Tefsirlerinde

Elmalılı söz konusu ayetin tefsirinde, hükmün sadece Peygamber hanımlarını ve kızlarını ilgilendirmediğini aksine tüm müminelerı kapsadığını ifade etmektedir. Dinde asıl olanın hürriyet olduğu burada da kastedilenin hür kadınlar olduğu beyan edilmiştir. Müfessire göre tesettür, İslam'ın kadına atfettiği bir değerdir. Çünkü Araplarda tesettürün adet olmadığı, bu toplumda kadına hürmet edilmediği ve bu yüzden kadınların erkeklerin dikkatlerini çekecek şekilde açık saçık gezdikleri bilinmektedir. Bu bağlamda Elmalılı'ya göre İslam, tesettürle kadına haysiyet, vakar getirmiş ve bayağılıktan kurtarmıştır.[52]

Müfessir, *"Dış örtülerini (cilbaplarını) üstlerine almalarını söyle"* ayetiyle ilgili olarak, cilbabın baştan ayağa örten çarşaf, ferace, gibi bir kisvenin adı olduğunu ifade eder. Yorumunu çarşaf ve peçeye hamleder.[53]

[50] Cassas, **a.g.e.,** c. III, s.546.
[51] Taberi, **a.g.e.,** c. XII, s.58.
[52] Elmalılı, **a.g.e.**, C.VI, s.3927.
[53] Elmalılı, **a.g.e.,** C.VI, s.3928.

Ömer Nasuhi Bilmen, Peygamber hanımlarına yönelik olarak gelen bu hitabın, gerek Resûl-i Ekrem'in muhterem refikalarının ve gerekse Müslüman kadınlarının şereflerinin muhafazası ve onun bunun fena lakırdılarından korunmaları için olduğunu söyler. Böylece kendilerini örtmeleri, onların birer cariye, birer adi kadın sanılarak onun bunun söz atmalarından ve bu yüzden müteessir olmaktan kurtulmalarına en yakın bir sebeptir. Böyle bir hareket kendi menfaatleri icabıdır. Çünkü böyle bir tesettüre riayet onların şerefli birer hür kadın olduklarını gösterir. Böyle bir emir, bir rahmeti ilahiyyenin tecellisidir ki, insanlar hakkında hayırdır, muktezayı hikmettir.[54]

Yazar, ayette geçen *"cilbab"* kelimesine, kadınların örtündükleri çarşaflar, feraceler, elbiselerinin üzerinden giydikleri sevipler, yani karlar anlamı vermektedir.

Konyalı Mehmet Vehbi tefsirinde söz konusu ayeti ele alıp incelerken şu hususlara dikkat çekmiştir. Peygamber hanımlarının dışarı çıkarken örtülerini üzerlerine almaları, onların tanınmaları ve bir takım kendini bilmezlerin taarruzlarından sakınmaları için gerekli olan bir husustur. Bu ayetin inişinden önceki örtüsüz gezmelerini Allah-u Teala affetmiştir.

Örtünün çarşaf olduğunu ifade eden müfessir, gerekçe olarak da örtülü olan kadının kim olduğu bilinmemesinden dolayı su-i zandan ve süfehanın takibinden kurtulmaları olduğunu ifade eder.[55] Tesettürün meşruiyetindeki hikmeti, fitne kapısını kapamak ve nesebi zina'dan muhafaza etmek olarak görür. Ayetin devam

[54] Ömer Nasuhi BİLMEN, **a.g.e.** c.VI, s.2832.
[55] Konyalı Mehmet Vehbi, **a.g.e.** c. XI, s.4467.

eden yorumunda, kadının erkeğe muhtaç olduğu ve erkeğin de eşini korumakla memur olduğu, dolayısıyla bütün meşakkat ve meûneti üzerine alması hasebiyle eşinden isteyeceği bir husus vardır. O da, iffet, taharet ve töhmetten beraattir. İffeti korumada da kadın eşine muhtaçtır.[56] Son olarak da kadının görüşeceği kimselerin ve gideceği yerlerin erkeğin belirlemesiyle mümkün olduğunu söyler.

Hemen bütün tefsirlerin tarihe dayanarak verdiği ortak bilgiye göre Medine evleri dar ve tuvaletsiz idi. Kadınlar ihtiyaçlarını gidermek için geceleri evlerinden çıkar, biraz uzaklaşarak ihtiyaçlarını giderir ve dönerlerdi. Bu durumu fırsat bilen bazı münafıklar ve kendini bilmezler uygun yerlerde durur, kadınlara söz ve elle tacizde bulunurlar, yakalandıkları zaman da *"Biz onları cariye sandık"* derlerdi. Bu mazereti ortadan kaldırmak üzere hür kadınların, dışarı çıkarken cilbab ismi verilen dış giysilerine bürünmeleri emredildi. Hz. Ömer, hür kadınları cariyelerden ayırarak asayişi korumak maksadıyla cariyelerin cilbap kullanmalarını yasaklamıştı, daha sonraki dönemlerde bu yasak kalktı.

Klasik ve Cumhuriyet dönemi tefsirlerinde incelemiş olduğumuz üzere genel olarak kadının, bir veya iki gözü açıkta kalacak şekilde yüzünü de örtmesi gerektiği yönünde bir kanaat etrafında birleşilmektedir. Buna gerekçe olarak da, fitnenin toplumu sarması ve bir hastalık olarak toplumda yaygınlaşmamasını göstermektedirler. Fıkıh literatüründe "Seddi Zerai" bağlamında ele alınıp değerlendirilmekteydi. Yani kötülüğe giden yolların engellenmesi, ona ulaşacak vasıtaların ortadan kaldırılması.

[56] Konyalı Mehmet Vehbi, **a.g.e.** c. XI, s.4469.

Ancak diğer taraftan çağdaş yorumcuların bir kısmı bu gerekçenin ortadan kalkması durumunda böyle bir durumun da söz konusu olmayacağını ileri sürerler. Örtünme emrinin eğitimsiz bir toplumda, cinsel güdülerini dizginleyemeyen erkeklere karşı kadınları korumak gayesiyle geldiğini söylemektedirler.[57] Eğer toplumda kadınların örtüsüz bir vaziyette gezmelerine alışılmış ve fitne söz konusu değilse ifade edilen tedbirlere başvurma ihtiyacı da yoktur.[58]

Kadın konusunda ileri sürdüğü fikirleriyle tanınan Hatemi ise, cilbab hükmünün mendup olduğunu söyler. Ayrıca kadının, dar, şeffaf ve yapışık olmayan bir giysi ile vücudunu örttükten sonra kimsenin kendisine müdahale etmeye hakkı yoktur der.[59] Ona göre, yine de dışarı çıkarken dış elbisesini üzerine alması ve saçlarını örtmesi takvaya daha uygundur. Çünkü Kur'an'ı Kerimde "baş açma yasağı" apaçık bir şekilde belirtilmemektedir.

Karaman ise, örtünme konusunda ayetin sonunda yer alan gerekçenin bu konudaki şüpheleri kaldırdığını söylemektedir. Dolayısıyla tarihi şartlar değişip toplumda cariye kalmayınca - ki bu gün böyledir - cilbab emrinin bağlayıcı olmaktan çıkacağını ifade etmektedir. Ayrıca, gerekçe geri gelmesi durumunda söz konusu durumunda iade edeceğini söylemektedir.[60] Fıkıh Usulu açısından bunun nesih değil tahsis olduğunu söyleyebiliriz. Yani belli şartlarda uygulanması istenen

[57] Bkz. Mehmet Dağ**, İslam'da Örtünme Üzerine**, AÜİFİİED, sy.5, 1988, s.188.
[58] Cemil Sena, **Hz. Muhammed'in Felsefesi,** Remzi Kitabevi, İstanbul-1993, s.438
[59] Hüseyin Hatemi**, İlahi Hikmette Kadın,** Birleşik Yay, İstanbul-2000, s. 225-228.
[60] Hayrettin Karaman**, İslam'da Kadın ve Aile**, Ensar Neş. İstanbul-2006, s.321.

bir hükmün o şartların bulunmadığı yer ve zamanlarda uygulanmamasıdır. Ancak benzer sosyal şartlar geri geldiğinde söz konusu hüküm yeniden yürürlüğe girer.[61]

Ayrıca Süleyman Ateş, örtünmedeki hikmeti (Cilbab), kadının eziyetten ve bir takım sataşmalardan kurtulması, iffetini daha rahat muhafaza edebilmesi şeklinde açıklamaktadır.[62]

Burada emredilen cilbap giyme ise asayişi korumayı ve tacizi önlemeyi hedefleyen geçici bir tedbirdir. Toplum içinde cariye kalmayınca veya hür-cariye farkını ortaya koyacak başka bir işaret bulunmadığı veya tacizi önleyecek farklı tedbirler alma imkânı meydana gelince dışarı çıkarken, usulüne göre tesettür yapıldıktan sonra bir de, hür kadın alameti olarak cilbap ve benzeri elbiseler giymek gerekli olmaktan çıkar.[63]

Cilbabın kadın için bir dış kıyafet şeklinde zorunlu sayılıp sayılmadığı tartışması daha çok ve özellikle modern dönemlerde gündeme gelen bir konudur. Müslüman kadın için önerilmiş somut ve basit bir dış kıyafet biçimi sunulmadığı için dış kıyafet/ cilbab islam toplumlarında zamana ve mekana bağlı olarak değişiklik göstermiştir.

[61] Bkz. Zekiyüddîn Şa'ban, **Usulu'l-Fıkıh**, (Trc. Prof. Dr. İbrahim Kafi Dönmez), TDV. Yay., Ankara-2008, s.428.
[62] Süleyman Ateş**, "İslam'ın Işığında Kadın"** (Tebliğ), M.T.D.V Kadın Kolları Konferans ve Panelleri, T.D.V Yayınları, Ankara 1998, s.77.
[63] Komisyon**, a.g.e.,** c. IV, s.400.

Son tahlilde, ayetin indiği dönemde örfi olarak anlaşılan örtünme biçimiyle modern zamanlarda bağlayıcılığı konusunda farklı mülahazalar sergilenmiştir. Bunun Araplara özgü bir kıyafet olduğu ileri sürülerek günümüz şartlarında farziyetini yitirdiği iddia edilmiştir. Ayrıca mesele, köle cariye bağlamında da ele alındığından, toplumda cariye kalmayınca cilbab giyme ihtiyacının da kalmayacağı ifade edilmektedir.[64]

5. Nur Suresi 31. Ayetin Tahlili ve Yorumu

"Mümin kadınlara da söyle: Gözlerini (harama bakmaktan) korusunlar; namus ve iffetlerini korusunlar. Görünen kısımları müstesna olmak üzere, zinetlerini teşhir etmesinler. Baş örtülerini, yakalarının üzerine (kadar) örtsünler. Kocaları, babaları, kocalarının babaları, kendi oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendi kadınları (mümin kadınlar), ellerinin altında bulunanlar (köleleri), erkeklerden, ailenin kadınına şehvet duymayan hizmetçi vb. tâbi kimseler, yahut henüz kadınların gizli kadınlık hususiyetlerinin farkında olmayan çocuklardan başkasına zinetlerini göstermesinler. Gizlemekte oldukları zinetleri anlaşılsın diye ayaklarını yere vurmasınlar (Dikkatleri üzerine çekecek tarzda yürümesinler). Ey müminler! Hep birden Allah'a tevbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz."

[64] M. Zeki Duman**, "Kur'an'da Örtünmenin Temel Sınırları",** İslamiyat Dergisi, c.IV, sayı:2, s.52.

5. 1. Nur Suresi 31. Ayetin Sebeb-i Nuzülü

Cabir b. Abdullah'ın anlattığına göre ayetin nüzûlüyle ilgili rivayet şu şekildedir. Esma binti Mürşide Harise oğulları kabilesindeki yerinde kendisine ait olan hurmalıkta bulunmakta idi. Yeterince örtünmemiş bayanlar onun yanına girmeye başladılar. Ayaklarındaki halhalları, gerdanları, göğüsleri ve zülüfleri görünmekteydi. Esma: "Bu, ne kadar çirkin" dedi. Bunun üzerine Allah bu ayeti indirmiştir.[65]

5.2. İlk Dönem ve Klasik Döneme Ait Tefsirlerde

Sözlükte gizlemek, örtmek, saklamak anlamındaki **hamr** kökünden türeyen **Hımar** (çoğulu humur) kadının başını örttüğü baş örtüsü demektir. Aynı kökten türeyen *hamr* da aklı örttüğünden, aklın sağlıklı kullanımını engellediği için şarap anlamında kullanılmıştır.[66] Ayrıca erkeğin başını örttüğü sarık da bu kelimeyle ifade edilmektedir.[67]

Alimlerin bir kısmı, kadının yabancılara şehvetli olsun olmasın bakmaması gerektiği görüşündedirler. Bu görüşlerini de Ümmü Seleme'den gelen şu rivayete dayandırırlar. Ümmü Seleme ve Meymûne Allah Resulunun yanında idiler. Ümmü Seleme: "Biz Hz. Peygamber'in yanında iken İbn Ümmü Mektüm geldi. Örtünme emrinden sonraydı. Allah Resulu: 'Örtünün' dedi. Ben 'Ey Allah'ın elçisi, o kör

[65] Abulfettah el-Kâdî, **Esbab-ı Nuzül,** Ter: Prof. Dr. Salih Akdemir, Fecr Yay. Ankara-1996, s.283.
[66] İbn Manzur, **Lisanu'l-Arab,** Daru İhyai Turasi'l-Arabi, c.IV, Beyrut-1990, s.230.
[67] İbn Manzur**, a.g.e.,** s.213.

değil mi? Bizi görmüyor ve tanımıyor.' dedim. Allah Resulu "Siz ikiniz de kör müsünüz? Siz onu görmüyor musunuz?' buyurdu."[68]

Alimlerin diğer bir kısmı ise kadınların şehvetsiz olması şartıyla yabancılara bakmalarının caiz olduğu görüşündedirler. Buna dayanak olarak da Hz. Aişe'nin Hz. Peygamber ile birlikte mescitte oynayan Habeşlilere baktığına dair rivayetini gösterirler.

Bu rivayetleri değerlendirdiğimizde Hz. Peygamberin hanımlarından âma olan kişiye karşı örtünmelerini istemesi âma da olsa bir erkeğin yanında bulunmanın gerektirdiği edep tavrıyla açıklanabilir.[69]

Ayetin, *namus ve iffetlerini korusunlar* bölümü için Said b. Cübeyr, "mahrem yerlerini fuhşiyattan korusunlar", Mukatil İbn Hayyan, "zinadan korusunlar", Ebu'l-Aliye, "mahrem yerlerini bir başkasının görmemesi için korusunlar" açıklamasını yapar.[70]

İbn Mesud, ayette geçen ziyneti zahir ve batın diye ikiye ayırır. Gizli ziynet grubuna halhal, küpe, bilezik ve taç gibi takıları dahil eder. Zahir ziynetin de yalnızca elbiselerden ibaret olduğunu söyler.[71]

[68] İbn Kesir, Tefsir, c.III, s.274; Tirmizi, Edeb, 29.
[69] Bedriye Yılmaz**, a.g.e**. s.79.
[70] İbn Ebi Hatim**, a.g.e**. c.VIII, s.2573; Razi**, a.g.e**. c.VIII, s.364.
[71] Taberi**, a.g.e**. c.X, s.166.

Kurtubi'ye göre de ziynet iki kısımdır. Birincisi, yüz ve beden güzelliği gibi her insanın fıtri yapısında var olan fiziksel güzellik, İkincisi de sonradan elbise, takı, kına, sürme vb. süs eşyasıyla edinilen güzelliklerdir.[72]

Hz. Aişe'nin naklettiğine göre, bir gün Hz. Peygamber eve geldiğinde baldızı Esma ile karşılaşır. Esma, o gün tenini gösterecek ince bir elbise giymişti. Hz. Peygamber onu bu durumda görünce yüzünü yana çevirip: "Esma, kadınlar büluğ çağına erdikten sonra, şurası ve şurası hariç, diğer yerlerini örtmelidir. Git örtün de gel!" demiştir. Ebu Davud'un naklettiğine göre bu hadiste ravi demiştir ki: "Resulullah şurası ve şurası derken abdest alırken yüzün yıkanması gereken yerini ve bileklerden itibaren ellerini işaret etti."[73]

"Baş örtülerini, yakalarının üzerine (kadar) örtsünler" Ayetiyle ilgili olarak müfessirler şöyle demişlerdir. Cahiliyye devri kadınları erkekler arasında gerdanı açık olarak dolaşırdı. Bazen boynunu, saç örgülerini ve kulaklarındaki küpeleri de açıkta bırakırdı. Allah-u Teala mümin kadınlara, başörtülerini genişçe yakaları ve gerdanları üzerine sarkıtarak kulak, küpe ve boyunlarını da örtecek şekilde bağlamalarını ve böylece her halleriyle örtünmelerini emretmiştir.[74]

Razi, "*humur"* kelimesinin müfredi "*himar"* olup, "başörtüsü" demektir, diyerek cahiliye döneminde kadınların başörtülerini arkalarına atarak, boyun ve

[72] Kurtubi, **a.g.e.**, s.152.
[73] Ebu Davud, Libas 34; İbn Kesir**, a.g.e,** c.VI, s.45.
[74] Bkz. Taberi**, a.g.e**., c.X, s.165; İbn Kesir, Tefsir, c.VI, s.46; Kurtubi, a.g.e., c.XII, s.153.

gerdanları ile göğüslerinin bir kısmını açıkta bıraktıkları rivayetini aktarmıştır.[75] Kur'an gelmeden önce Araplar, kadının iffet ve namusuyla bağlantılı olarak düşündükleri himar denilen bu örtüyü başlarına kapatıyorlardı ancak göğüslerini açıkta bırakıyorlardı.[76]

Bu konuda Hz. Aişe'nin şöyle dediği rivayet edilmektedir: "Şüphesiz Kureyş (yani muhacir kadınları) faziletlidir. Bunlardan başka vallahi ben, Allah'ın kitabını tasdik ve iman konusunda Ensar kadınlarından daha üstününü görmedim. Çünkü erkekleri onlara dönüp Nur Suresi'nin 31. ayetini kadınlarına, kızlarına, kız kardeşlerine ve bütün akrabalarına okudukları zaman, Ensar kadınları derhal eteklerinin uzun kısımlarını yırtarak başlarını örttüler."[77] İbn Kesir, bu ayetle, kadınlar için yapılan ve uçları geniş olan başörtülerinin kastedildiğini, bunların cahiliye devri kadınlarının adet ve görünüşlerine muhalefet etsinler diye gerdan ve boyunlarını örtmek üzere mümin kadınların göğüsleri üzerine koyduklarını söylemiştir.[78]

Allah Teâlâ, *"cüyûbihinne"* ifadesiyle, Müslüman kadınlara, zaten örtmekte oldukları başlarının yanında açıkta bıraktıkları göğüslerini örtmelerini önermiştir. Dolayısıyla, zaten örfte var olan örtü uygulamasının yanına ek bir düzenleme getirmiştir. Bundan yola çıkarak, Kur'an'ı Kerim örtünme konusunda pozitif veya negatif bir tutum takınmamıştır. Aksine, cuyûb'a dikkat çekerek başörtülerin göğüslere doğru uzatılmasını söylemiştir.

[75] Bkz. Razi**, et-Tefsiru'l-Kebir**, c.VIII, s.364.
[76] Razi, a.yer.
[77] Şevkani, **age**, c. VIII, s. 490.
[78] İbn Kesir**, a.g.e.,** c.III, s.275.

5.3. Cumhuriyet Dönemi Kur'an Tefsirlerinde

Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* adlı tefsirinde "başörtülerini yakalarının üzerine vursunlar" ayetinde geçen "hımar" kelimesi "başörtüsü" olarak tercüme etmiştir. Ayeti tefsire başlarken Elmalılı, hitabın sadece Peygamber eşlerini ve kızlarını değil, bütün Müslüman kadınları kapsadığını önemle belirtmiştir. Çünkü cahiliye döneminde kadınlar tesettüre riayet etmeden dolaşıyorlar ve bundan dolayı toplumda uygunsuz olaylar vuku buluyordu. Bu nedenle insanlar, namuslarını korumak için kızlarını diri diri toprağa gömüyorlardı.

Müfessir, açıklamalarına şu şekilde devam etmektedir: "Başörtüsüyle başın, kulakların, boynun ve gerdanın örtülmesi gerekmektedir. Cahiliye kadınları da hiç başörtüsü kullanmaz değillerdi fakat enselerine kadar bağlar ve arkalarına bırakırlar, yakaları önden açılır, gerdanları ve gerdanlıkları münkeşif olurdu. Ziynetleri görünürdü. Demek ki son zamanlarda asrilik sayılan gerdan küşalık böyle eski bir cahiliye şiarı idi. İslam böyle açıklığı nehy edip başörtülerinin yakalar üzerine vurulmasını emri ile tesettürü farz kılmıştır. Görülüyor ki bu emirde tesettürün yalnız vücudu değil bir sureti mahsusası da gösterilmiştir ki kadın edep ve nezahetinin en dilnişîn ifadesi de bundandır."[79]

"Başörtülerini yakalarının üzerinden bağlasınlar" emri, bir cahiliye âdetini değiştirmekte, kadınların uygun bir örtüyle başlarını, boyun ve göğüslerini örtmelerini gerekli kılmaktadır. Bu emirden önce kadınların çoğu, eski adetlerine uyarak başlarına aldıkları örtünün uçlarını omuzlarının arkasına atarlar ve ön tarafı

[79] Yazır, **a.g.e.,** c.V, s. 3505-3507.

açık bırakırlardı. Hz. Aişe'nin anlattığına göre bu ayet tebliğ edildiğinde, camide bulunan kadınlar hemen alt giysilerinden birer parça yırtarak bunu başörtüsü yapmışlar ve istenen yerleri kapatmışlardı.[80]

Müfessire göre, ayette geçen süs (ziynet) kelimesi, taç, küpe, gerdanlık, bilezik ve buna benzer sürme, kına ve elbise süsleri gibi manaları ifade etmektedir.[81] Yazar ziynet kelimelerini bu şekilde açıkladıktan sonra şöyle bir çıkarım yapar. Ziynet eşyalarını açmak yasaklandığına göre ziynetlerin takıldıkları bölgeleri açmak evleviyetle haramdır. Müfessire göre, ayette geçen "kendiliğinden görünen kısımları müstesna" ifadesi el ve yüzü ifade etmektedir. Çünkü el ve yüzün namazda görünmesi adettendir. Bu görüşüne delil olarak yukarıda zikrettiğimiz Hz. Esma'nın, örtünmenin sınırlarını açıkaldığı hadisini sunmaktadır.[82]

Ömer Nasuhi Bilmen ayeti tefsir ederken mümine kadınların bir fitneye sebebiyet verebileceğinden ziynetlerini namahrem kimselere göstermemeleri gerektiğini vurguladıktan sonra, ziynetin, küpe, gerdanlık, bilezik gibi süs eşyaları olduğunu ifade eder. Ancak parmaktaki yüzüğün ve eldeki kınanın saklanması güç olacağından görünmesinin yasak olmayacağını söyler.

Müfessir, *"Başörtülerini yakalarının üzerine sarkıtsınlar"* ifadesini çarşaflarını başlarının üzerine örtsünler şeklinde yorumlar ve şöyle devam eder: Zamanın cahiliye kadınları, başörtülerini arkalarına salıvererek gerdanlıklarını ve sair

[80] Komisyon, **age,** c. IV, s. 98
[81] Yazır, **a.g.e**. c.V, s.3504.
[82] Yazır, **a.g.e**. c.V, s.3505.

ziynetlerini ona buna gösterirlerdi, böyle bir durum İslami terbiyeye muhalif olduğundan yasaklanmıştır.[83]

Konyalı Mehmet Vehbi, ayette yer alan *"Örtülerini yakalarının üzerinden bağlasınlar"* ifadesini çarşafla yorumlar ve "çarşaflarını üzerlerine alsınlar ki onlar yabancıya görünmesinler" der. Erkek olsun dişi olsun birbirlerinin avret mahallerine bakmamaları gerektiğinden bahisle özellikle alet-i zina olan mahallerini zinadan ve zinanın mukaddematı olan yapışmak ve başkasına göstermek gibi şeylerden muhafaza etsinler.[84]

Yazar, gerek başörtüsü ve gerekse ziynetle ilgili ayet-i kerimenin ihtiva ettiği hükümleri dörde ayırır.

Birincisi, kadınların haramdan gözlerini sakınmalarıdır. İkincisi, zinaya alet olan mahallerini zinadan muhafaza etmeleridir. Üçüncüsü, zaruret olmadıkça mahremlerinin gayriye ziynetlerini izhar etmemeleridir. Dördüncüsü, üzerlerine çarşaf örtünmeleridir.[85]

Ayette geçen "ziynetlerini göstermesinler" ifadesindeki ziynet kelimesi tesettürün sınırının belirlenmesi konusunda özel bir öneme sahiptir. Mehmet Vehbi Efendi bu konuda, bir yaratılıştan gelen ve güzelliğin ifadesi olan ziynet olduğunu,

[83] Bilmen, **a.g.e**., c.V, s.2348.
[84] Mehmet Vehbi**, a.g.e.,** c. IX, s.3718.
[85] Mehmet Vehbi**, a.g.e.,** c. IX, s.3719

bir de elbise, kına, yüzük ve küpe gibi hariçte olan ziynetlerin bulunduğunu, ayette kastedilenin ise ikinci kısımda yer alan ziynet olduğunu ifade eder.[86]

Bu ayetle beraber müminlerin manevi hayatlarını olgunlaştırmaya dönük olarak hımar kelimesinin muhteva çerçevesinde ahlaki bir derinlik kazandırılmaya çalışıldığını söyleyebiliriz.

Görüldüğü gibi hem klasik tefsirlerde hem de Cumhuriyet Dönemi Kur'an Tefsirlerinde "hımar" kelimesi başörtüsü olarak değerlendirilmiştir. Ayetin inmiş olduğu tarihi arka plan da değerlendirilerek yeni bir hükümden ziyade var olan durumun düzeltilmesine dönük bir uygulama olduğu ifade edilmiştir.

Bu bağlamda Cumhuriyet Döneminde yetişen fikir adamlarının da değerlendirmelerinin yeterince anlaşılması için, dönemin mevcut yapısınının göz önünde bulundurulması gerektiğini düşünüyoruz.

Cumhuriyet döneminde çeşitli vesilelerle Batıda bulunmuş fikir adamalarının savunduğu Batıcılık cereyanının yanı sıra, yeni zihniyetin gereği olarak medreselerinin kapatılması, yeni eğitim sisteminde din eğitiminin ciddiye alınmaması, toplum içinde dini bir boşluk yaratmıştır. Bu dönüşüm sürecinde Osmanlı kadınının gelişmesi ile ilgili olarak üzerinde çok tartışılan konulardan en önemlisi kadının örtüsü olmuştur. ll. Meşrutiyet sonrası ortaya çıkan İslamcılar ve Batıcılar arasında kadının örtünmesi konusu çok tartışılmış, İslamcılar örtü unsurunu

[86] Mehmet Vehbi, a.yer.

savunmaya çalışırken batıcıların bir kısmı ılımlı bir tavır sergilemiş bir kısmı ise ilerleme ve çağdaşlığı kadınların açılmasıyla özdeşleştirmiştir.

İslamcı kesimden Şeyhülislam Musa Kazım Efendiye göre İslam dininde emredilen şeylerin hepsi faydalıdır. Bu emr olunan şeylerden biri de örtüdür: *"Dinimizde emr olunan şeylerden biri de namuslu Müslüman kadınların mahremlerinin dışındaki kimselerden tesettür etmeleridir ki, o da saçları da dâhil olduğu halde, vücutlarını ziynetten uzak bir şey ile şehveti çekmeyecek bir örtü ile örtmekten ibarettir"*[87]

Musa Kazım Efendi'ye göre aile saadeti de kadının örtüsüne bağlıdır. Çünkü iki eşi birbirine yaklaştıran sadece sevgidir. Bu sevginin devamı eşlerin iffetlerini son derece korumalarına, iffet ve namuslarını korumaları ise kadının örtünmesine bağlıdır.[88] Örtünme kadına hiçbir hakkı kaybettirmez, kadın da erkek gibi malını tasarruf eder, namusunu koruyarak gezip eğlenebilir. Hatta kendi cemiyetlerine giderek konferans verebilir, dinleyebilir. Örtünme onun ticaret yapmasını bile engelleyemez.[89]

Mustafa Sabri Efendi kadının açılması düşüncesinin Batıyı taklitçilikle ortaya çıktığını söylemekte ve bu açılmanın sadece yüzü açmakla sınırlı kalmadığını söylemektedir. Sabri Efendi'ye göre, ilerlemenin önünde engel olarak görülen örtü

[87] Ferhat Koca, **Şeyhülislam Musa Kazım Efendi**, Külliyat Dini ve İçtimai Makaleler, Ankara Okulu Yay. Ankara, 2002, s.318.
[88] Koca, **age**, s.320
[89] Peyami Safa, **Türk İnkılâbına Bakışlar**, Ank. 1981, s. 58.

yavaş yavaş kalktığı halde bilimde, toplumsal yaşamda hiçbir ilerlemeye rastlanmamaktadır.[90]

Mustafa Sabri Efendi açıklığı İslâm'ın reddettiğini bütün inananlar bildiği halde, Batıcıların, Müslüman kadınları açıklığa teşvik etmelerini ve kendilerine karşı çıkanları "sözlerine değer verilmemesi gereken gericiler" olarak nitelendirmelerini[91] şaşkınlıkla karşılamaktadır. Mustafa Sabri'ye göre açıklığı savunan ve teşvik eden insanlar, iyi bir niyete sahip olmayan, fitne ve fesadın öncüleri olan insanlardır.[92] Kadının sosyal hayatta yerini almasını savunan ve batıdaki gelişmelerden etkilenen batıcıların fikirlerine bakıldığında bunlardan bir kısmı ılımlı bir tavır sergilemektedir. Bunlar, kadının geriliğinin İslamiyet'ten değil içtimai şartlar ve dış tesirlerden kaynaklandığı görüşündedirler. (Celal Nuri, Rıza Tevfik gibi) Diğerleri ise (Selahattin Asım, Abdullah Cevdet gibi) örtünmeye karşı kesin tavır alıp, kadınların perişanlığına sebep olarak İslâmiyet'i göstermektedirler.

Batıcıların önde gelen simalarından Abdullah Cevdet kadınlarla ilgili görüşlerini İctihad dergisinde yayınlanan "*Pek Uyanık Bir Uyku"* isimli yazısında ifade etmiştir. Ona göre kadınlar diledikleri gibi giyinmelidirler. Şeyhülislamlar çarşafa dair beyanname imza etmemelidir. Çarşafın İslâmiyet'le alakası yoktur.[93] Tesettürün İslâmiyet'le alakası hastalığın bedenle alakası gibidir. Mustafa Sabri

[90] Mustafa Sabri Efendi, **Kadınla İlgili Görüşüm ve Bu Görüşün Batı Taklitçisi Sözlerle Karşılaştırılması**, çev. Mustafa YILMAZ, Esra Yay. İst.,1994, s. 55.
[91] Mustafa Sabri Efendi, **age,** s.55
[92] Mustafa Sabri Efendi, **age**, s.92
[93] Şükrü S. Hanioğlu, **Bir Siyasi Düşünür Olarak Abdullah Cevdet ve Dönemi,** Üçdal Neşriyat, İst. ts., s. 309.

Efendi, Abdullah Cevdet'in aile reformundaki sloganı "*Hem Kur'an'ı Hem Kadınları Aç"* olmuştur.[94]

Batıcı çizgiyi her şeyiyle kabul eden Selahaddin Asım kadın ve örtüsü ile ilgili düşüncelerini şöyle belirtmektedir: *"Tesettürün ilk ve en büyük olarak yaptığı şey, sosyal hayatta ayrı ayrı kadın ve erkek hayatı diye doğal olmayan bir ayrım yapması, cemiyeti yarısı ayrılmış, ortasından koparılmış vücutlar ve organlar kadar anlamsız ve felç olmuş bir halde ikiye bölmesidir. Dolayısıyla bütün anlamıyla bir medeniyet ve toplum yıkıcısı, yok edici ve öldürücü bir felakettir"*[95]

İslamcıların tesettürü bir namus simgesi olarak görmelerine karşılık Selahaddin Asım'a göre örtü; kadını sadece cinsel bir obje haline getiren, benliğini öldüren, dişilik simgesi olan ve kadını toplum içinde bayağı konuma getiren bir faktördür. Asım'a göre kadınlar özgürlüklerini, insanlıklarını, namuslarını, ancak örtüden kurtuldukları zaman kazanırlar.[96] Kadının toplumsal hayata katılmasının önündeki en büyük engel tesettürdür. Yine Asım'a göre tesettürü kaldırmak için takip edilecek yolda atılması gereken ilk adım okullardan başlamalıdır.[97]

Selahaddin Asım, tesettürün dindeki amacının kadın vücudunun bazı kısımlarının erkek bakışlarından gizlemek olduğunu belirtmekte ve bu amacı gerçekleştirmek için kendince tesettürden daha doğal ve makul bir çözüm

[94] Şefika Kurnaz, **age**, s. 67
[95] Selahaddin, Asım, **0smanlı'da Kadınlığın Durumu**, Haz. Metin Martı, Arba Yay., İst.,1989, s.69-70
[96] Asım, **age**, s. 69-70.
[97] Asım, **age**, s. 73-75.

sunmaktadır: "*Toplumsal işlevini, insanlık ve medeniliğini bütünüyle anlamış bir kadın aslında kendiliğinden bir süs ve zevk aracı olacak derecede süslenmeye daha doğrusu "düzünmeye" tenezzül etmez. O ancak analığın birde eğitsel estetik, işlevi olduğunu düşünerek kendisinin görgü, giyim ve yaşayışları şüphesiz erkekten daha estetik bulunmasının zorunlu olduğunu kavrayarak ona göre hareket eder. Kadınlar görgü ve giyimlerinde bu eğitsel estetiğin dışına çıkınca analık ve insanlıktan uzaklaşarak karılaşırlar.*[98]

II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinin batıcı fikir adamlarından Celal Nuri *"Kadınlarımız*" adlı eserinde ne tamamen açılıp saçılmayı ne de kendi deyişiyle kadını İranlılar gibi bir torba içine koymayı savunmaktadır. O'na göre kadının kültürel değerler ve adalet ölçülerinde bir giyinme tarzını şu cümlelerle açıklamaktadır: "Müslümanlıkta örtünme pek kötü anlaşılmıştır. İslâm erkek için bir giyinme biçimi saptadığı gibi kadın içinde saptamıştır. Yoksa Muhammed'in dini, kadının istenen bir şey olacağını göz önüne alıp onu bir torba içine koymamıştır. Frenkler örtünme konusuna hiç bakmıyor, Müslümanlar ise aşırılığa gidiyor, oysa İslâm akla ve mantığa uygun ılımlı bir biçim istiyor. Ne Frenkler gibi göbeğe kadar açık ne de İranlılar gibi kafese benzer peçeler"

Diğer batıcı fikir adamları gibi Celal Nuri'ye göre de, örtünme bütün dinlerde var olan bir gerçeklik olmakla birlikte örtü, gericilik ve ilkellik alametidir. Ancak baskıcılığın ve şiddetin olduğu yerlerde örtünme vardır.[99]

[98] Asım, **age**, s. 76.
[99] Celal Nuri İleri, **Kadınlarımız,** İst. 1331, s. 195.

Dönemin İslamcı olarak nitelendirilen yazarlarından M. Akif Ersoy'a göre kadının yükselmesi demek erkeğin katıldığı bütün sosyal ve iktisadi faaliyetlere de katılması demek değildir. Kadının yaratılışı farklıdır ve erkekten farklı özelliklere sahiptir. Bu nedenle kadının farklı vazifeleri vardır. Keza kadının yükselmesi demek tesettürü terk etmesi demek değildir. Tesettür İslam'ın en önemli emirlerinden biridir ve kadının daha rahat ve emniyet içinde olmasını ve hareket etmesini sağlamaktadır.[100]

Ferid Vecdi'ye göre ise kadınların ahlak seviyeleri erkeklerden daha yüksektir. Ve namusları erkeklere oranla daha temizdir. Kadınların iffetlerine karşı saldırıya geçen daima erkek ve bu saldırıya karşı koyup kendini savunmak zorunda kalan ise daima kadın olmuştur. Zaten tesettürün en önemli amaçlarından bir tanesi de kadını erkeğin şerrinden emin kılmaktır.[101] Ferid Vecdi tesettürün çıkış sebebini, erkeğin bu hain saldırısına karşı koyacak kadar gücü olmayan bu nazik yapılı varlığı, erkeğin şerrinden koruyacak bir çare olarak ortaya koymuştur.[102]

Sonuç olarak, bütün batıcı fikir adamlarına göre örtü, kadının sosyalleşmesinin önünde engel olarak görülmüş; örtü, baskıcılık, engellenmişlik, geri kalmışlık, açıklık ise ilerleme, sosyalleşme, özgürlük kavramlarıyla eşdeğer sayılmıştır. Bu gelişmeler karşısında İslamcı fikir adamları kadın ve aile hayatı mefhumunun dejenere olacağından endişe duymuşlar, İslami değerleri korumak amacıyla belki de bize aşırı gelebilecek fikirleri de beyan etmişlerdir.

---

[100] M. Akif Aydın, **Osmanlı Aile Hukuku**, M.Ü. İ.F.V.Y., İst-1985, s. 161.
[101] Ferid Vecdi, **Müslüman Kadın**, s. 87
[102] Vecdi, **age**, s. 87

Modern dönemlere geldiğimizde kadının örtüsü bağlamında üzerinde en fazla kafa yorulan ve yorumlar yapılan mesele ayette zikri geçen "hımar" kelimesi olmuştur. Bu yorumlarda kimi zaman kelimenin neye tekabül ettiği tartışılmakta iken kimi zaman da sözü edilen hükmün bağlayıcı olup olmadığı konusu tartışılmıştır.

Kelimeyi etimolojik tahlile tabi tutarak yorumlamayı tercih eden Yaşar Nuri Öztürk, "Kur'an'daki İslam" adlı eserinde şunları söylemektedir: "Humur kelimesinin tekili olan "hımar" Arap dili lügatlerinde başörtüsü olarak geçer. Aynı kökten türeyen "İhtimar", başörtüsü takmak demektir. Nur Suresi 31. ayetteki "hımarları göğüs üstüne vurma" emrinin açık anlamı başörtüsü uçlarının göğüs üstüne kapatılmasıdır. Buradan çıkacak ilk buyruk, göğsün kapatılmasıdır. Başın örtülmesi de dolaylı olarak çıkarılabilir. Yani kesin emir göğsün kapatılmasıdır. Başörtüsüne ise dolaylı bir atıf vardır. Nur Suresi 31'den başörtüsü kastedilseydi ayetin ifadesinin *ve'l yedribenne bi humurihinne* değil de *ve'l yedribenne bi humuri re'sihinne'* olması gerekirdi.[103] Hiçbir tartışmaya imkân bırakmayan nokta, göğsün tamamen kapatılmasıdır. Saçların bütünüyle kapatılmasını emreden bir ifade yoktur. Cenab-ı Hak bunu kulunun tercihine bırakmıştır. Her Müslüman bunu, yaşadığı iklim şartlarına ve toplum örfüne göre kendisi belirler.[104] Nur Suresi 31. ayette başın örtülmesini kesinlikle buyruk altına alan bir ifade yoktur. Ayetten açıkça çıkan tek emir, göğüslerin, özellikle göğse takılmış bulunan süs takılarının kapatılmasıdır.[105] Müslüman kadın, başı yüzü, dirseklere kadar kolları, bileklere kadar ayakları

[103] Yaşar Nuri Öztürk, **Kur'an'daki İslam,** s.628–629.
[104] Öztürk**, age,** s.630.
[105] Öztürk**, age,** s.633.

dışındaki vücut bölgelerini zamanı- zemini, iklim ve coğrafyanın özelliklerini dikkate alarak kapatır."[106]

Başın örtünmesini farklı bir biçimde elen alan yorumcular da mevcuttur. Örneğin başın yüzün bir fer'i olarak ele alıp yüzün örtülmesi gerekmediğinden hareketle saçın özel olarak çekici bir beden bölgesi olmadığını, başın da örtülmemesi gerektiği kanaatine varılmaktadır.[107] Bu düşünceyi paylaşan yorumculardan olan Hatemi, saçın mutlaka örtülmesi gerekmediği, eğer gerekse idi ayette bunun mutlaka ifade edilmesi gerektiğini savunur.[108]

Yazar, ayetin önerdiği durumun sadece göğüs bölgesinin kapatılması dönük olduğunu söyler.[109] Ayrıca, ziynet yerlerinin takı takılan yerler mi yoksa erkekler için ilgi çekici yerler mi olduğu konusunda, Ali İmran 3/14 ayetinden yola çıkarak insanların ilgi ve dikkatini çeken yerler olduğunu söyler.[110] Hatemi, ayrıca, "İlla ma zahare minha" ibaresinden maksadın, *"aklen örtünmesinin gerekmediği zahir olan, belirtilmesi ve sayılması gerekmeyen beden kısımları"* olarak beyan etmektedir.[111] Hatemi, örtünmeyi vücut hatlarını belli etmemek ve şeffaf bir tarzda olmaması koşuluyla bölgesel şartların belirlenmesiyle beraber ilahi ve tabii kurallar çerçevesinde mümkün olabileceğini söyler.[112]

[106] Öztürk**, age,** s.634.
[107] Hüseyin Hatemi**, İlahi Hikmette Kadın,** Birleşik Yay. İstanbul-2000, s.228.
[108] Hatemi**, a.g.e,** s.238
[109] Hatemi**, a.g.e.** s.225.
[110] Hatemi**, a.g.e.,** s.219.
[111] Hatemi**, a.g.e.,** s.219.
[112] Hatemi**, a.g.e.,** s.225.

Süleyman Ateş vermiş olduğu bir konferansta, ayete, tarihsel açıdan bakar ve örtünme emrinin Araplar arasında köklü bir geleneğe sahip olduğunu söyler. Devamla Kur'an'ın getirmiş olduğu orijinal hükümler arasında bulunmadığını ifade eder. Ayrıca, İslam'ın olmazsa olmaz hükümleri arasında sayılmamakla beraber örtünmenin de iyi bir durum olduğunu belirtir. Kendisine göre din, bir çaput parçasından ibaret değildir ve bir kumaş parçasına indirgenemez.[113]

Ona göre Kur'anın indiği dönemde başı açık olmak bir iffetsizlik göstergesi idi. Ancak günümüzde kadın erkek ilişkilerinin büyük oranda bir değişikliğe uğramış olmasından dolayı ve tarihi şartların da değişikliğe uğramasıyla örtünme konusunda farklı bir anlayış içinde bulunabiliriz.[114] Yazara göre bir toplumda çoğunlukça benimsenen bir kıyafet alışkanlık haline gelmişse onun dine aykırı bir davranış olduğunu söyleyemeyiz.

Müellif tam da bu noktada tartışmayı farklı bir boyuta taşır ve konuyu cariye hür bağlamında ele alır. "Eğer İslam'da örtünme dinin vazgeçilmez emirlerinden biri olsaydı o zaman cariyenin de örtünmesi gerekirdi. Zira cariye de, diğer müminler gibi dinin bütün emirlerini yaşamaktan ve bütün mükellefiyetlerini yerine getirmekten sorumludur." şeklinde bir ifade kullandıktan sonra meselenin bir teamül olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtir.[115]

[113] İbrahim H. Karslı, **Kur'an Yorumlarında Kadın**, Rağbet Yay. İstanbul-2003, s.103.
[114] Süleyman Ateş, **İslam'da Tesettür,** TDV Yay., Ankara-1998, s.69.
[115] Ateş, **a.g.e**., s.82

Görüldüğü gibi yazarımız meseleyi, sosyolojik açıdan izah etmeye çalışmıştır. Ancak Hayrettin Karaman ise erkek ve kadının giyinmeleri ve örtünmelerinin daha çok dini ve ahlaki bir boyutu bulunduğunu söyler.[116]

Kur'an'ın zahirine bakarak yorumcuların verecekleri kararların her çağa ve ulusa göre değişiklik gösteren yargılarla tezat teşkil edeceğini ifade eden Dağ, Kur'an'ın bu tür yargılarla her toplumu yönetmek ve yönlendirmek diye bir amacının olmadığını ifade eder. Yazar, Kur'an'ın asıl amacının insanları ahlaki açıdan düzeltmek olduğunu söyledikten sonra şunları kaydeder: *"Bugün artık toplumsal ve siyasal olguların bilimin alanına girmiş olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu olguları dinden ayırmak gerektiği gibi, bu konularda dinden buyruk da almamak lazımdır."*[117]

Amine Vedûd-Muhsin, örtü meselesinin vahyin indiği dönemdeki kültür kodlarına bakılarak değerlendirilmesi gerektiğini söyler.[118] Başörtüsü, vahyin geldiği dönemde zengin ve güçlü kabilelere mensup kadınların koruma belirtisi olarak görülüyordu. Örtünmede önemli olan iffet ilkesidir, örtü veya peçe değil. Bunlar iffetle ilgili kültürel ve ekonomik olarak belirlenmiş göstergelerdir. Klasik tefsirlerden uzak bir metodolojiyle beraber asıl mesele ilkeyi belirlemektir, ondan sonraki durumu örf belirler.[119]

[116] Hayrettin Karaman, Sosyal Hayatta Kadın, Ensar Neş., İstanbul-1996, s.292.
[117] Dağ**, a.g.m.**
[118] Amine Vedûd Muhsin, **Kur'an ve Kadın,** Ter. Nazife Şişman, İz Yay. 2003, s.31.
[119] Muhsin, **a.g.e.,** s.32.

Benzer yorumu Musa Carullah Bigiyef de yapar. Hatunların yüzlerini ve vücutlarını örten hicabın bölgesel ve kültürel farklılıkla beraber değişkenlik göstereceğini söyler. Bir yerde ayıp olan bir örtünme şekli başka bir yerde ziynetin ölçüsü olabilir.[120]

Yazar açıklamalarının devamında şunları ifade eder. *"Kur'an'daki hicap, ister açık hicap olsun ister kapalı, hiçbiri bilinen anlamı ile maddi hicaptan ibaret değildir. Kur'an-ı Kerim ayet-i kerimelerine göre meşru kılınan hicabın en önemli nevi, hatunların yüzlerine ve vücutlarına ait değil, bilakis hürmetlerine ve hukuklarına aittir. Bu hicap maddi hicap değil, bilakis hürmet hicabı, şeref ridası ve ismet şiarıdır."*[121] Hz. Peygamber de örtünmenin keyfiyetine işaret ederek "Nice giyinmişler var ki, üzerlerindeki elbiselere rağmen çıplaktırlar" buyurmuştur.[122]

Doğu toplumlarında meşruiyeti fitne korkusuna dayandırılan hicap konusunda, ille de bir tedbir alınacaksa bu tedbirin kadınların vücutlarına örtülecek maddi örtüden ziyade erkeklerin gözlerine nikab, kalplerine adap, dillerine ceza lazım geldiğini[123] ifade eden yazar, iffetin tek taraflı olmadığını, bunun değerini her iki taraf da bilirse yüz perdesine de gerek kalmayacağını söyler.[124]

Giyim kuşam ve örtünme farklılıkları sadece bölgesel ve uluslar arasında değil aynı ülkenin kırsal kesimiyle daha yoğun nüfuslu kasaba, ilçe ve kentler arasında da gözlendiği bir gerçektir. Nitekim eski Arabistan'da da bu durumun değişiklik

[120] Musa Carullah Bigiyef, **Hatun**, Kitabiyat, Ankara-2001, s.48.
[121] Bigiyef, **a.g.e.,** s.50.
[122] Buhari, Libas, 61.
[123] Bigiyef, **a.g.e.,** s.54.
[124] Bigiyef, **a.g.e.,** s.50.

gösterdiği muhakkaktır. Göçebe kadınların örtünmedikleri ve erkeklerle özgürce bir araya geldikleri halde kasaba ve kentlerde yaşayan kadınlar örtünüyorlardı. Benzer bir durumun çarpıcı örneğini kendi ülkemizdeki köy kadınlarıyla kasaba ve ilçe kadınlarının giyim kuşamlarında müşahade etmek mümkündür.

Örtünmenin sosyo-kültürel, ahlaki, dini, hukuki, estetik ve siyasal boyutları olduğu gereceğini unutmamamız gerekir. Bütün bunları belirleyenin de örf olduğu muhakkaktır. Kişinin bütün bir yapısını oluşturan coğrafyanın ve örfün bu konuda da belirleyici bir unsur olduğu izahtan varestedir. Meseleyi ele alırken bu belirleyici unsurların göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Dolayısıyla tarihi arka plan ayetlerin doğru bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlamaktadır.

5. 4.Değerlendirme

Görüldüğü üzere hem klasik tefsirlerde hem de Cumhuriyet Dönemi Kur'an Tefsirlerinde "hımar" kelimesi "başörtüsü" olarak tercüme edilmiş, ayetin indiği dönemde sahabenin uygulaması dikkate alınarak, kadının başının örtülmesinin emredildiği ifade edilmiştir. Vahyin indiği ortamda ayetin inişiyle beraber anlaşılan ve ortaya konan davranışın bize gösterdiği şey, zaten var olan bir davranış biçiminin yani başörtüsünün eksik kalan taraflarının giderilmesine dönüktür. Cumhuriyet dönemi kur'an tefsirlerinde ele alınan ayetlerin ve yapılan yorumların bu anlayışla uyumlu bir halde olduğu açıktır. Ancak kültür kodlarının değişmesiyle beraber, Kur'an hakkında yapılan yorumların da farklı bir şekilde ele alınmaya başlandığı görülmektedir. Bu durumun XX. yy.'ın son çeyreğinde daha da yoğun bir şekilde yaşanmış olduğu bir gerçektir.

Fıtri bir ihtiyaç olan örtünme, eski çağlardan Kur'anın inişine kadar nesilden nesile aktarılarak sürdürülmüş ve dinsel metinler yanında kanun maddeleriyle de düzenlenmiştir. Yahudilikte sınıfsal statünün bir ifadesi olan başörtüsü, Kur'an'ın indiği ortamın cahiliye döneminde de devam etmekteydi. Kur'an'da bununla ilgili ortaya konulan ifadeler mevcut durumun kaldırılmasına dönük çabalar olarak anlaşılmalıdır. Ancak kadının, cinsel bir obje şeklinde algılanıp toplumsal ve ahlaki çürümenin kaynağı olarak görülmesi İslam Tarihi boyunca gözlenen bir durum olagelmiştir. Bu algı biçimi Kur'an ayetlerinin yorumlanmasına da hissedilir derecede yansımıştır.

Bu bağlamda müfessirlerin, fitne[125] kavramına vurgu yaparak kadının örtülmesi gerektiği yönündeki yorumları, kadının haremlik selamlık şeklinde veya kadınla erkeğin yaşadıkları toplumsal alanların birbirinden tamamen tecrit edilmesine dönük olmuştur. Tarım toplumunda yaşayan uluslarda bu durum herhangi bir rahatsızlığa sebebiyet vermezken sanayi toplumuna geçilmeye başlandığı andan itibaren sorunun ciddiyeti fark edilmeye başlanmış ve bir gerilimin unsuru haline gelmeye başlanmıştır.

Gelenekten kopmadan ama toplumsal gerçeklerle uyuşan bir tefsirin nasıl yapılacağından ziyade var olanı aktarmayı seçen Cumhuriyet Dönemi Kur'an Tefsirlerinden ziyade, modern hayatın içine daha çok nufüz edildiği seksenli yıllardan sonra kadın konusu farklı şekillerde tartışılmaya ve farklı çıkarımlar yapılmaya başlandı. Bu yorumlar, tarihi bağlamından kopuk teviller olmuştur.

[125] Dince hoş görülmeyen bir durumun ortaya çıkması, böyle bir durumun muhtemel ortaya çıkmasıdır. Bu bağlamda gerçekleşmesinden endişe edilen fitne zinadır.

Son tahlilde Kur'an'ı tefsir çabası bir zihni gayret olduğundan ve bu zihni çabanın sosyal yapıdan kopuk bir şekil arz edemeyeceğinden hareketle her yorumun toplumsal dokuyu yansıtan bir tarafı olduğunu söyleyebiliriz. İncelemiş olduğumuz tefsirlere de bu zaviyeden bakılması gerekmektedir. Dolayısıyla tarihte yapılmış olan tefsirlerin sosyal şartlarının gözönünde bulundurularak değerlendirilmesi durumunda bizleri daha doğru neticelere ulaştıracaktır. Günümüz yorumcularının yöneldikleri istikamet bu sözünü ettiğimiz durumdur. Yapılan yorumlar ne sondur ne de son olmaya adaydır. Her gün yenilenen şartlar içerisinde din de kendini yenilemek durumundadır. Kadın konusu da bu bağlamda değerlendirilmesi kanaatimizce bizi, daha isabetli sonuçlara götürecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİ KUR'AN TEFSİRLERİNDE ERKEĞİN ÜSTÜNLÜĞÜ MESELESİ

1. Kavvâm

İslam'ın kadına ve aileye bakışı tarih boyunca eleştiriye konu olan bir mesele olmuştur. Bu meselenin başında erkeğin kadına üstünlüğü konusu gelmektedir. Erkeğin her durumda kadın cinsi üzerinde doğuştan getirmiş olduğu bir üstünlüğe sahip olduğu şeklinde bir kanaat literatürümüzde yer almaktadır. Eleştiride bulunanlar aşağıda açıklamaya çalışacağımız ayetten hareketle erkeklerin kadınlar üzerinde baskın bir hakimiyetinin olduğunu savunmuşlardır. Bu noktadan yola çıkarak bir kısım kimseler de Kur'an'ın ayetlerini kendilerine hedef olarak seçmiş ve İslam'ı baskıcı bir din olarak göstermeye çalışmışlardır.

İslam'da aileye büyük önem verilmiş ve insanların aile kurmaları çeşitli ayet ve hadislerle teşvik edilmiştir. Çünkü aile hem kişinin huzur bulduğu bir ortam, hem neslin devamı için bir vesile, hem de kişiyi, dinimiz tarafından günah sayılan çeşitli kötülüklerden koruyan bir vasıtadır. Bu hususta Allah (c.c) şöyle buyurmaktadır:

"İçinizden kendileriyle huzura kavuşacağınız eşler yaratıp aranızda muhabbet ve rahmet var etmesi onun varlığının delillerindendir. Bunda düşünen insanlar için ibretler vardır."[126]

Pek çok toplumda olduğu gibi İslam toplumu da ataerkil bir aile yapısına sahiptir. Ancak, ailede reis olan erkeğin fertler üzerindeki tasarrufları sınırlandırılmıştır. Mesela bir aile reisi olarak babanın çocuklarının şahısları ve mal varlıkları üzerinde onların yararıyla sınırlı bir velayet hakkı vardır. Kocanın karısı üzerindeki yetkileri de aile birliğini devam ettirmeye yöneliktir ve bununla sınırlıdır. Yani farklı alanlarda farklı yetkiler ve sorumluluklar söz konusudur.

Nitekim bir ayet-i kerimede *"Erkeklerin kadınlar üzerinde, kadınların da erkekler üzerinde hakları vardır. Yalnız erkekler için onlar üzerinde bir derece vardır"*[127] buyrulmaktadır. Konuyla ilgili olarak Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: *"Hepiniz çobansınız ve güttüğünüzden (yani sorumluluğunu üstlendiklerinizden) mesulsünüz. Kişi ailesinin reisidir ve mes'uldür, kadın kocasının evinin reisidir ve mesuldür…"*[128]

Karı-koca ilişkilerini düzenleyen hukuki ve ahlaki ilkelerin bir kısmına Nisa Suresi 34. ayette yer verilmektedir. Bu ayette ailede eşlerin birbirlerine göre konumları bağlamında erkeklerin kadınlar üzerinde *kavvam* (sorumluluk sahibi) olduğunu ve kadınların erkeklere itaat etmesi gerektiğini ifade etmektedir. Şimdi bu

[126] Rum, 30/21.
[127] Bakara, 2/228.
[128] Zeynüddin Ahmet ez-Zebidi, **Sahihi Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi,** trc. Ahmet Naim, Emel Matbaacılık, c. VI, Ank., 1983, s. 56.

konunun müfessirler tarafından nasıl değerlendirildiğini tesbit etme bakımından konumuza mesned teşkil eden ayeti öncelikli görmek gerekir.

"Erkekler, kadınların koruyup kollayıcılarıdırlar. Çünkü Allah, insanların kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de erkekler kendi mallarından harcamakta (ve ailenin geçimini sağlamakta)dırlar. İyi kadınlar, itaatkârdırlar. Allah'ın (kendilerini) koruması sayesinde onlar da "gayb"ı korurlar. (Evlilik yükümlülüklerini reddederek) başkaldırdıklarını gördüğünüz kadınlara öğüt verin, onları yataklarında yalnız bırakın. (Bunlar fayda vermez de mecbur kalırsanız) onları (hafifçe) dövün. Eğer itaat ederlerse, artık onların aleyhine başka bir yol aramayın. Şüphesiz Allah, çok yücedir, çok büyüktür."[129]

Ayet-i kerimede geçen üstünlük/kavvam kavramının anlamı nedir? Bütün erkekler bütün kadınlardan üstün müdür? Üstünlük mutlak mıdır yoksa sınırları var mıdır? Kadının erkek karşısındaki konumu bu ayete göre nasıl olmalıdır? Gibi sorulara cevap verebilmek için bu ayetin ve bilhassa bu soruna sebep teşkil eden kelimenin tarih boyunca nasıl tahlil ve tefsir edildiğini incelememiz gerekir.

Kavvâm, kıvâm kökünden mübalağa bir isimdir. *Kıvam,* bir şeyin direği ve düzenidir. Kavvâm, yönetici, kollayıcı, âmir demektir. B (ب) harfi ceriyle kullanıldığında bir işi yapmak anlamına gelir. Fakat "alâ" ve "lâm" ile kullanıldığında, korumak, gözetmek, yönetmek işini görmek ve geçimini sağlamak

[129] En-Nisa, 4/34.

gibi anlamlara gelir.[130] Sürekli olarak görüp gözeten, kollayan, yöneten, muhafaza eden, kadınların işlerini tekeffül eden, işlerini yürüten kimse demektir.[131] Ayette, 'alâ harfi ceriyle kullanıldığından yönetici, koruyup kollayıcı ve geçimini sağlayıcı anlamları vermek daha doğru olur. Kavvam kelimesi Kur'an'ı Kerimde iki yerde geçmektedir. Birincisi adaleti ayakta tutma anlamında Nisa, 4/135 de, gözetmek ve korumak anlamında Maide, 5/8 de yer almaktadır.

1.1. Ayetin Sebeb-i Nuzulü

Ayet-i Kerime'nin nüzul sebebi hakkında birkaç hâdise zikredilmektedir. Bunlardan biri şudur: Sa'd İbni Rebi'nin eşi Habibe geçimsizlik yapıp kocasına diklenince, kocası ona bir tokat vurdu. O da babasını yanına alarak Hz. Peygamber'e gidip, şikâyet etti. Hz. Peygamber de kısas emretti. Habibe babası ile dönüp giderken, Hz. Peygamber: **"Geri dönün, bana Cebrail geldi ve: 'Erricâlü kavvamûne ale'n nisa' ayetini getirdi."** dedi ve devamla şunu ilave etti. **"Biz bir şey istedik Allah başka bir şey murad etti dedi."** Böylece verdiği kısas emrinden vazgeçti. Diğer bir rivayette ise **"Allah'ın murad etmediği bir şeyi murad ettim."** şeklinde gelmiştir.[132] Benzer rivayetler şahısların depişmesiyle beraber farklı yollardan gelmektedir.[133] Ancak hepsi de birbirini destekler mahiyettedir.

[130] Ateş, **Kur'an Ansiklopedisi**, c.XI, Kur'an Bilimleri Araştırma Vakfı, İst.1997, s.93.
[131] İbni Manzur**, a.g.e**, c. XII, s. 497, 503
[132] Kurtubi, **el-Cami' Li Ahkami'l-Kur'an**, c.V, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut-1988, s.110.
[133] Bkz. Bedrettin Çetiner**, Esbab-ı Nuzül**, c.I, Çağrı Yay, İst.2006, s. 213-214.

Böylece Cenab-ı Hak sanki erkeği karısı üzerinde bir reis ve hükmü geçen birisi olarak kabul etmiştir.[134]

1.2. Klasik Dönem Kur'an Tefsirlerinde

Klasik tefsirlerde "kavvam" kelimesi, kadınları yönetip terbiye etmeleri, himaye etmeleri, emirleri altına almaları, onların işlerini idare etmeleri şeklinde yorumlanmış ve karı-koca ilişkilerini daha anlaşılır kılma adına genelde valinin halkı yönetmesi örnek olarak verilmiştir.[135]

Hz. Ali'den nakledilen rivayette, kıyamdan kastın el olduğu ve Allah'ın emrettiği konularda kocaya itaatin vacip olduğu ifade edilir. Dahhak kıyamın Allah'a itaat konusunda olduğunu, Süddi ise, el ile kendilerinin terbiye edilmesi anlamında olduğunu söylerler.[136]

Fahreddin er-Razi, kavvam kelimesi hakkında şunları söyler; "Kavvam" işi hakkıyla yapan kimse demektir. Kadının işlerini hakkıyla yerine getirip, onu korumaya itina gösteren kimse için de, "haza kayyimu'l-mer'eti ve kavvamuhu" denilir.[137] Allah-u Teala erkeği sanki kadının üzerinde bir emir konumuna getirdiğini söyleyen müfessir, üstünlüğü birinci olarak gerçek anlamında ilim ve kudret anlamında, ikinci olarak da şer'i hükümler şeklinde değerlendirir.[138]

---

[134] İshak Doğan**, Erkeğin Kadından Üstünlüğü Meselesine Genel Bir Bakış,** Mehir, Kış-1997.
[135] Kurtubi, **a.g.e.,** c.V, s.111; Alusi**, Ruhu'l-Me'ani,** c.III, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut-1994, s.23-24
[136] Taberi, **a.g.e.,** c.IV, s.82.
[137] Fahreddin er-Razi**, a.g.e**, c.IV, s.70.
[138] Razi, **a.g.e.,** c.IV, s.70.

Razi bu görüşlerini aktardıktan sonra şöyle bir yorum yapar. "Hiç şüphesiz erkeklerin akılları ve ilimleri daha fazladır. Güçleri zor işleri başarmada daha iyidir. Bu iki sebepten dolayı onlar kadınlara üstün tutulmuşlardır. Çünkü peygamberlerin hepsi erkeklerdir."[139] Ayette geçen "fe's-salihat" ifadesindeki elif lamın istiğrak anlamında olduğunu, yani bütün sâliha kadınları içine aldığını söyleyen müfessir, salih kadın olmanın ölçüsünün erkeğine itaat etmek ve gerek varlığında gerekse yokluğunda hakkını savunmak olduğunu iddia eder.

İbn Kesir'e göre ayette geçen kelime erkeklerin yaratılış, huy, makam, emre itaat, infakta bulunma ve faydalı şeyleri yapma bakımından hem dünyada hem de ahirette kadınlardan üstün oldukları anlamını içermektedir.[140] Yani erkek, kadınların reisi, büyüğü, hakimi ve eğrildiği zaman onu doğrultan kimsedir.

İsfehani, "feddale" kelimesinin erkeğin yapısından kaynaklanan bir meziyetinin olduğunu, itibarı, malı, makamı ve gücünden ileri gelen bir üstünlüğü ifade ettiğini söyler.[141]

Alusi, erkeklerin kadınların işlerini görmelerinden ve idareciliğe erkeklerin daha çok hak sahibi olmalarından dolayı üstünlüğe sahip olduklarını belirtir. Ayette geçen ب ye sebebiyet anlamı yükleyen müfessir üstünlüğü Allah'ın bir lütfu olarak değerlendirir. Kadınların akıllarının ve dinlerinin eksikliğine dair varit olan hadisi de

[139] Razi, a.yer.
[140] İbn Kesir, **a.g.e.**, c.I, s.466
[141] İsfehani**, Müfredat fi Garibu'l-Kur'an**, Daru'l-Maarif, Beyrut, s.382.

naklettikten sonra erkeklerin böyle bir durumla karşı karşıya olmadığını savunur. Bundan dolayı da peygamberlerin tamamı erkek olarak geldiğini savunur.[142]

Kurtubi, meseleye fiziki açıdan bakarak erkeğin savaşan unsur olması ve gücünün kuvvetinin kadına göre daha ziyade olması hasebiyle erkeğin üstün olduğunu söyler.[143] Müellif devamla şunları kaydeder: Erkeklerde kadınlara nispetle daha çok sıcaklık ve yaşlık (ıslaklık) bulunur, bu durum da gücü artıran unsurdur. Kadınlar da ise kurluk ve soğukluk hakimdir, bu da yumuşaklık ve zayıflığa işaret eder.

Erkeğin üstünlük sebeplerinden biri de nafaka olduğuna göre, bunun temin edilememesi durumunda bu hakkını da kaybetmektedir. Hatta bazan kadının boşanması için meşru bir sebep de sayılabilmektedir.[144] Maliki ve Şafi'ye göre bu durum geçerli iken, Hanefiler boşanmanın olamayacağını bildirmişler. Bunun için de Bakara, 2/280. ayeti delil olarak getirmişlerdir. Ayetin meali şöyle.

"Eğer borçlu darlık içindeyse, ona eli genişleyinceye kadar mühlet verin. Eğer bilirseniz, (borcu) sadaka olarak bağışlamanız, sizin için daha hayırlıdır."

Cassas, ayette geçen kavvam konusunu ele alırken, kocanın, eşinin yatağını terk etme hakkına sahip olması, onu boşayabilmesi, üzerine üç eş daha alabilmesi,

[142] Alusi, **a.g.e**, c.III, s.23.
[143] Kurtubi**, a.g.e**., c.V, s.110.
[144] Kurtubi, **a.g.e**., c.V, s.111.

kendi seçtiği yerde eşini ikame ettirmesi gibi konuları erkeğin kadına üstünlüğünün bir göstergesi olarak değerlendirmektedir.[145]

Müellif şu rivayetleri de bu bağlamda naklettiği görülmektedir. *"İnsan oğlunun kendi cinsine secde etmesi doğru değildir, eğer böyle bir şey doğru olsaydı, üzerlerindeki hakkın büyük ve ağırlığından dolayı kadının kocasına secde etmesini emrederdim." "Nefsimi kudret elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, bir kadın başından ayağına kadar cerahetli ve irinli yaralar içinde olan kocasının bu yaralarını yalasa, yine de onun hakkını ödemiş olmaz." Bir adam hanımını yatağına davet eder de, kadın kabul etmezse ve bu sebeple kocası ona kırgın olarak gecelerse melekler sabaha kadar o kadına lanet eder."*[146]

Osmanlının son şeyhülislamlarından Ebu's-Suud, konuyu ele alırken seleflerine benzer bir uslupla izahlarda bulunur. Üstünlüğü vehbi ve kesbi olarak ikiye ayıran yazar, akıl üstünlüğü, işleri güzel düzene koyma, görüşünün doğruluğu ve işleri yapmada gücünün fazlalığı gibi durumları vehbi olarak ifade eder. Nübüvvetin ve imamet gibi işlerin erkeklere tahsis edilmesini bunun gerekçesi olarak görür.[147] Müfessir, açıklamalarının devamında evlenme durumlarında erkeklerin kadınlara mehir vermeleri ve nafakalarını karşılamaları gibi hususları da erkeklerin üstünlüğünün kesbi olan kısmına dahil eder. Yazar, üstünlüğün sebebini erkeğin

[145] Cassas, **Ahkamu'l-Kuran**, c.III, s.149.
[146] Bkz. Cassas**, a.g.e.,** c.III, s.149.
[147] Ebu's-Suud**, İrşadu'l-'Akli's-Selîm İla Mezaya'l-Kitabi's-Selim,** Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, c.II, Beyrut-1999, s.132.

ailesine yapması gereken infaka bağlar.[148] Beydavi de benzer açıklamalarda bulunur.[149]

Klasik doktirinde kocanın eşi üzerindeki yetki ve otoritesine vurgu yapan bu yorumların, fakihlerin nikah terimine yükledikleri anlamla ilgili olduğunu söylemek mümkündür.[150] Bu anlayışa göre nikah akdi, dinin koyduğu ölçüler çerçevesinde, kadının cinselliğinden yararlanma imkanına sahip olma şeklinde tarif edilmekte idi.[151] Dolayısıyla nikah konusundaki bu anlayışların, ailede erkeğin kavvam olması meselesinde aşırı diyebileceğimiz yorumların ortaya konulmasına etkili olduğu söylenebilir. Söz konusu dönemde oluşan kültürün alimlerimizin bu görüşü savunmalarında etkisi olduğu söylenebilir.

1.3 Cumhuriyet Dönemi Kur'an Tefsirlerinde

Elmalı, kavvam kelimesini şu şekilde izah etmektedir: "Kavvam, bir kadının işine bakan ve muhafazasına ihtimam gösteren genel idarecisine قيم المراة ve daha kuvvetli olarak قوام المراة denilir. Bu tabir, erkeğin kadına hakimiyetini ve fakat zalim zorba hakimiyeti gibi bir hakimiyet değil, سيد القوم خادمهم "Kavmin efendisi, onlara hizmet edendir" anlamında bir hakimiyettir. Binaenaleyh bir taraftan erkeğin üstünlüğünü anlatırken diğer taraftan da kadının kıymet ve faziletini ifade etmektedir.[152]

---

[148] Ebu's-Suud, **a.g.e**., s.132.
[149] Beydavi, **Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil,** Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, c.I, Beyrut-1999, s.212.
[150] Karslı, **a.g.e.,** s.146.
[151] El-Halebi, **Multeka'l-Ebhur**, c.I, Muessesetu'r-Risale,Beyrut-1989, s.237.
[152] Elmalılı**, a.g.e.,** c.II, s.1348.

Elmalılı'ya göre kadın erkek arasında karşılıklı rıza ve adalet esasına bağlı bir üstünlük söz konusudur. Müfessir, karı-koca arasındaki ilişki ve karşılıklı haklar, devlet başkanı ile toplum arasındaki ilişki ve haklara benzetmektedir. Bu nedenle Elmalılı aile terbiyesi ile toplumsal siyasi terbiye arasında bir ilinti kurar ve aile terbiyesinin temeli teşkil ettiğini ifade eder.

Elmalılı, ayette kullanılan zamirlere de dikkat çekmektedir. Şöyle ki; cümlede kullanılan هم zamirinin erkeklerin kadınlara üstünlüğünü ortaya koyduğunu ifade etmektedir. Ancak بما فضل الله بعضهم علي بعض "bir kısmının diğer bir kısmına" ifadesinden yola çıkarak bunun müphem bırakıldığını ifade eder. Bu durumun erkeğin yaratılıştan gelen bazı meziyetlerinin bulunduğu gibi aynı şekilde kadının da erkekte bulunmayan fıtrî meziyetlerin mevcut olduğunu her ikisinin de birbirine muhtaç olduğunu belirtmektedir. Bununla beraber bütün kadınların seviyelerinin bir olmadığını ve bundan dolayı da her erkek her kadınla mukayese edilemeyeceği muhakkaktır. Ancak yine de erkeklerin kadınlara ihtiyacının, kadınların erkeklere olan ihtiyacından daha fazla olduğunu belirtir.

Erkeğin üstünlüğünü, yaratılıştan gelen özelliklere bağlayan müfessir, kadının rakîk (ince, hassas ruhlu) ve cazibedâr oluşunu erkeğin gücü ile mukayese ederek kadının daha ziyade himaye ve muhafazaya muhtaç olduğunu belirtir.[153] Bu erkekten yana kullanılan insiyatifin, eşine karşı baskı uygulamaya ve haksızlık etme şeklinde keyfi bir davranışa da hak vermez.

[153] Elmalılı, **a.g.e.,** c.II, s.1349.

Müfessir, erkeğin kadın üzerindeki hakimiyetin aynı zamanda kadına hadimiyeti içerdiğini, ayetin erkeğin üstünlüğünü ifade etmesinin kadının kıymetine işaret ettiğini belirtmektedir. هم zamirinin kullanılmasından erkeklerin kadınlara üstün kılındığı manası anlaşılmakla beraber بما فضل الله بعضهم علي بعض ifadesiyle üstünlük erkeklere tahsis edilmemiş ve mana müphem bırakılmıştır. Burada bir eşitlikten ziyade karşılıklı yardımlaşma esas alınmıştır.[154]

Ancak Elmalılı, bu değerlendirmelerin ardından kadının erkeğe ihtiyacının erkeğin kadına olan ihtiyacından daha fazla olduğunu belirtmekte ve buna sebep olarak da erkeğin aile geçimini sağlamakla mükellef olmasını, kadınların ise yaratılış itibariyle ince ruhlu ve itaate yatkın olmalarını göstermektedir.

Elmalılı erkeklerin üstünlük sebebi olan aile geçimini üstelenmelerini kesbi olarak değerlendirmektedir. Bu bağlamda ailesinin geçimini sağlamayan ve kadının malına göz diken erkekler, erkekten sayılmazlar, ancak aksi durumda bu görevlerini yerine getiren eşlerinden itaat beklemeleri en doğal haklarıdır.[155]

Allah-u Tealanın erkekleri kadınlara üstün tutuğunu söyleyen Mehmet Vehbi Efendi, mallarından kadınlara harcamalarda bulunmaları sebebiyle onları muhafaza etmeleri gerektiğini ifade eder.[156] Dolayısıyla kadınlardan sâliha olanlar eşlerine itaat ettikleri gibi Allah'ın koruduğu ahlak sebebiyle zevcelerinin gizli ve âşikar haklarını korurlar ve asla ihanet etmezler.

[154] Elmalılı, **a.g.e.,** c.II, s.1349.
[155] Elmalılı, **a.g.e., c.II,** s.1349.
[156] Vehbi Efendi**, a.g.e**., c.II, s.910.

Beydâvî'nin bu konudaki görüşünü de aktaran Vehbi Efendi, izahlarına erkeğin üstünlüğünün iki sebepten kaynaklandığını söyleyerek devam eder. Bunlardan ilki; Cenab-ı Hakkın erkeklere bahşetmiş olduğu kemal-i akıl, hüsn-ü tedbir ve ziyade-i kuvvet gibi meziyetlerdir. Müfessire göre bunlar mevhibe-i ilahiyyedirler yani Allah vergisidirler. Nübüvvet, umur-u ammeye vilayet, şeari islamiyyeyi ikamet, mahkemlerde şahitlik, kafirler üzerine hücûm etmek, Cuma ve Bayram namazlarının vücubu ve mirasta daha fazla hak sahibi olmak da erkeklerin kadınlar üzerindeki hak sahipliğine gerekçe olan unsurlardandır.[157] Üstünlüğünün ikinci ve kesbi olan gerekçesi, erkeklerin kadınlar üzerine olan in'amı ve ihsanlarıdır.

Nikahlarında mehir vermek, nafaka ve elbise gibi önemli ihtiyaçlarını gidermek, bir evde ikamet ettirmek ve bütün ihtiyaçlarını gidermek gibi lütfu keremiyle kadını taltif ettiğinden Cenab-ı Hak erkekleri üstün tutmuştur. Dolayısıyla zevcin bu kadar ikramına karşı hatunun eşine itaati vaciptir.[158] Yazar, buna gerekçe olarak da yukarıda zikrettiğimiz sebeb-i nüzülü zikreder.

Kayıtsız bir şekilde erkeklere itaatin gerekli olduğunu savunan, Mehmet Vehbi Efendi, kadınların bu ayette kadınların iki kısmı ayrıldığını ifade eder. Birincisi; Allah'a ve Resûlüne itaatkar olup hukuk-i zevciyyeyi muhafaza eden saliha hatunlardır ki, onlar eşlerinin huzurunda hukukuna riayet edip ırzını ve mallarını muhafaza ederler.[159] Yazar devamla bu konu ile ilgili şu hadisi nakleder. "*Hatunun*

[157] Mehmet Vehbi Efendi, a. Yer.
[158] Mehmet Vehbi, **a.g.e.,** c.II, s.911.
[159] Mehmet Vehbi, a.yer.

hayırlısı kendine nazar ettiğinde sana meserret (sevinç) verir ve emrettiğinde sana itaat eder ve eğer sen ondan uzaklaşırsan seni ve malını korur muhafaza eder."

Ömer Nasuhi Bilmen, bu ayetlerin aile çıkarlarını koruyan bir özelliğe sahip olduğunu ifade eder. Erkeklerle kadınların aralarında Vehbi ve kesbi farklar olduğunu söyleyen yazar, kadınlarının maişetlerini temin eden erkeklerin riyasetleri maslahat gereğidir.[160]

Bu durumu vehbi olarak değerlendiren müellif, erkeklerin amel ve tâat konusunda daha kuvvetli olduklarını söyler. Ardından şöyle devam eder: "Erkekler nübüvvete, imamete, velayete, şeâir-i islamiyyeyi ikameye ve her hususta şehadete ehildirler ve kesbi olarak da efdaldirler. Çünkü onlar zevcelerinin mehirlerini verirler, nafakalarını temin ederler ve erkekler lüzum gördükçe mallarıyla, canlarıyla yurtlarına yardıma koşarlar, İslam yurdunun şerefini, haysiyetini, korumaya çalışırlar. Artık onların zevceleri üzerinde bir velâyetleri, bir hakkı himayeleri bulunmuş olmaz mı?"[161] diye sorar.

Müfessir, açıklamalarının devamında, kadınların da kendilerine mahsus bir fazilet cihetleri olduğunu ancak bu fazilet yönünün de kocalarının meşru emirlerine itaat olduğunu söyler. Kadınlarının görevlerinin, hanelerinin işleriyle meşgul olup çocuklarını besleyip yetiştirmek olduğunu beyanla bunları güzel bir şekilde yaptıkları takdirde birer nümûne-i fazilet olacaklarını ifade eder.[162]

[160] Ömer Nasuhi Bilmen, **a.g.e.,** c.I, s.586.
[161] Ömer Nasuhi Bilmen, **a.g.e.,** c.I, s.586.
[162] Ömer Nasuhi Bilmen, a. yer.

Görüldüğü gibi klasik doktrinle Cumhuriyet dönemindeki müfessirlerin bakış açılarının arasında pek bir fark bulunmamaktadır. Kanaatimizce bunun sebebi, cumhuriyet döneminde kaleme alınan tefsirler genelde var olan külliyatı yeni dile aktarmak için harcanan bir çabadan ibaret olmasındandır.[163]

Modern dönemlere geldiğimizde, Nisa Sûresi 34'te geçen *"... Allah'ın insanlardan bazısını diğerlerine üstün kılması sebebiyle..."* ifadesindeki *"tafdil"* kelimesinin genel manada erkek cinsinin kadın cinsine üstünlüğü şeklinde yorumlanmıştır. Şöyle ki, çağdaş yorumcu, ayette geçen *"ba'd"* edatının müphemliğinden hareketle, burada ifade edilen üstünlüğü, sadece erkeğe ait bir özellik olarak değerlendirmemekte, bütün insan bireyleri arasında yaratılıştan gelen maddi-manevi yetenek ve potansiyel farklılığı olarak yorumlamışlardır.

Nitekim Süleyman Ateş, erkeğin kadınlar üzerine koruyup kollayıcı olmasını biri yaratılıştan gelen diğeri de sonradan kazanılan iki sebebe bağlamıştır. Yazar bu iki sebebi şöyle açıklamıştır. "Öncelikle Allah, yaratılıştan bazı kimseleri diğer bazılarından bir takım özelliklerle üstün kılmıştır. Mesela beden yapıları bakımından erkekler kadınlardan daha güçlü ve daha iri yapılıdır. Bu sebeple kadınların yapamayacakları bazı işleri erkekler yapabilmektedir. Bu sebeple çalışıp ailenin geçimini sağlamak kadının üzerine değil erkeğin üzerine farz kılınmıştır.

Ateş'e göre erkeğin koruyup kollayıcı ve yönetici olmalarının ikinci sebebi ise kadının geçimini sağlamanın erkeğin üzerine farz kılınmış olması, çalışıp

[163] Halis Albayrak, **Elmalılı Muhammed Hamdi** (Sempozyum, 4–6 Eylül–1991), T.D.V.Y. Ankara,1993, s.157.

kazanmaları, mallarıyla kadınların mehirlerini vermeleri, geçimlerini sağlamalarıdır. Zira Ateş, kendilerini koruyup geçimlerini sağlamalarına karşılık, kadınların da kocalarına sevgi ve saygı gösterip itaat etmeleri gerektiğini dile getirmiştir.

Süleyman Ateş hoca bu yöndeki değerlendirilmelerinde tıpkı Elmalılının da ifade ettiği gibi erkeğin bu üstünlüğünü kullanarak kadına baskı yapmaya hakkının olmadığını ifade eder.[164] Sonuçta kadınla erkek, bir vücudun organları gibi birbirlerinin tamamlayıcısıdırlar.

Nitekim Yüce Allah'ın, *"Allah erkekleri kadınlara üstün kıldı"* demeyip, *"Bazı insanları, diğer bazılarından üstün kıldı"* demesinde bu noktaya işaret vardır. Vücutta baş ne kadar değerli ise kalp de o kadar değerlidir. Erkek baş durumunda ise kadın da kalp durumundadır. Bunların birinin diğerinin yerini alması ne kadar imkansız ise birinin yek diğerinden daha değerli olduğunu söylemek de o kadar anlamsızdır.[165]

Yazarın açıklamalarında kadınla erkeğin bir vücudun azaları gibi değerlendirilmesi ve hepsinin görevinin farklı olduğunu söylemesinin ikna edici ve yerinde ifadeler olduğunu düşünüyoruz. Zira salt üstünlükten ziyade farklı alanlarda farklı görevler ifa etmelerinin ön tarafa çıkarılması daha önemlidir.

[164] Süleyman Ateş**, Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri**, c.V, Yeni Ufuklar Neşr. S.274.
[165] Ateş**, a.g.e.,** c.V, S.274.

Mevdudi, erkeklerin kadınlardan, kadınlara verilmeyen veya az verilen bazı doğal nitelikler ve güçlere sahip oldukları için üstün olduklarını söyler.[166] Bu durumun erkeklere verilmiş şeref ve fazilet bakımından bir üstünlük olmadığını ifade eden yazar erkeğin sahip olduğu doğal niteliklere sahip olduğu için aile reisidir. Kadın da sahip olduğu bazı eksik nitelikler yüzünden kendinin güvenliği açısından erkeğe tabi olmak durumundadır.[167]

Erkeğin bu üstünlük vasfının mutlak olmayıp, aile hayatı ile mukayyed olduğu, yani ancak evlenen ve aile kuran erkeklerin "kavvâm" niteliğini elde ettikleri, bunun sebebinin de ailenin her türlü mali sorumluluğu/infak ile yükümlü kılınmaları olduğu hususu izahtan vârestedir.[168]

Erkeğe verilen riyaset, mutlak bir riyaset değildir. Her topluluğun bir reise ihtiyacı vardır. Ailenin reisliği de Allah tarafından erkeğe verilmiştir. Bu emirle beraber evin ihtiyaçlarını giderme ev tutma ve diğer ihtiyaçlar da erkeğin sorumluluk alanına bırakılmıştır. Ancak bu durum onun mutlak bir fazilet sahibi olduğu anlamında gelmez. Riyaset erkeğindir fakat diğer bütün konularda kadın erkek gibi bağımsızdır.

Bu noktadan hareketle kıvâmeyi, toplum içindeki aile ile ilgili bir mesele olarak kabul eden Seyyid Kutub tefsirinde şu açıklamalarda bulunmaktadır. "Erkeğin yöneticilik yetkisi kadının ne ev içinde ve toplumdaki kişiliğini ve ne de hukuki

[166] Mevdudi, **Tefhimu'l-Kur'an**, c.I, İnsan Yay., İstanbul-1996, s.357.
[167] Mevdudi, a. yer.
[168] Sami Öğüt, **Nisa Suresinin 34. Ayeti Bağlamında infak ve itaat,** İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, S.11, 2008, s.46.

kişiliğini ortadan kaldırmaya dönüktür. Bu ilke sadece aile içi iş bölümüne yönelik bir uygulamadır; amacı bu son derece önemli kurumu yönetmek, korumak ve ayakta tutmaktır. Herhangi bir kurumun bir yöneticiye sahip olması ne o kurumun ortaklarının ve ne de çeşitli kademelerinde çalışanların varlıklarını ve kişiliklerini ortadan kaldırır. Bu yöneticilik yetkisinin erkeğe; eşine ve çocuklarına karşı acıma, gözetme, koruma, kanat germe, kendinden ve malından fedâkarlıklarda bulunma yükümlülükleri getirdiğini belirlemiş ve ev içi davranışlarda uyacağı kuralları açıklığa kavuşturmuştur."[169]

Roger Garaudy, üstünlük fikrine şiddetle karşı çıkarak, "önderlik" fikrinin belli bir aile yapısına bağlı olduğunu ifade eder. Ayetlerde, erkeğin kadın üzerine ontolojik bir üstünlüğünün savunulduğunu görmek ve çocuksu bir psikolojiyle, kadına ebedi ve ezeli zaaflar yükleyerek bunu ispatlamaya çalışmak beyhude bir çabadan ibarettir. Müellif şu mantıklı soruları sorar. Bir erkek, sırf erkek cinsinden olduğu için mi Hz. İbrahim'in, Hz. Musa'nın ve Hz. İsa'nın annesinden o haliyle üstündür? Halbuki Kur'an bize o mübarek kadınların tıpkı Peygamberler gibi çocuklarının doğumu ve kaderleri konusunda Allah'tan doğrudan haber aldıklarını söylüyor.[170] Yine sırf o yüzden mi erkek, Hz. Peygamber'in elçiliğini ilk kabul eden Hz. Hatice veya Sünnet'in bize Müslümanların dini bilgilerinin yarısını kendisine borçlu olduğumuzu bildirdiği Hz. Aişe'den üstündür? İnsanlar arasında, takvadan yani Allah'a tam itaatten başka üstünlük yoktur.[171]

[169] Seyyid Kutup, **Fî Zilali'l-Kur'an**, c.III, Dünya Yay. İstanbul-1989, s.66.
[170] Hud, 11/71, 73; Kasas, 28/7; Meryem, 19/19.
[171] Roger Garaudy**, İslam ve İnsanlığın Geleceği**, Pınar Yay. Çev. Cemal Aydın, İstanbul-1992, s.144.

İslam, kadını hiçbir şekilde ikinci sınıf bir insan olarak görmemiş, onun hakkını da gerek Kur'an'da gerekse sünnette koruma altına almıştır. Mesele, İslâm'ın temel hedefi kutsal bir yapı olarak görülen ailenin sağlam ve doğru bir şekilde toplum yapısı içindeki yerini alması ve korunması olduğundan, bunun gerçekleşmesi ve gözetilmesi için pek çok toplumda olduğu gibi reislik görevini erkeğe tevdi etmiştir. Bunu bir üstünlük kavgası haline dönüştürmek Kur'an'a yapılacak olan bir haksızlıktır.[172]

Erkek, aile içinde kendisine verilmiş olan reislik üzerinden bir despotizm üretmesinden ziyade, kendisine verilmiş olan bu yetkiyi, kadını koruma, kollama ve ihtiyaçlarını karşılama yönünde kullanmasının ayetteki ifadeye daha uygun bir davranış olacağını düşünüyoruz.

Kadınla erkek arasındaki üstünlük yarışına girilmesi yerine hayatı ortak olarak paylaşan bireyler olarak birbirlerini tamamlayan yönleri olduğunu ön tarafa almanın daha faydalı bir davranış şekli olacağı kanaatindeyiz. Çocuk yetiştirmede, merhamet ve şefkatte, duyarlılık gibi alanlarda erkek yetersiz kalırken bu işleri kadın erkekten daha iyi bir şekilde yerine getirebilmektedir. *"Cennet anaların ayakları altındadır"* gibi hadisleri de göz önüne alırsak bu tür bir yaklaşımın daha yararlı olacağı izahtan varestedir.[173] Asıl üzerinde durmamız gereken durumun, Allah katındaki takvanın derecesinin ne durumda olduğudur.

[172] İshak Doğan, **Erkeğin Kadından Üstünlüğü Meselelerine Bir Bakış**, Mehir, Kış-1997.
[173] Doğan**, a.g.m**.

"Ey insanlar! Şüphe yok ki, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, takvaca en ileride olanınızdır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdar olandır."[174]

Yaşar Nuri Öztürk, de ayetin içerik olarak bir takım kimseler tarafından kullanılmasına karşı çıkarak şöyle der: "Bu ayet, erkeklerin mutlak anlamda üstünlüklerinden değil, varlık yapılarındaki bir farklılıktan bahsediyor. O da erkeklerin kadınlara kavvam, yani koruyucu, kollayıcı ve gözetici olmalarıdır. Evet öyledir. Yaratıcı kudret erkeği bedensel yönden güçlü, atılgan, dayanıklı, önde gidici, çekip çevirici bir varlık yapısıyla donatmıştır. Bunu inkar edemeyiz görmezlikten de gelemeyiz. Erkeğin bu farklılığını eşitlik manisine tutularak örtmek isteyenler yalnız erkeğe değil, kadına da kötülük ederler. Çünkü yaratılış realitesini çarpıtmak dengeleri bozar ve dengelerin bozulması herkesi perişan eder. Ne var ki Kur'an ayetlerini kadını horlamak için pervasızca tevil eden ve sürekli anlam kaydırmaları yapan çoğu müfessir bu kavvam kelimesini, hakim yönetici gibi Kur'an'daki kullanımına uymayan anlamlar vererek erkek despotizmine gerekçe yapmışlardır."[175] Hocanın bu eleştirisinin ağır olduğunu söylemenin yanında, Kur'an'ı sadece tarihin belli bir dönemine müdahale olarak algılamanın da yanlışlığını belirtmek gerekir. Oysa Kur'an tarihin her dönemine müdahil olan ve şekil veren bir özelliğe sahiptir.

[174] Hucurat, 49/13.
[175] Yaşar Nuri Öztürk, **Kur'andaki İslam,** Yeni Boyut Yay. Ankara, s.557.

Ayetin indiği dönemin tarihsel koşullarına baktığımızda kadının güçsüzlüğünün ve ezilmişliğinin tam bir portresi ortaya çıkmaktadır.[176] Ne kendisinin ne de çocuklarının geçimini sağlama imkânı bulamayan kadın, kocasının ekonomik himayesi altındaydı. Bunun neticesi olarak erkeğin üstlendiği sorumluluklar ve kadından farklı olarak sahip olduğu sosyal ve ekonomik avantajlar onu, terimleşmiş ifadesiyle *"kavvamlık"* statüsünü elde etmeye sevketmiştir.[177]

Hayri Kırbaşoğlu'na göre ayette geçen *"kavvam"* kelimesini *"hakim, yönetici"* şeklinde çevirmek oldukça tartışmalıdır. Ona göre kelimenin *"koruyucu, gözetici, nezaret edici, nezaket edici, sorumlu"* şeklinde çevrilmesi hem Arap diline, hem de Kur'an'ın ruhuna daha uygundur.[178]

Erkeğin bir derece avantajlı bir konuma sahip olması uygulamada aile reisliğiyle kayıtlı olduğunu ifade eden Kırbaşoğlu, Türk Medeni Kanunu da dahil olmak üzere bir çok ülkenin medeni kanununda benzer bir durumun var olduğunu söyler. Nasıl ki bu medeni kanunların aile reisliğini erkeğe vermesi, erkeğin kadın üzerinde mutlak hakim, zorba veya despot olacağı anlamına gelmiyorsa, Kur'an'a göre de erkeğin kadınlara karşı sorumlu, onları gözetici olması veya ailenin reisi olması, kadına istediği gibi muamele edebileceği anlamına gelmez.[179]

---

[176] Hidayet Şefkat Tuksal, **Kadın Karşıtı Söylemin İslam'daki İzdüşümleri,** Kitâbiyat, Ankara-2001, s.60.
[177] Tuksal, **a.g.e.,** s.60.
[178] Hayri Kırbaşoğlu, **Kadın Konusunda Kur'an'a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler,** İslami Araştırmalar, S.4, 1991, c.V, s.272.
[179] Kırbaşoğlu, **a.g.m.**, s.273.

Meseleyi eşitlik açısından da ele alan Kırbaşoğlu, mutlak anlamda erkekle kadın arasında bir eşitliğin söz konusu olamayacağını ifade eder. Açıklamalarının devamında şunları kaydeder. "Temeli erkek ile kadın tarafından atılan ailede, reislik görevinin kime ait olacağı konusunda, kadının ya da erkeğin reis olmasından başka üçüncü bir yol olmadığına ve mutlaka bu ikisinden birisinin aile reisi olması zorunlu olduğuna göre, erkeğin aile reisi olmasında yadırganacak bir taraf yoktur."

Benzer bir üslupla konuya yaklaşan Salih Akdemir, erkeğin resiliğini iki şarta bağlamaktadır. Bu iki şart ortadan kalktığında reislik görevinin de ortadan kalkacağını iddia eder.[180] Hükmün illete bağlı olduğunu, illetin ortadan kalkması durumunda hükmün de geçerliliğini yitireceğinden hareketle toplumsal şartların değişmesi durumunda erkek, ayette söz konusu edilen şartları yerine getirmezse yöneticilik görevine hak talep edemeyeceğini ifade eden yazar, meselenin üstünlük probleminden ziyade toplumsal bir olgu sorunu olduğunu söyler. Zira toplumsal şartlar, insanları zorunlu olarak belli şekillerde hareket etmeye sevkeder.[181]

Fazlur Rahman da kavvamlığın fazilet ve insanlık bakımından değil sorumluluklar yüklenme anlamında işlevsel açıdan söz konusu olduğunu ve kadınların evin geçimine katkıda bulunması halinde erkeğin üstünlüğünün azalacağını ifade etmektedir.[182]

[180] Salih Akdemir, **Tarih Boyunca Kur'an'ı Kerim'de Kadın,** İslami Araştırmalar, S.4, 1991, c.V, s.268.
[181] Akdemir, **a.g.m.,** s.268.
[182] Fazlur Rahman, **Ana Konularıyla Kur'an,** çev. Alparslan Açıkgenç, 2. Baskı, Fecr Yay. Anakra-1993, s.120.

Son dönem bilginlerden farklı yaklaşımlar sunmakla tanınan Mustafa İslamoğlu Kavvam kelimesine hakim ve yönetici gibi anlamlar verilmek yerine koruyup kollayıcı ve gözetici anlamların verilmesinin daha doğru olacağını savunur.[183] Bunun bu şekilde değerlendirilmesinin gerekçesinin de Nisa Suresi 11. Ayetteki miras paylaşımında erkeğe verilen ½ oranındaki payın ailede kadınlara harcamak zorunda olmalarıdır.

Ayetteki koruyuculuğun ekonomik açıdan bir koruyuculuk olduğu muhakkak. Dolayısıyla harcamayı kim yapıyorsa gözetme, koruyup kollama vazifesi de ona aittir. Yazar erkeklerin reisliğini ekonomik girdilerinin çokluğuna bağlar. Son olarak da ayet-i kerimede yer alan kavvam sözcüğünden yola çıkarak erkeklerin mücerred anlamda bir üstünlükten söz edilemeyeceğini aksine ayette söz edilen durumun servet girdisiyle alakalı olan bir üstünlük olduğu söyler.[184]

Kur'an-ı Kerimde ontolojik olarak bir üstünlükten söz etmek mümkün değildir. Çünkü hiç kimsenin ne erkek olmayı ne de kadın olmayı tercih etme gibi hakkı söz konusudur. Kişiler kendi cinsiyetlerini seçme hakkına sahip değildir. Dolayısıyla seçme hakkına sahip olmadığı bir cinsiyet sebebiyle övünmesi de boştur.

Erkeklerin kadınlardan bir derecelik hak fazlalığı konusunda Kur'an Yolu şu değerlendirmeleri yapmaktadır. Erkeklerin fiziki bakımdan kadınlara nispetle üstün olduğunda şüphe yoktur. Allah insanların bir kısmına diğerlerinden üstün kabiliyetler

[183] Mustafa İslamoğlu, **Tefsiru'l-Kur'an Te'vilü'l-Furkan,** (Tefsir Dersleri) 31. Ders, Nisa Suresi 34-54. Ayetlerin tefsiri.
[184] İslamoğlu**, a.g.e.**

vermiştir. Bu cümleden olarak koruma ve yönetme bakımından erkekler, kadınlardan daha uygun özelliklerle donatılmışlardır.

Aile içinde hak ve ödevler farklı olabilir. Evin geçimi, istisnaları olmakla birlikte erkeğe aittir. Kendisine yüklenilmiş olan ödevler konusunda erkek üstünlüğe haizdir.[185]

Korunma bakımından fiziki gücün önemli olduğunu belirten müfessirler erkeğin bu konuda daha ileride olduğunu belirtirler. Bir de kültür ve medeniyet şartlarına bağlı olarak erkeğin üstünlüğünü öne çıkaran Kur'an Yolu, İslam'ın geldiği çağda daha yoğun, günümüzde ise önemli ölçüde olmak üzere erkeklerin bu fonksiyonlarının da devam etmekte olduğunu ifade eder.[186]

Ayet-i Kerime, erkeğe tanınan reislik yetkisinin, ailenin geçimini sağlama yükümlülüğünden kaynaklandığını ifade etmektedir. Ancak bu yetkinin neden kadına değil de erkeğe verildiği sorusu gündeme gelmektedirler.

Şu bir gerçek ki, Kur'an gelmeden önce de, geldikten sonra da kısacası tarih boyunca dini emirlerle yönetilen toplumlarda da, beşeri sistemlerle idare edilen toplumlarda da aile reisliği hep erkekte olagelmiştir.[187] Miras aldığımız bu durumun adil olup olmadığı bizim konumuzu ilgilendirmemektedir. Ancak, günümüz kimi toplumlarında bu durum yapay olarak değiştirilmeye çalışılıyor, bir takım hukuki

[185] Komisyon, **Kur'an Yolu**, c.II, s.58.
[186] Komisyon, **Kur'an Yolu,** c.II, s.58.
[187] Şimşek, **a.g.e.,** s.284.

düzenlemeler yoluyla kadından yana pozitif ayrımcılık yönüne gidiliyorsa da hayatın pratiği ile söz konusu düzenlemelerin farklı olduğu bir vakıadır. Fakat tekrar ifade etmek gerekir ki, erkeğin aile reisi olması ne onun faziletçe daha üstün olduğuna ve ne de kadın üzerinde kayıtsız hakimiyet kurmasına bir delildir.[188]

Aile reisliği erkeğe aittir ama bunun dışındaki hususlarda kadın tamamen bağımsızdır. Kendisini ilgilendiren konularda, mülk sahibi olma, ticari ve diğer işlerini yürütme ve sosyal faaliyetlerde bulunma gibi alanlarda tek başına karar verebilme hürriyetine sahiptir.

İslâm ahlâkı, hayatın tüm alanlarında olduğu gibi aile kurumunda da başıbozukluğu kabul etmez. Bu sebeple, bir sosyal kurum olması itibariyle, aile içinde de bir düzenin hâkim olması gerekir ki, bu da ailede bir otoritenin bulunması ile sağlanır. İslâm, bu yetki ve sorumluluğu, belli şartlar içinde erkeğe vermiştir. Bu durumda, aile düzeninin huzur ve saadetinin sağlanması için, her otorite sahibine olduğu gibi, aile reisine de saygılı olmak, kadının başta gelen ailevî sorumluluğudur.

Erkeğin kavvamlığı konusu müminler için bağlayıcı bir özellik arz etmemektedir. Bölgesel şartların farklılık göstermesi bu konuda bizim yeknesak bir tutum geliştireme noktasında engel teşkil eder. Kadının çalıştığı toplum veya ailerle böyle olmayan çevrelerde aynı şeyi söylememiz Kur'an'ın genel çerçevesine terstir.[189]

---

[188] Şimşek, **a.g.e.,** s.285.
[189] M. Ertuğrul Düzdağ, **Said Halim Paşa Buhranlarımız ve Son Eserleri,** İz Yay, İstanbul-2009, s.128.

Klasik dönemden modern döneme geçişte dönüşüme uğrayan bu algının sebebini, batıda büyük oranda sömürgeci politikalara destek veren propagandalara bağlayan Mehmet Paçacı, çağdaşçılığın bir çok konuda olduğu gibi bu konuda da protestan bir tutumla suçladığı ve günah keçisi olarak gördüğü unsurun *"Gelenek"* olduğunu söyler.[190]

Yazar, özellikle kadın konusunda batıdan İslam'a yöneltilen eleştirilere cevap verme noktasında bulunan bilginlerin, ayetleri yorumlarken parçacı ve birbirinden bağımsız bir şekilde atomcu ve çizgisel bir yöntemle yorumlamalarını eleştirir. Söz konusu bilginlerin, Kur'an'ı ne hermenötik bir bütünlük içinde ne de tarihsel bir bağlam içinde ele aldıklarını ifade eder. Bundan dolayı da yanlış yorumlara gittiklerini savunur.[191]

Kur'an'da eşitlikçi bir yapıyı savunan düşünürleri eleştiren Paçacı, açıklamalarının devamında aynı görüşü yansıtır şekilde, "eğer Kur'an tarihi bağlamı içinde ele alınırsa eşitlikçi bir yapıda sahip olduğu görülecektir" şeklindeki ifadesiyle bir ikilem içerisine de düşer.

Hanımını, Rabbinin emaneti olarak alan ve iffetini Allah adına söz vererek helâl edinen koca da, karısına karşı sevgi ve şefkat göstermek, yediğinden yedirmek, giydiğinden giydirmek, ona ve yaptığı işlere çirkin dememek, fena söz söylememek, hoş görülü olmak gibi görevlerle mükelleftir. İslâm'ın aile düzenini yaşatmak üzere

[190] Mehmet Paçacı, Çağdaşçı **"Kur'an'da Kadın" Yorumunun Eleştirisi,** İlim Yayma Vakfı, (Kur'an ve Tefsir Akademisi) İstanbul-2010, s.574.
[191] Paçacı, **a.g.m.,** s.575.

kocaya tanımış olduğu otorite hakkı, ona kadın üzerinde haksız bir baskı ve zorbalık imkânı vermez. Zira, bu konuda vârid olan âyet ve hadisler, bir anlamda kadının müdâfiisi/avukatı olmak suretiyle ilâhî kaynaklı bir dengeyi temin etmektedir. Yüce Rabbimiz, aile reisliğinin mutlak bir hâkimiyet demek olmadığını açıklayarak şöyle buyurur: *"Kadınlarınızla iyi geçinin. Eğer kendilerinden hoşlanmazsanız, olabilir ki, bir şey sizin hoşunuza gitmez de Allah onda birçok hayır takdir etmiş olur."*[192]

Erkek, ailde fiziki ve mali güç sebebiyle kayyum yapılmıştır. Buna dayanarak mutlak manada bir erkek üstünlüğünden bahsetmemiz mümkün değildir. Çünkü başka bir ayet-i kerimede şöyle buyruluyor: *"Sizi erkekle dişiden yarattık, en üstün olanınız müttakilerinizdir."*[193]

Kur'an ve hadislerdeki hitaplarda, emir ve yasaklarda, mükellef noktasında kadın ve erkek bir ve eşit tutulmuştur. Hz. Peygamber kadını ve erkeğiyle bütün insanlığın Peygamberidir.[194] O bütün insanlığa müjdeci ve uyarıcı olarak gönderilmiştir.[195]

İslam Hukukunda ceza ehliyeti ve mesuliyeti bakımından da kadın-erkek arasında bir fark yoktur. Kadınlara karşı işlenmiş suçlar, erkeklere karşı işlenmiş suçlar gibidir. Kadınların işledikleri suçlara verilen cezalarla erkeklerin işledikleri suçlara verilen cezalar aynıdır.

[192] Nisa, 4/19.
[193] Hucurat, 49/13.
[194] Bkz. Araf, 7/158.
[195] Sebe', 34/28.

Kur'an erkek ve kadın varlıkları arasında şahsiyet açısından herhangi bir fark gözetmemekte ve bu bağlamda her ikisi arasındaki ilişkiyi mümkün olduğunca yatay bir düzlem haline getirmektedir. Ekonomik vb. konularda veya erkeğin aile ilişkileri bağlamında "kavvam" olarak nitelendirilmesinde, düzlem farklı ilişkiler boyutu olarak dikey bir şekilde tezahür etmektedir. Ancak dikkat edilirse Kur'an, eşler arası ilişkiyi "adalet," hak-hukuk" kavramlarıyla ilişkilendirmekle gerçekte eşler arasında hiyerarşik bir düzenlemeye gitmemiştir. Kuran'an adalet kavramına vurgu yapmakla gerçekte denge noktasının bulunmasının eşler arasındaki ilişkiler esnasında açığa çıkarılabilecek bir nokta olduğuna dikkat çekmektedir.[196]

Kur'an ayetlerini, Kur'an'ın indiği bağlamla sıkı ilişkisini kurarak okumak yöntemsel bir zorunluluktur.[197] Dolayısıyla çağdaş dünyada eşler arası ilişkilerde başvurulacak yöntemlerin, günün şartlarına göre bireye bırakılabileceğini söylemek mümkündür. Kültürel ve sosyal gelişim ve dönüşümün sonu yoktur. Kur'an Kadının durumunu iyileştirmeye dönük çabalara karşı olamaz. Aksine olumlayacağı gayretler olarak hep gelişmesine ve toplumsal dokuya uygun davranışlar ortaya koymasına katkı sağlar.[198]

Hz. Peygamberin birlikte yapılan yolculuklarda mutlaka birinin emir tayin edilmesini bildirmesini ve onun kararlarına uyulmasını istediği meşhurdur. Dolayısıyla aile içinde karar mercii olan bir başkanın bir amirin bulunması da tabiidir. Bu göreve de en yetenekli kişi erkektir. Anacak bu yeteneğin kadınlarda

[196] Nisa, 4/127-129.
[197] Mualla Selçuk, Halis Albayrak, Nahide Bozkurt, **Kur'an ve Birey,** Turhan Kitabevi, Ankara-2010, s.147.
[198] Selçuk, Albayrak**,** Bozkurt, **a.g.e.,** s.148.

bulunması durumunda kadının, karar mercii kılınmasına bir engel bulunmamaktadır.[199]

Sonuç olarak, yaratılış cihetinden Allah'ın kulu olarak kadın ile erkek arasında hiçbir fark yoktur. Reislikten söz edilecekse o da ancak aile içinde geçerli olabilecektir. Bu durum bile ayette bir takım şartlarla kayıt altına alınmıştır. Yani erkek, toplumsal şartların gelişmesi sonucu ayette söz konusu edilen şartları yerine getiremezse yöneticilik görevinde hak talep edemez. Meseleye üstünlük perspektifinden değil, adalet perspektifinden bakmanın yerinde olacağını düşünüyoruz.

2. Nüşûz Meselesi

Aile hayatına yönelik önemli düzenlemeler getiren Nisa Suresi 34. Ayet kocasına karşı menfi tavırlar sergileyerek ona karşı gelen kadınlardan da söz eder.

"... Baş kaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin..."

Kur'an, aile hayatı içinde kadının rollerini yerine getirip getirmemesi bakımından iki sıfatla niteler. Saliha ve naşize. Saliha kadınalar hem kocalarının ve diğer aile fertlerinin yanında hem de onların bulunmadıkları yerde vazifelerini hakkıyla yerine getirirler. Bazı davranış ve tavırları sebebiyle yoldan çıkma, nüşûzda

[199] Yunus Vehbi Yavuz**, Kur'an'da Kadın Hak ve Özgürlüğü,** Feyiz Yay., Ekim-2011, s.111.

bulunma belirtileri gösteren, böylece naşize olma ihtimali berliren kadınlara karşı ne yapılacak, aile düzeni ve hukuku nasıl korunacaktır?

Bu durumda Kur'an'ı kerim görevi ailenin reisi sıfatıyla önce kocaya vermektedir. Öngörülen tedbirlere başvurur ve düzeni sağlayamazsa sıra hakemlere gelir. Ayette aile düzeni bozmaya kalkışan naşize kadına karşı erkeğin yapabileceği şeyler belirtilmektedir. Bunlar öğüt vermek, yatakta yalnız bırakmak ve dövmek şeklinde sıralanmıştır.

Biz meseleye öncelikle nüşûz kelimesinin tahlilini yaparak başlamakta fayda görüyoruz.

النشوز - ***nüşûz*** sözcüğü, نشز – ***n-ş-z*** kökünün türevlerindendir. Sözcüğün kök anlamı, "*yeryüzünün yüksek bir yeri*" demektir. Bir vadinin içinde bulunan kimseye nispetle yukarı bölümlerine, النشز - ***neşz*** denir. نشوز - ***nüşûz*** ise mastar anlamı olarak, "*aşağıdan yukarıya doğru yükselmek, bulunduğu konumdan bir üst konuma çıkmak, dikleşmek*" demektir.[200]

Kur'an-ı Kerim'de "n-ş-z" kökünden türeyen kelimelerin başka bağlamlarda kullanımına iki ayette rastlanırsa da[201] kelime, terim anlamında biri kadın,[202] diğeri erkek[203] hakkında olmak üzere iki yerde geçmektedir. Kadının nüşûzundan bahseden ayette ailede erkeklerin koruyucu ve yönetici konumunda bulunduğu, saliha

[200]İbn Manzur, **a.g.e.,** c.VIII, s.557.
[201] Bakara, 2/259; Mücadele, 58/111
[202] Nisa, 4/34.
[203] Nisa, 4/128.

kadınların da Allah'ın buyruklarına itaatkâr olduğu belirtildikten sonra nüşûz alameti gösteren kadınlara aile düzenini korumak amacıyla kocaları tarafından uygulanabilecek bir dizi yöntemden söz edilmekte ve evlilik düzenine uyum göstermeleri halinde kendilerine karşı başka bir yol aranmaması önerilmektedir.

Erkekle ilgi ayette ise bir kadının kocasının kötü muamelesinden veya evlilik birliğinin gereklerine kayıtsız kalmasından endişe etmesi durumunda aralarını anlaşma ile düzeltmelerinde, ikisi için bir sakınca olmadığı belirtilmektedir. Her iki ayette nüşûz kavramının içeriğine ilişkin bir açıklama bulunmamakla birlikte, İslam alimleri bu kavramın anlam çerçevesini erkeğe ve kadına göre ayrı ayrı belirlemeye çalışmışlardır.

Klasik fıkıh kitaplarında karşılıklı hak ihlallerinin önlenmesi açısından kadının kocasına itaat borcunun kapsam ve sınırlarının ne olduğu ve buna bağlı olarak kadının hangi hal ve davranışlarının nüşûz (isyankâr) sayılacağı üzerinde durulmaktadır. Bu konudaki fıkhi hükümlerin büyük bir kısmı nasla açıklanan ifadelerden çok, toplumun örf adet ve telakkileri üzerine kurulduğundan, birçok meselede İslam âlimlerinin görüş ayrılığı içinde olduğu görülmektedir.[204]

Haklı veya haksız bir gerekçeyle kocanın karısına kötü muamelede bulunması erkeğe nispetle nüşuz kavramını gündeme getirmektedir. Kur'an'da kadın açısından birer endişe kaynağı olarak, erkeğin nüşuz ve yüz çevirmesi birlikte zikredilmekte[205]

[204] Hacı Mehmet Günay, **Nüşûz,** TDV. İslam Ansk. c.XXXIII, İstanbul-2007, s.303.
[205] Nisa, 4/128.

ancak kocanın hangi davranışının nüşuz, hangilerinin yüz çevirme kapsamına girdiğine dair bir bilgi yer almamaktadır.

İslam âlimleri kocanın evlenme akdinin gereği olarak kadının hakkı olan nafaka, cinsel yararlanma, geceleyin evinde kalma gibi hususlarda görevini yerine getirmemesini veya karısına ilgisiz sevgisiz ve soğuk davranmasını yüz çevirme olarak değerlendirirken aile reisliği hakkını kötüye kullanmak suretiyle kadına sert davranıp kötü muamelede bulunmasını da nüşuz diye açıklamışlarıdır. Tarafların problemlerini kendi aralarında çözememesi ve erkeğin kötü muameleye devam etmesi durumunda İslam âlimleri kamu otoritesinin (hâkim) devreye girip erkeğin bu davranışına engel olması, gerekirse cezai yaptırımlar uygulaması ve kadının korumak için önlem alması gerektiğinde birleşmişlerdir.

İster haklı olsun ister haksız, herhangi bir gerekçeyle kocanın karısına fena muamelede bulunması erkeğe nispetle nüşuz kavramını gündeme getirmiştir. Ancak kocanın hangi davranışının nüşûz hangilerinin yüz çevirme kapsamına girdiğine dair bir açıklama mevcut değildir. Bu, toplumun ataerkil yani erkekten yana işleyen yapısından kaynaklanmaktadır.

Şimdi de klasik dönem müfessirlerin nüşûz konusundaki görüşlerine bakalım. Ebu Ubeyde bu kelimeyi, kadının kocasından hoşlanmaması ve ondan nefret etmesi manasında kullanır.[206] İsfehâni bu kelimeyi kocasına isyan etmesi ve başkalarına

[206] Ebu Ubeyde, **Mecazu'l-Kur'an,** tlk.Muhammed Fuat Sezgin, c.I, Müessesetü'r-Risale, Beyrut-1981, s.125.

meyletmesi manasında ele alır ve değerlendirir.[207] İbn-i Abbas'a göre kadının nüşûzu kocasına isyan etmesi, Atâ'ya göre kadının koku sürünmemesi, kocasını birleşmekten men etmesi, önceden kocasına yaptığı muameleyi değiştirmesi, Ebu Mansura göre ise, kocasından hoşlanmaması, kocasının şer'i mesken olarak belirlediği konutta beraber oturmaktan kaçınıp onun istemediği bir yerde oturmasıdır.[208] Kurtubi de, kadının kocasına karşı soğuk ve mesafeli davranmasını nüşûz kapsamında değerlendirir.[209]

Nüşûzu, kocasına karşı gelen ve ermirlerine isyan eden şeklinde değerlendiren İbn Kesir, Allah-u Tealanın kocaya itaati farz kıldığını ve ona masiyeti yasakladığını ifade eder.[210] Müfessir devamla şu rivayetleri de nakleder. *"Eğer bir kimseye başka birine secde etmesini emredecek olsaydım üzerindeki hakkının büyüklüğünden dolayı, kadının kocasıa secde etmesini emrederdim." "Eğer koca karısını yatağına davet eder de kadın bundan imtina ederse sabaha kadar melekler ona lanet eder."* [211]

Kadının en son çare olarak hafifçe dövülebileceğini ifade eden yazar, bu davranışın ailenin sıkıntılı bir sürece girilmeden kurtarılması için başvurulan bir çare olduğunu söyler.[212]

Elmalılı'ya göre de nüşûz kelimesi kadının kocasına isyan ederek itaat etmemesidir. [213] Ayrıca müfessir kadının koku sürünmemesinin, kocasını kendinden

[207] El-İsfehani,**a.g.e.,** s.493.
[208] Elmalılı, **a.g.e.,** c.II, s.1351.
[209] Kurtubi, **a.g.e.,** c.V, s.112.
[210] İbn Kesir, **a.g.e.,** c.I, s.466.
[211] Hadislerin diğer rivayetleri için bkz. Et-Tirmizi, Rada', 10; İbn Mace, Nikah, 4. S
[212] İbn Kesir**, a.g.e.,** c.I, s.466.

menetmesinin, önceden kocasına davrandığı gibi davranmamasının, kocasından hoşlanmamasının, kocasının tayin ettiği mekânda oturmamasının da "nüşûz" kavramı içine girdiğini belirtmiştir.[214]

Nüşûz konusunda Mehmet Vehbi efendi, hatunun zevcine buğzla emrine muhalefet ve sözünü dinlememekle zevç üzerine tekebbür etmesidir. Çare olarak kadını yatağında terk etmenin konuşmamayı da içerdiğini söyler. Çünkü bir süre hanımla konuşmamak va'zdan daha tesirlidir.[215]

Ancak şunu hatırlatmak gerekir ki konuşmadığınız, muhatap almadığınız kimseye nasıl öğüt vereceksiniz. Dolayısıyla konuşmamak ilk başta belki çare olarak düşünülebilir ancak kendinize muhatap almadığınız veya eş olarak görmediğiniz kimselere nasıl öğüt verilecektir. Bundan dolayıdır ki önce onlar muhatap alınmalı ve sonra da öğüt verilmelidir.

Saliha kadınların hem Allah Tealaya hem de kocalarına karşı mûti olduklarını beyan ile namuslarını ve mallarını korudukları gibi sırlarını da ifşa etmezler şeklinde izahlarda bulunan Ömer Nasuhi Bilmen nâşize kadınların itaatsiz kimseler olduğunu söyler.[216] Bu durumda kocalarının onlara öncelikle terğib ve terhib suretinde hayır tavsiyelerde bulunması gerektiğini ifade eden müfessir fayda etmemesi durumunda diğer yollara başvurulabileceğini savunur.

---

[213] Elmalılı, **a.g.e**, c. II, s.1351
[214] Elmalılı, **a.g.e.,** c.II, s.1352.
[215] Vehbi Efendi, **a.g.e.,** c.III, s.913.
[216] Bilmen, **a.g.e**., c.II, s.586

Aile reisliğini erkeğe tevdi eden Kur'an, herhangi bir anlaşmazlık durumunda da meseleye el atması gereken birisi olarak onu önermekte ve görevi derhal yerine getirmesi öğütlenmektedir. Ailede çıkabilecek sıkıntılar karşısında gerekli tedbirleri alması kaçınılmaz olmaktadır. Ancak bu görevini yaparken intikam almak, ihanet ve eziyet etmek için değil ailede yok olmaya yüz tutmuş süküneti sağlamak ve çıkmış olan anlaşmazlığı gidermek için devreye girmesi tavsiye edilmiştir.

Nüşûz'u Alusi de kadının kocasına isyan etmesi ve emirlerini dinlemekten geri durması şeklinde yorumlar.[217] Kurtubi korkma tabirini kesin olarak emin olma şeklinde değerlendirir. Yani kadının isyanından veya diğer nüşûz kapsamına giren durumuları işlemesinden emin olduktan sonra yaptırımlara yönelmesi gerekir.[218]

Modern döneme geldiğimizde, Öztürk'ün, "nüşûz" kelimesine, kadının sadakatsizliği ve iffetsizliği manalarını vermektedir.[219] Ateş ise, kocasının sözünü dinlemeyen, devamlı dırdırıyla evde huzur diye bir şey bırakmayan" şeklinde izahlar getirmektedir.[220] Müfessir, kadının yabancı bir erkeği yatağına yatırması hususunu da bu çerçevede değerlendirmiştir. Müslim'in rivayet ettiği şu hadisi de bu konuda ileri sürmektedir:

[217] Alusi, **a.g.e.,** c.III, s.25.
[218] Kurtubi**, a.g.e.,** c.V, s.112.
[219] Öztürk, **Kur'an'ı Kerim Meali,** Hürriyet Ofset, İstanbul-1994.
[220] Ateş, **Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri,** c.II, Yeni Ufuklar Neş. İstanbul-1988, s.276.

"Kadınların sizin üzerinizde hakları vardır, şöyle ki, hoşlanmadığınız bir kimseyi yataklarınıza almamaları gerekir. Eğer böyle yaparlarsa, eza vermeyecek şekilde onları dövün."[221]

Müfessir Ateş'e göre bu durum, kadın hakları açısından önemli bir noktaya işaret etmektedir. Çünkü İslâm, kadının yabancı bir erkeği yatağına alması durumunda dahi, merhametsizce değil, terbiye amacıyla hafifçe dövebileceğini tavsiye etmektedir.[222]

Kur'an Yolu'na göre nüşuz, kadının aile hayatı içinde rolünü ifa etmemesi şeklinde açıklanmıştır. Böyle kadınlara "nâşize" denmektedir. Bunun zıddı ise "saliha" kadındır ki bu kadınların özellikleri tefsirde şöyle sıralanmaktadır*: "Hem kocalarının ve diğer aile fertlerinin yanında hem de onların bulunmadıkları yerlerde vazifelerini hakkıyla yerine getirir, Allah'ın koyduğu, toplumun benimsediği kuralların dışına çıkmaz, aileye ihanet etmez, şerifine leke sürmezler."*[223]

Tefsirdeki bu ifadelerden "nâşize" kadının, kocalarına karşı vazifelerini yerine getirmeyen, Allah'ın koyduğu ve toplumun benimsediği kurallara uymayan, aileye ihanet eden ve şerefine leke süren bir kadın tipi olduğu manasını çıkarabiliriz.

İslamoğlu, nâşize kadınlar konusunda şu açıklamaları yapmaktadır. Nuşûz, sadakat ve itaat bakımından eksik bulunmak, geçimsizliğin kaynağı olmaktır. Yazar

[221] Müslim, Hacc, 19.
[222] Ateş, **İslam'ın Kadına Getirdiği Haklar,** İslami Araştırmalar, c.V, S.4, Ekim-1991.
[223] Komisyon, **a.g.e**, c. II, s. 45.

şu soruyu da dikkatlerimize sunar. Geçimsizlik sadece kadınlardan yana mı kullanılmalı? Ya da bu surenin 128. Ayetinde yer alan erkeğin nuşûzunu ne yapmalıyız?[224] Ayetin meali şöyle.

"Eğer bir kadın kocasının, kendisine kötü davranmasından, yahut yüz çevirmesinden endişe ederse, uzlaşarak aralarını düzeltmelerinde ikisine de bir günah yoktur. Uzlaşmak daha hayırlıdır. Nefisler ise kıskançlığa ve bencil tutkulara hazır (elverişli) kılınmıştır. Eğer iyilik eder ve Allah'a karşı gelmekten sakınırsanız, şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan haberdardır."[225]

Yazar, nüşûzu geçimsizlik ve sadakatsizlik olarak yorumlamasının gerekçesini bu şekilde izah eder. Müfessir, kavvam konusundaki izahlarıyla uyumlu bir şekilde aile yapısı içinde erkekle kadının ilişkilerinin salt bir kişiden yana üstünlüğünden söz edilemeyeceğini belirtmektedir. Fitnenin kaynağı kadın değil bazen de erkek olabilmektedir.

Bayraklı, ayette erdemli ve nâşize diye ikiye ayrılan kadınların, nâşize olanlarını, ilk önce kocasına güler yüzlü ve muti bir şekilde davranırken sonradan bu tutumunu terk etmesine hamletmektedir.[226]

Son tahlilde Kur'an'ı Kerim ailede çıkabilecek sorunlarda, çözümü adına başvurulacak yolları göstermiştir. Ancak hangisinin daha etkili ve sonuca ulaştıran

[224] İslamoğlu, **a.g.e.** Aynı ders.
[225] Nisa, 4/128.
[226] Bayraktar Bayraklı, **Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri,** c.V, Bayraklı Yay. İstanbul-2005, s.127.

olduğunu koca daha iyi bilir. Eşini en iyi tanıyan biri olarak kocanın bu konuda belirleyici olabileceğini düşünüyoruz. Bunun yanında bu sürecin aynı zamanda kocanın kendisini gözden geçirme ve davranışlarına yeniden şekil verme süreci şekline dönüştürebilirse amacın hasıl olabileceğini düşünüyoruz.

Şimdi de ailenin yeniden düzene girmesi yolunda başvurulacak yollar arasında, ama en son sırada yer alan dövme konusunu ele almaya başlayabiliriz.

3. Darb Meselesi

Kur'an, erkeğe kadının kendisini rahatsız eden davranışları karşısında sabırlı ve hoşgörülü olmasını öğütlemekte,[227] geçinme imkânı yoksa güzellikle ayrılmalarını ve bu süreçte karşılıklı haklara saygı gösterilmesini istemektedir.[228]

Bununla birlikte aile birliğinin devam etmesi ve aile içi problemlerin büyüyüp dışarı aksetmeden ve boşanma noktasına gelmeden çözülmesi esas kabul edildiği için kocanın, aile reisine tanınan sınırlı yetki çerçevesinde evlilik hukukuna riayet etmeyen karısına yönelik bazı tedbirler uygulayabileceği kabul edilmiştir. Toplumsal telakkiyi ve uygulamayı göz ardı etmeyen bir örnekleme olarak dövmeden söz edilmekle birlikte asıl başvurulması istenen yol öğüt ve ikna yöntemidir.[229] Konuyla ilgili ayet-i kerime şudur:

[227] Nisa, 4/19.
[228] Talak, 65/1.
[229] Nisa, 4/34.

"Baş kaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yatakta yalnız bırakın ve bunlarla yola gelmezlerse dövün."

Kur'an'ın bu ve benzeri ayetlerle dünyevi ve uhrevi saadetin kazanılmasında merkezi öneme sahip olan aile birliğini yeniden tesis etme amacını güttüğü anlaşılmaktadır.

Nitekim talak konusunda getirilen düzenlemeleri[230] eşler arası ilişkilerin bozulması halinde hakem görevlendirilmesi emrini[231] ve kocanın huysuzluğu durumunda her iki tarafa anlaşma ve barışın tavsiye edilmesi[232] konularını bu çerçevede değerlendirmek mümkündür.

Aile kurumunun Kur'an'ın nazil olduğu dönemlerde insan açısından yerine getirmesi gereken işlevini kaybettiği, kısaca huzur ve saadetin kaynağı olma özelliğini büyük ölçüde yitirdiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla gelen emir ve hükümlerle yozlaşan ve dağılan bu kurumun yeniden toparlanmaya, asli ve tabii kişiliğine kavuşturulmaya ihtiyacı vardı. Bu, dağılan aile fertlerini bir araya getirme ve onu himaye etme sorumluluğunun dönemin mevcut toplum yapısı da gözetilerek erkeğe verilip aktif rol oynaması istenmiştir.

Hak Dini Kur'an Dili tefsirinde "dövme" konusuyla alakalı uzun uzadıya bir açıklamaya rastlanmamakla beraber dipnotta şöyle bir açıklamaya yer verilmiştir.

[230] Bakara, 2/228-230.
[231] Nisa, 4/35.
[232] Nisa, 4/128.

"Burada kadın dövülür mü diye bir düşünce akla gelebilir. Evet, dövülmez ancak bu ifadede kadın demek, nâşizenin asi olan kadın demek olduğu da unutulmamalıdır. Sırasına göre insanca olmak üzere birkaç tokat, hissi isyan ile sükûta doğru giden hırçın bir kadına kadınlık şerefi terbiyesini bahşetmek için güzel bir ders olabilir."[233]

Ayrıca Yazır'ın dövme fiilini İslam'a karşı bir sataşma vesilesi haline getiren Avrupalılara, kendi ülkelerindeki hukuki ve fiili uygulamalara bakmalarını tavsiye ettiği görülmektedir.[234]

Eğer ayette sayılan ıslah yolları tükenirse bu durumda kadının dövülebileceğini ifade eden Vehbi Efendi ne kadar vurulacağı konusunda 40 sopadan aşağı olmaması gerektiğini savunur. Ayrıca vücudun her tarafına gelecek şekilde vurulması gerekir ki kişi helak olmasın.[235] Yazar dövme işine bir sınırlama getirip kişiyi yara bere içinde bırakmadan bu işin halledilmesi gerektiğini ifade eder. Ebu's-Suud da dövmenin hafifçe olması gerektiğini savunur.[236]

Kur'an Yolu'nda; aile düzeni ve hukuku bozulduğunda, ailenin korunması ve düzenin sağlanması bağlamında görevi, Kur'an'ın aile reisi olarak erkeğe verdiği belirtilmiştir. Tefsir, "dövme" ile ilgili hadislerden "dövmemeyi" emreden hadislerin diğerlerine göre daha sağlam ve sahih olduğunu belirtmiş ve Hz. Peygamber'in kadını dövmeyi ve kötü davranmayı nehyeden hadislerine ve ayetin sebebi nüzulü olarak zikredilen olay karşısında Hz. Peygamber (s.a.v)'nin olumsuz tavrına dikkat

[233] Elmalılı, **a.g.e.,** c.II, s.135.
[234] Elmalılı, **a.g.e.,** c.II, s.135.
[235] Vehbi Efendi, **a.g.e.,** c.III, s.913.
[236] Ebu's-Suud, **a.g.e.,** c.II, s.133.

çekerek Hak Dini Kur'an Dili tefsirinin aksine "dövme" karşıtı bir yorum ortaya koymaktadır.[237]

Yine tefsir "dövme" karşıtı tavrını şu sözlerle ortaya koymaktadır: "Bize göre bu ayette kadının aile hukukunu çiğnememesi halinde bir ıslah tedbiri olarak başvurulabilecek belli başlı yolların, insanlığın tecrübeleri ve özellikle içinde yaşanılan topluluğun örf ve âdeti dikkate alınarak zikredilirken "kocasının karısını dövmesi" eylemine de yer verilmiş olmakla beraber, bu uygulama Hz. Peygamber(sav) tarafından toplum ıslah edilerek, insanın ve özellikle zevcenin dövülemeyeceği ifade ve telkin edilerek kötülenmiş, "iyi bir kocanın karısını dövemeyeceğini" kaidesi bu yakışıksız davranışın önüne bir set olarak konmuştur. Burada Sünnet ayeti neshetmemiş yerelliğini ve kültürel bağlamını izah etmiştir.

Klasik tefsirlerde "idribu" kelimesine genellikle "dövün" anlamı verilmekle beraber, hepsinde bu dövme eyleminin en son çare olduğu ve çok hafif bir şekilde yaralamaksızın uygulanması, yüze vurulmaması gerektiği özellikle belirtilmiştir.[238] O günün toplumsal şartlarında ayrıca kocanın, karısının terbiyesiyle ve eğitimiyle sorumlu olduğu da önemli bir realite olarak göz önünde bulundurarak "dövme" fiilinin edeplendirmek ve terbiye etmek şartıyla mümkün olabileceği savunulmuştur.

Elmalılı Hamdi Yazır'ın klasik tefsirlerin yorumlarını benimsediğini görüyoruz. Dövme fiili, Hak Dini'nde ve klasik tefsirlerde, erkeğin hukuku ve kadına olan üstünlüğü çerçevesinde ele alınmıştır. Ancak şu hususu da gözden kaçırmamak

[237] Komisyon**, a.g.e.,** c.II, s.41.
[238] Taberi, **a.g.e.,** c.IV, s.97-98; Alusi**, a.g.e**., c.III, s.25; Kurtubi**, a.g.e.,** c.V, s.170.

gerekmektedir. Kur'an'ın nazil olduğu dönemlerde gerçekleştirmeyi hedeflediği adalet vb. ilkeler açısından bakıldığında getirdiği hükümlerin rasyonel ve isabetli olduğu görülecektir.[239]

Dolayısıyla yorumlarda, müfessirin yaşadığı toplumun şartlarının etkisinin olduğu muhakkaktır ki daha önce ifade ettiğimiz gibi Elmalılı aynı zamanda savunmacı bir tavır da sergilemiştir. Elmalılı Avrupa medeniyetini ilim ve duygu hayatını birbirinden ayırdığı için çatlak bir medeniyet olarak nitelendirmektedir.[240] Ona göre bu medeniyetin bütün maksadı, İslam dininin kendini muhafaza etme yeteneğini kırarak duygusal ve sosyal yapısını kendine benzetmeye çalışmaktır. Dolayısıyla gerçekleştirilecek bir tecdid hareketinde, milletin birliği dağılmamalı, dinin prensipleri inkâr edilmemeli, ümmetin vicdanı yabancı vicdanlara terk edilmemeli ve bidatlara yol açılmamalıdır. Burada Elmalılı'nın tavrında; klasik yorumlara sıkı sıkıya bağlı kalma, karşı taraftan gelen hamlelere karşı elindekileri kaybetmeme çabasını görüyoruz.

Günümüzde ise, İslam ve kadın konusunda görüş beyan eden yorumcuların neredeyse hepsi, bir şekilde konuyu ele almış ve genelde modern zihniyetin kabulleneceği tarzda anlamı daha açık hale getirmeye çalışmışlardır.

Yorumcuların bir kısmı "Idrıbû" kelimesine "dövme" anlamı vermeyip kelimenin başka bir sözlük anlamından yola çıkarak "uzaklaştırma" anlamı vermişler

[239] Elmalılı, **a.g.e.**, c.II, s.135.
[240] Recep Kılıç, **Elmalılı Muhammed Hamdi** (Sempozyum, 4–6 Eylül–1991), T.D.V.Y. Ankara-1993, s.78

ve şöyle yorumlamışlardır: "Kelime, 20'yi aşkın anlamından şu ikisi olacağı muhakkaktır. Bunlar da, bulunduğu yerden uzaklaştırma ve yolculuğa çıkarma anlamı en uygun tercümesidir." [241]

Dolayısıyla iffetsizlik veya geçimsizlik durumunda öğüt ve ev içi boykotun ardından üçüncü önlem olarak dayak değil de evden uzaklaştırma tedbiri uygulanması gerekir.[242]

Bayraklı Hoca da tefsirinde farklı anlamları sıralayarak kelimeye dövme anlamı verilmesi halinde İslam'a karşı saldırılara zemin hazırlanacağını ifade edip *"Idribu"*yu karşılayacak en iyi ifadenin kovmak ve terk etmek olduğunu söyler.[243]

Kur'an'ın asıl amacı, aileyi kurtarmak ve sağlam yapıya sahip bir toplum meydana getirmektir. Başka ıslah yolları mümkün değilse en son çare olarak dayağa başvurulabileceğini ifade eden Süleyman Ateş, Kur'an'ın asıl önerdiği tavrın toplumda kadına yönelik olarak var olan şiddetin yumuşatılıp daha sonra da ortadan kaldırılmasına dönüktür.[244] İnsanın canı sıkılınca nefsini tatmin edecek veya öfkesini gidermek için ikide bir dayak atılacak bir obje olmadığını ifade eden yazar İslam'ın sevgi ve şefkatini yansıtan şu hadisi de nakleder.

[241] Yaşar Nuri Öztürk, **Kur'an'daki İslam**, Yeni Boyut Yay.,2000,İst., s.554
[242] Öztürk**, a.g.e.,** s.555.
[243] Bayraklı, **a.g.e.,** c.V, s. 127-128.
[244] Ateş, **Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri,** c.II, Yeni Ufuklar Neş., t.siz, s.277.

"Daha ne zamana dek, birbirinizin karısını câriyeyi döver gibi dövecek, belki günün sonunda da onunla birleşip yatacaktır."[245]

Hatemi ise söz konusu ayetin müteşabih olduğunu ifade ederek Kur'an'ın öngördüğü temel ilkeler çerçevesinde yorumlanması gerektiğini ileri sürmektedir.[246] Yoksa fiili tecavüze kalkışmayan kadına fiske bile vurulamayacağını bize en güzel davranışlarıyla Hz. Peygamber göstermiştir.[247]

Ayetin nüzul ortamında kadını sakatlayıncaya kadar dövmenin normal karşılandığı hatıra geldiğinde "darb" kelimesine "dövme" dışında başka anlamlar verilmesi halinde ayetin gerçek manasını yansıtmayacağı görülecektir. Kur'an inmiş olduğu toplumun mevcut şartlarını yok sayamazdı. Dolayısıyla yanlış algılayışları düzeltme adına dövme konusuna da bir düzenleme getirmiştir. Kur'an'ın emrettiği güzel muameledir. Ayet dayak için bir gerekçe değil var olan aşırı uygulamalar için bir sınırlamadır.[248] Bu durumu Hz. Peygamberin kadınların dövülmesini menetmek ve eşini dövenlere hayırsız demekle[249] de anlıyoruz. Ayrıca eşleri ile olan ilişkisinden anlamak mümkündür.

Bu bağlamda Hayrettin Karaman da ilgili ayete getirdiği izahlarında Hz. Peygamber'in (sav) eşlerine karşı gösterdiği nezaket ve hoşgörüye vurgu yapmaktadır. Söz konusu ayet, bu fiilin yaygın olduğu bir topluma gönderilmesi sebebiyle mevcut uygulamayı göz ardı etmemiş, ilk merhalede onu asgariye

[245] Buhari, Nikah:93; İbn Mace, Nikah:51; Darimi, Nikah:34.
[246] Hatemi, **a.g.e**., s.25.
[247] Hatemi, **a.g.e**., s.42.
[248] Muhsin, **a.g.e**., s.119.
[249] Buhari, Nikah: 93.

indirmeyi amaçlamıştır. Karaman'a göre geçici bir süre müsaade ettikten sonra muhtemel ki Kur'an'ın nihai hedefi bu uygulamanın tamamen kaldırılması idi.[250] Sonuçta dövme, aile bağlarının kopmaması için son çare olarak düşünülebilecek bir yöntemdir.

Kur'an Yolu'nda ayet, dövme fiilinin örfi manada zikri geçmiş olmakla beraber, bu uygulamanın Hz. Peygamber'in hem sözlü hem de fiili sünnetiyle kötülendiği şeklinde yorumlamıştır. Yani "ıdribu" kelimesine "dövün" manası verilmiştir, ancak bu uygulama savunulmamış, sözcüğün kullanım gerekçeleri belirtilmiştir.[251]

İbn Aşûr'a göre dövme izni bazı toplumların örf, adet ve ruh hallerine riayet edilerek verilmiştir. Yani her zaman ve her durumda dövme anlamı verilmemiştir. Müfessire göre nüşûz durumunda kocanın karısını dövebilmesi için aralarında yaşadıkları toplumda dövmenin ayıp, anormal, aşağılayıcı, zarar verici, hukuka aykırı telakki edilmemesi, kocanın öfkesinin karısı tarafından ancak bu vasıta ile hissedilir olması gerekir, izin böyle topluluklar ve durumlar için geçerlidir.[252] Hem ayetteki dövme emri her ne kadar emir sığasında gelmişse de ibaha ifade eder. Nitekim İmam-ı Şafii, belli şartlarda dövmenin mübah olacağını ancak faziletli olanın dövmeyi terk etmek olduğunu söylemiştir.[253] Diğer yandan âyetteki vurma emri mutlak olarak ifade edilse de, bu vurmanın keyfiyeti hakkında hadîs-i şerîflerde yeterli izahata yer verilmiştir.

---

[250] Karaman, **a.g.e.,** s.25.
[251] Komisyon, **a.g.e**., c.II, s.60.
[252] İbn Âşûr, **et-Tahrir ve't-Tenvir**, c.V, s.41-42.
[253] Razi, **a.g.e**., c.IV, s.73

Dövme konusunda klasik ve modern dönem müfessirlerin yorumlarını karşılaştırdığımızda şunu söyleyebiliriz. Modern dönem öncesinde ayette ifadesini bulan dövme fiili, erkeğin hukuku ve kadına olan üstünlüğü çerçevesinde ele alınıyordu. Çağdaş döneme geldiğimizde ayetin dövme fiilini içerip içermediği salt zihni ve entelektüel bir çaba ile sınırlandırılmıştır. Yükselen çağdaş değerler ve beklentiler bu yorumların seyrini belirlemede başat rol oynamıştır. Diğer bilimsel veriler, entelektüel uğraşılar ve metodolojik yönelişler ise, yorum faaliyetlerinin bu yönde gerçekleştirilmesinde etkin araçlar olarak kullanılmıştır.

Yaşadığımız asrın ilk yarısında, Kur'an'ı anlama faaliyetlerinde, esas itibariyle geleneksel okuma biçimlerinin aynen korunduğu, ancak bununla beraber yeni felsefi ve bilimsel argümanların muhafaza edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Modern zamana geldiğimizde kültürel alanda yaşanan baş döndürücü gelişmeler karşısında aydınlarımız savunmacı bir refleks geliştirmişlerdir. Özellikle son dönemlerde geliştirilen yorumlarda gerek erkeğin üstünlüğü meselesi ve gerekse darb meselelerinde bu etkinin izleri hissedilir derecede görülmektedir.

Son tahlilde dövme eylemi, Kur'an'ın her şartta kocaya önermiş olduğu bir fiil olarak düşünmemekteyiz. Kutsal olarak değer gören aile yapısının devamı adına öne sürülen şartların fayda sağlamaması durumunda başvurulabilecek bir çare olarak ve mevcut yapıda her zaman kullanılan dövme biraz da zorlaştırılarak inanlara sunulmuş bir tercih olduğunu söyleyebiliriz. Vahyin inzal sürecinde dövme olarak anlaşılan ve uygulamada yer bulan "darb" kelimesi kesin bir emirden ziyade bir tercih olarak sunulmuş olabileceği kanaatindeyiz.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİ KUR'AN TEFSİRLERİNDE KADININ ŞAHİTLİĞİ MESELESİ

1. Şahitlik Kavramı

Şehadet kelimesi hazır olmak manasına gelen şe-hi-de fiilinin masdarıdır. Lûgatta kesin haber manâsındadır. Istılahî manâda ise, insanın kalbinde hazır olup üzerinde zikri galip gelmiş olan şeydir. Eğer ona glaip gelen vecd ise vecdin şahididir. Eğer ona galip gelen hak ise o, hakkın şahididir.[254]

Şahit: Ceza ve hukuk davalarında, bildikleri hakkında beyanda bulunan üçüncü şahıstır.[255]

Şehadet: Bir kimsenin bir şahısta olan hakkını ispat etmek için şehadet lafzıyla hâkimin ve karşı tarafın huzurunda vuku bulan doğru ihbardır.[256]

Konumuz olan kadınların şahitliği meselesi Kur'an'da şu ayette ele alınmıştır.

[254] Seyyit Şerif el-Cürcani, **Mu'cemu't-Tarifat,** Daru'l-Fadilet, Kahire-t.siz, s.111.
[255] Mehmet Erdoğan, **Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü,** Ensar Neş. İstanbul-2005, s.517.
[256] Erdoğan, **a.g.e**., s.522.

"Ey iman edenler! Belli bir süre için birbirinize borçlandığınız zaman bunu yazın. Aranızda bir yazıcı adaletle yazsın. Yazıcı, Allah'ın kendisine öğrettiği şekilde yazmaktan kaçınmasın, (her şeyi olduğu gibi dosdoğru) yazsın. Üzerinde hak olan (borçlu) da yazdırsın ve Rabbi olan Allah'tan korkup sakınsın da borçtan hiçbir şeyi eksik etmesin (hepsini tam yazdırsın). Eğer borçlu, aklı ermeyen, veya zayıf bir kimse ise, ya da yazdıramıyorsa, velisi adaletle yazdırsın. (Bu işleme) şahitliklerine güvendiğiniz iki erkeği; eğer iki erkek olmazsa, bir erkek ve iki kadını şahit tutun. Bu, onlardan biri unutacak olursa, diğerinin ona hatırlatması içindir. Şahitler çağırıldıkları zaman (gelmekten) kaçınmasınlar."[257]

Kur'an'ın en uzun ayeti olma özelliğini taşıyan bu ayetin değerlendirmesine geçmeden önce, indiği dönemin sosyo-ekonomik vb. şartların gözden geçirilmesinin ayeti sağlıklı anlama noktasında fayda sağlayacağını umuyoruz.

Kabilesel ve coğrafi yapıya bağlı olarak tarım ve zanaatin pek gelişmediği ekonomik hayatta, ticaretin ağırlıklı olarak mal mübadelesine dayalı bir şekilde cari olduğu Cahili dönemin Mekke yöresinde bu durum daha belirgin bir şekilde hissedilmekteydi. Ticaret, hicretten sonra Medine'de daha belirgin bir şekilde kendini göstermiştir. Okur-yazar insanların az bulunduğu ve ağırlıklı olarak ticaretin yaygın olduğu bir ekonomik hayatın içinde borçlanma gibi mali işlerin zaptı da doğal olarak hafızaya dayalı olarak gelişmiştir. Bu durumda, güvenli yol olarak yazışmayı kullanmanın yanında bir de şahit tutmayı tercih etmişlerdir.[258]

[257] Bakara, 2/282.
[258] Bardakoğlu**, a.g.m**. 9-15.

Kadınlar ticaretle ilgilenseler de bu ilgi genellikle doğrudan olmayıp dolaylı olarak bir erkek üzerinden yürütülmekteydi.[259] Böyle bir ortamda, alış verişle ilgili işlemlerin kayıt altına alınmasını; bu işlemlerin de şahitler huzurunda yapılmasını bildirmiş olması, o zamanki sosyo-ekonomik yapıyı göz önüne aldığımızda Kur'an'ın, sosyal alanda yadsınamayacak seviyede dönüşümü sağlamış olduğunu söyleyebiliriz. Bu dönüşüm de kadınlardan yana pozitif bir yapı arz ettiğini belirtmemiz gerekir.

Âyet-i Kerimede iki kadının şehadette bir erkeğe mukabil sayılması, bu mevzunun onun asıl meselesi olmaması ve psikolojik yapısından kaynaklanan zabt eksikliği olduğu içindir. Yoksa mesele, kadın ve erkek eşitliğini iddia edenlerin dediği gibi, kadının insan yerine konulup konulmamasıyla, ona değer verilip-verilmemesiyle ve kadın-erkek eşitliği veya eşitsizliğiyle bir ilgisi olmadığını düşünüyoruz.

2.1. Klasik Dönem Tefsirlerde

Kadınların şahitliği, bizzat âyet-i kerimede yer almıştır: Erkeklerinizden iki de şahit tutun. Eğer iki erkek bulunmazsa, şahitlerden kendilerine güvendiğiniz bir erkek ve biri unuttuğunda diğerinin ona hatırlatması için iki kadın yeter şeklinde ifade edilen durum ayetin indiği dönemde nasıl anlaşıldığına bakmamız gerekir.

[259] Ali Bulaç, **Makasidü'ş-Şeria Bağlamında Kadının Şahitliği, İslami Araştırmalar,** c.V, S.4, Ekim-1991, s.300.

Klasik dönem tefsirlerinde genel kanaat olarak kadınların şahitliğinin ancak mallarda söz konusu olabileceğini[260] ve kadınların tanıklığının erkeklerin tanıklığından daha aşağı seviyede bulunduğunu, bunun nedenin de yaratılıştan getirmiş oldukları bir takım özelliklerden kaynaklandığı belirtilmektedir.[261] Bu şekilde anlam verilmesinin gerekçesi de *"tedille"* ifadesine unutma anlamı verilmesinden kaynaklanmaktaydı. Örneğin Alusi, kadınların yaratılışlarında yaşlılığın daha ziyade bulunmasından dolayı unutmalarının erkeklere nispetle fazla olduğunu söyler.[262] Beydavi de, ayette geçen bu kelimenin sadece kadının hafıza gücünün eksikliğini değil, aynı zamanda aklının eksikliğini de içerdiğini belirtmektedir.[263] Razi de fıtri gerekçe üzerine vurgu yaparak kadınların vücut bileşenlerinde rutubet ve soğuğun fazla olması sebebiyle kadın doğasında unutkanlığın egemen olduğunu söyler.[264] Açıklamalarının devamında şunları ifade eder: *"İki kadının unutkanlık üzerinde birleşmesi ise tek bir kadından sadır olacak unutmaya göre aklen daha uzak, hatta söz konusu olmayacak bir şeydir. Bu sebeple bir erkek makamında iki kadın ikame edilmiştir."*

İbn-i Kesir, kadınların sadece iki kadının bir erkek yerine sadece mal konusunda şahitlik edebileceğini bunun dışındaki konularda had ve kısas gibi alanlarda tanıklıklarının söz konusu olamayacağını bunun gerekçesinin de akıllarının eksikliği olduğunu söyler.[265]

---

[260] Kurtubi, **a.g.e**., c.III, s.392.
[261] Taberi, **a.g.e**., c.III, s.169-170.
[262] Alusi, **a.g.e**., c.II, s.57.
[263] Beydavi, **Envaru't-Tenzîl ve Esraru't-Te'vîl**, c.I, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut-1988, s.144.
[264] Razi, **a.g.e**., c.II, s.552.
[265] İbn-i Kesir, **a.g.e.,** c.I, s.317.

Müellif bu düşüncesinin delillendirme noktasında Hz. Peygamberin şu hadisini zikreder.

"Ey kadınlar topluluğu sadaka verin ve çokça istiğfar edin. Çünkü ben çoğunuzun ateşte olduğunu görüyorum. İçlerinden bir kadın kalkıp şöyle dedi. "neden çoğumuz ateşte oluyoruz?" Hz. Peygamber cevaben; çünkü siz, çok lanet eder ve kocalarınıza karşı küfranı nimette bulunursunuz. Aklı ve dini noksan olanlardan hiçbirinin akıllı bir kimseye sizin kadar galebe çaldığını görmedim. Bunun üzerine bir kadın, "akıl ve din noksanlığı nedir?" diye sorunca Hz. Peygamber; iki kadının şahitliğinin bir kadının şahitliğine denk olması kadının aklının noksan olduğuna; adetli günlerde namaz kılmayıp oruç tutmaması da dinin noksanlığına işarettir" demiştir.[266]

Hadiste ifade edilen durumla Hz. Peygamberin ortaya koymuş olduğu davranışlar arasında bir uyum olduğunu söylememiz güçtür. Zira kadınlar, Hz. Peygamberden gördükleri destekle fikirlerini serbestçe ve hür bir şekilde ifade edebiliyorlardı. Hatta Hz. Peygamber devrinde bazı siyasi tutukluların affı için kadınlardan aracı olanlar da bulunmaktaydı.[267] Demek ki kadınların değil akıllarının eksik olduğunu savunmak, onların Hz. Peygamber yanında önemli bir konuma sahip olduklarını söyleyebiliriz. O halde hadisin tahlilin yapılması gerekmektedir. Bu konu, çalışmamızın sınırlarını aşacağından meseleyi konunun uzmanlarına havale ediyoruz. Ancak şu kadarını söylüyoruz ki; hadisin bağlamından da anlaşıldığı gibi

[266] Bkz. Buhari, Hayız,6; zekat, 44; Şehâdât, 10: Hadis hakkındaki eleştiri ve değerlendirmeler için bkz. Kamil Çakın, **"Kadınlarla ilgili Bir Hadis ve Değerlendirmesi",** Dini Araştırmalar, c.I, sy. 1, Mayıs 1988 Ankara, s.21.

[267] Rıza Savaş, **Hz. Muhammed (s.a.v.) Devrinde Kadın,** Ravza Yay, 1992-İstanbul, s.264.

Hz. Peygamber'in bu ifadeleri, kadınları daha dikkatli olmaya ve onları kötülüklerden uzaklaştırmaya dönüktür.[268]

İslam alimleri çoğunlukla ayetteki "borcun yazılması veya yazdırılması" ve "şahit tutulması" talebini vücup ifade eden emir olarak anlamayıp, tavsiye nitelikli bir talep olarak değerlendirmişlerdir.[269] Nitekim bu görüşü savunan sonraki alimlerden İbnü'l-Kayyım el-Cevziyye ayetteki emirlerin tavsiye anlamında olduğu hakkında şu değerlendirmeyi yapmaktadır: " (Ayetteki talep) Haklarımızı muhafaza etmek için Şârî tarafından tavsiye edilen bir yöntem olup, bu ayette, mahkemede hakimleri bağlayıcı bir kural koymak amaçlanmamıştır. Hakimin hükme varmada kullanabileceği ihtimaller/ yollar çok daha farklı olabilir. Hakkı muhafaza yolları ile, hakimin hüküm verirken takip edeceği yollar çok farklıdır."[270] İbn Hazm, konusu ne olursa olsun, kadın tanık olacaksa, iki kadının tanıklığının ancak tam bir tanık olduğu görüşündedir.[271]

Klasik dönem İslam alimleri, söz konusu ayetteki borç işleminin hem yazdırılmasını hem de şahit tutulmasını tavsiye olarak görmekle birlikte, bu ayeti delil getirerek, borç işleminin iki erkek veya bir erkek iki kadının şahitliğiyle ispatlanabileceği kanaatine varmışlardır.

---

[268] Savaş**, a.g.e.,** s.267.
[269] Kurtubi**, a.g.e**., c. III, s. 386.
[270] İbn Kayyım el-Cevziyye, **et-Turuku'l-Hükmiyye fi's-siyÂseti'ş-şeriyye,** Matbaatü'l- Medeni, Kahire ts., s.172; **İ'lamü'l-Muvakkıîn an Rabbi'l-âlemîn**, Dâru'l-Kütübü'İlmiyye, Beyrut 1991, c. I, s. 72.
[271] İbn Hazm Ebû Muhammed Ali b. Ahmed, **el-Muhallâ bi'l-Âsâr,** tahk. Süleyman el- Bendârî, Beyrut ts., c.VIII, s. 476.

İki kadının tanık olarak bulundurulması ve bunların tanıklığının bir erkeğin şahitliğine denk tutulmasından hareketle çoğunluğu oluşturan âlimler, kadının tanıklığının mutlak olarak erkeklerin tanıklığından aşağı konumda olduğunu, bunun nedeninin de yaratılışlarından getirmiş oldukları bir takım özelliklerden kaynaklandığı yorumunu benimsemişlerdir.[272]

Öte yandan, bu ayetteki şahitlik şablonunu -genelde- bütün hukuk davalarına teşmil ederek, kadınların şahitlik yapabileceği bütün konularda, yanlarında bir erkeğin bulunmasını ve iki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine denk olduğu şeklindeki düşünceyi benimsemişlerdir. Ayrıca âlimlerin çoğunluğunun kabulüne göre ayette; erkek şahitlerin bulunduğu bir ortamda bile, bir erkek ile iki kadının borç işlemindeki şahitliğinin geçerli olduğuna işaret mevcut olup, bunun delili ise; "iki erkek bulunamadığında bir erkek ve iki kadın şahit getirin" şeklinde bir şartın öngörülmemesidir.[273]

Şahitlik konusunda ele aldığımız bu düşüncelerin temelinde kadının aklının eksikliği meselesi yatmaktadır. İslam kültüründe böyle bir anlayışın yayılmış olmasında, İslam öncesi ve sonrası dönemde, başta Araplar olmak üzere İslam'ı kabul eden toplulukların asırlarca Yahudi ve Hristiyanlarla aynı coğrafyada birlikte yaşamış olmalarının önemli katkısı olduğu muhakkaktır.[274] Çünkü Yahudi-Hristiyan kültüründe kadın anlayışına bakıldığında, erkekten yaratılma öğretisiyle ilintili olarak

[272] Taberi, **a.g.e.,** c.
[273] Kurtubî, **a.g.e.,** c. III, s. 388.
[274] Hakkı Şah Yasdıman, **Din Kültür ve Çağdaşlık,** (Kutlu Doğum 2004) TDV Yay., Ankara-2007, s.262.

kadının bir takım yaratılış kusurlarıyla ve eksikleriyle malul olduğu şeklindeki yorumlara rastlamaktayız.[275]

2.2 Cumhuriyet Dönemi Kur'an Tefsirlerinde

Cumhuriyet devri müfessirlerinden Elmalılı, ayette ifade edilen şahitlik kavramı bağlamında geçen فليكتب (Yazsın) farz-ı kifaye anlamına geldiğini söyler.[276] Devletin bu işlemi kayda geçirmekle vazifelendireceği memurları olması gerektiğini ve başvurulması durumunda söz konusu görevlilerin bu işlemi kayda geçirmekle mükellef olduklarını ifade eder.

Ayetteki yazma işlemi selem[277] akdine taalluk eden bir durum ise de bütün borçlanmalara şamildir. Yapılan bu borçlanma veya alışverişlerde erkeklerden iki şahit getirilmesi gerekir. Eğer erkeklerden iki şahit bulunamazsa bu durumda şahitliklerine razı olacağınız adalet ve zabt sahibi bir erkek ve iki kadın şahit hazır olması gerekir.

Müfessir, bir erkek yerine iki kadın şahit bulundurulmasının hikmetini, ayette de ifade edildiği gibi biri unuttuğunda diğerinin ona hatırlatmasından dolayı olduğunu söyler. Şahitlikte iki kişinin bulundurma zorunluluğun da şüphe töhmetinin ve hata ihtimalinin ortadan kaldırılarak adaletin gücünü ortaya konması içindir. Elmalılı, bu noktadan hareketle erkeklere nispetle kadınlarda nisyanın daha ziyade olduğunu, zapt

[275] Yasdıman, **Yahudi Kutsal Metinlerinde Kadın Karşıtı Söylemler,** DEÜ, İlahiyat Fak. Dergisi, S. XV, İzmir-2000, s.97-121.
[276] Elmalılı, **a.g.e.,** c.II, s.979.
[277] Fıkıhta, para peşin mal veresiye şeklinde yapılan bir alışveriş şeklidir.

kuvvetinin erkeklerde daha fazla bulunduğunu ifade eder.[278] Açıklamalarının devamında, bunun her ne kadar kadınların tamamına şamil olmasa da hükmün cinse ve ekseriyete göre verileceğini söyler. Dolayısıyla kadınlarda genel olarak galip gelen hassasiyet özelliği üzüntüye üzüntü de nisyana sebebiyet verir.[279]

Elmalılı, kadınların umumi işlerle meşguliyetinin ikinci planda olmasının, yani ev işlerinin dışında başka işlerle ilgilenmelerinin nadir olmasından dolayı ve bu faaliyetleri erkeklerin görmeleri gerektiğinden şahitlikte iki kadının bir erkek konumuna indirgenmiş olduğunu söyler. Yazara göre kadını şahitlikle mükellef tutmak ona eziyettir, onun hicabına ve terbiyesine halel getirir. Aksi takdirde bu erkekleşmeye kadar varan bir durumdur. Kadının şahitlik edeceği hususlarda, sosyal hayatın içinde aktif rol oynamadığından dolayı, erkekten ziyade unutmaya meyyaldir. Ancak unuttuktan sonra tam anlamıyla hatırlarsa şahitliği kabul edilebilir.

Yazar, bu ifadeleriyle sanki kadınların devamlı bir şekilde unutma hastalığıyla malul olduğunu ifade etmektedir. Ancak, bu izahlarının ardından bir erkeğe karşılık iki kadının şahitliğinin gerçeğe muvafık olamayacağını söyler. Fakat kadınlar iki olduğunda birinin unuttuğunda diğerine hatırlatması sebebiyle şahitliklerinde bir beis olmaz. Yine de erkeklerin vakıf olabilecekleri işlerde kadınlar şahitlik etmemeli. Ancak erkek bulunamadığı durumlarda bir erkek yerine iki kadın ve bir erkek şeklinde şahitlikte bulunabilir.[280] Bunların yanında kadınların muttali olacakları durumlarda da erkeklerin şahitlikleri geçerli olmamaktadır.

[278] Elmalılı, **a.g.e.,** c.II, s.982.
[279] Elmalılı, **a.g.e.,** c.II, s.983.
[280] Elmalılı, **a.g.e**., c.II, s.984.

Ömer Nasuhi Bilmen Hoca, söz konusu ayetle ilgili yorumlarında, hükmün erkeklerin hakim olduğu konu olan ticaretle, borçlanma ilgili bir mesele olduğunu söyler. Kadınların şahitlikleri mal hususunda ve henefilere göre cezai işlemlerin dışında diğer hususlarda caizdir.[281] Bir takım fukahaya göre de malların dışında iki erkek olmadan onların şahitliği de kabul edilmez. İmam Şafi'ye göre ise kadınların daha ziyade muttali olacakları hususlar meslâ: Velâdet, rıda, bekaret gibi şeyler kadınların şahitliğiyle sabit olur.

Müfessir, iki kadının şahitliği meselesinde biri unuttuğunda diğerinin hatırlatması yine tek kişi olarak şahitlik ettiği anlamına geldiğini sadece unutma ihtimaline karşılık yanında başka bir kadın bulundurabileceğini savunur.[282] Yazar açıklamalarında kadının umumi işlerde erkekler kadar aktif olmadıklarını dolayısıyla bu tür işlere rical kadar muttali olamadıklarını ifade eder.[283] Bu durumda müellife göre kadınlar toplumda erkekler kadar aktif rol oynamaya başlarsa kadının şahitliği yine de ikiye bir şeklinde değil de denk bir konumda şahitlik edebilecekleri söz konusudur. Yani ayette geçen hüküm mahalli şartlar göz önüne alınarak vad' edilmiştir.

Çağdaş döneme geldiğimizde genel kanaat olarak kadının şahitliğinin erkeğin şahitliğine denk olduğu ve ayette geçen hükmün mutlak olmayıp o günkü kadının hakim huzurunda şaşırma ihtimali gerekçesine dayandığı[284] iddiası göze çarpar. Yine de kadının tabiatından yola çıkarak kadınlarda genellikle hakim olan heyecanlılıkları

[281] Bilmen, **a.g.e**., c.III, s.306.
[282] Bilmen, **a.g.e**., c.III, s.306.
[283] Bilmen, **a.g.e.,** c.III, s.306.
[284] Yavuz, **a.g.e.,** s.107.

onlar için fevri davranmalarına sebebiyet vereceğinden klasik dönemden devreden anlayışın devam edeceğini savunanlar da bulunmaktadır.[285] Bu düşüncelerini şöyle delillendirmektedirler.

"Fikirler, kadınların dimağına değil kalbine işler. Bu yoldan onlara tesir eder. Kadın, hakim huzurunda dikkat edeceği hususlarda kendi fikrini ve hatta hassasiyetini ilgilendiren konulara dikkat eder. Erkek menfaati olmayan yerde yalan söylemez. Kadın muhayyilesinin realiteyi değiştirici olan hassası yüzündendir ki kadın daha vesveseli ve kuruntuludur."[286]

Ayette açık bir şekilde illetin unutkanlık veya şaşırma şeklinde ifade edilmesine rağmen, iki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine denk olmasını kadınlık zemininde değerlendiren bir takım bilginler hadis rivayetinde önemli bir konuma sahip olan Hz. Aişe olsa bile onun şahitliğinin de yarım olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunurlar. [287]

Kur'an Yolu, bir erkek yerine iki kadın şahit istenmesinin, kadının aklıyla ve dürüstlüğüyle bir ilgisinin olmadığını belirtmiş, kadının bu uygulamayla ikinci sınıf bir vatandaş kabul edilmediğini ifade etmiştir.[288] Bundan dolayıdır ki erkek bulunmadığı takdirde denilmemiş, erkek bulunsa bile kadınların tanıklığı kabul edilmiştir. Burada tanıklık eden iki kadın bulunmasına rağmen şahitlikte bulunan bir

[285] Topaloğlu, **a.g.e**., s.243-244.
[286] Cemil Sena Ongun, **Yeni Kadın,** İstanbul-1936, s. 76-78.
[287] Orhan Çeker, **Kadının Şahitliği Üzerine**, Marife, Yıl 1, S.1, s.243-245.
[288] Komisyon, **a.g.e**., c.I, s.315.

kadındır. Dolayısıyla iki kadın bir erkek yerine değil de şahitlik esnasında müsavat durumunun söz konusu olduğu ortaya çıkmaktadır.

Ayetin geldiği toplumda kadının meşguliyetleri fıtratı ve cinsiyet özelliklerini gözlerden uzak tutmamak gerekir. Bu bağlamda sosyal hayattaki konumu itibariyle vukûfiyet kesp etmediği bir konuda destek mahiyetinde yanında bir başka kadının da bulundurulması şartıyla tanıklığının kabul edilmesinin önerilmesi sebebiyle onun seviye bakımından değersiz olduğunu iddia etmek doğru bir yaklaşım tarzı olmaz.[289]

Kur'anda geçen bir hüküm hakkında sağlıklı neticeye varabilmek için ilgili ayetlerin tümünün göz önünde bulundurulması gerektiği izahtan varestedir. Kur'an, konumuz olan şahitlikle ilgili olarak gelen ayetlerde kadın ve erkek ayrımı yapılmamıştır.[290] Yine had cezaları ve kısas davaları da dahil bütün şahitliklerde erkeklere eşit olduğu iddia edilmiştir.[291] Ayetin indiği dönemde tanıklıkta iki kadının bir erkeğe denk tutulması, okuma yazma bilenlerin ve hele bunlardan kadınların çok az olduğu, kadınların iş hayatıyla ilgilenmedikleri bir dönemde iş hayatının güvenliğini sağlamak için getirilmiş bir kural olmasından kaynaklanıyordu.[292]

Söz konusu ayetin parçalanıp Bektaşi mantığıyla ele alındığını savunan Kırbaşoğlu Hocaya göre iki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine denk olduğu

[289] İzzet Derveze, **et-Tefsiru'l-Hadis**, trc. Vahdettin İnce, Mustafa Altınkaya, C.VII, Ekin Yay. s.412-413.
[290] Hafsa Fidan, **Çağdaş Sorunlara Bağlamında İslam ve Kadın,** (Evrensel Mesajlar) İslama Giriş, DİB Yay., Ankara-2008, s.694.
[291] Ateş**, a.g.e**., c.I, s.491.
[292] Hatemi, **a.g.e**., s.48.

intibaını uyandırabilmek için, genel bir hüküm imiş gibi iktibas edilmiştir.[293] Oysa mesele bir bütün olarak ele alındığında ayetin genel olarak şahitliği düzenleyen umumi bir hüküm koymadığı ayetteki hükmün sadece borçlanmalarla ilgili olduğu açıkça görülecektir. Yazar şu soruyu da sorar: "İki kadın şahitten birisi, şahitlik ettiği borçlanma akdiyle ilgili olarak yanılmaz veya unutmaz ise durum ne olacak?" bu durumda şahitliği tam olarak yaptığı için kadın şahitlerden birine diğerinin hatırlatması söz konusu olamayacağına göre, erkek şahit ile kadın şahidin şahitlikleri yeterli, aynı zamanda eşit değerde olacaktır.[294]

Salih Akdemir hoca da günümüzde şahitlikte eşitliğin esas alınması gerektiğini belirtip, buna gerekçe olarak Nur Suresi 6 ve 8. ayetlerini ileri sürer. Ayetler, kocanın eşine zina isnat etmesi durumunda, kadının şahitliğini erkeğin şahitliğine eşit saymakta ve dört defa şahitlik etmesi durumunda, kadından zina cezasının kaldırılacağını bildirilmektedir. Hocaya göre, eğer kadının şahitliği bütün meselerrde erkeğin şahitliğinin yarısına eşit olsaydı, bu ayette sekiz kez kadının şahitlikte bulunması kendisine emredilecekti. Ancak ikisinin de şahitliği birbirine eşit olarak kabul edilmiştir. [295]

Ateş hoca kadının tanıklığının yarım sayılması ile ilgili olarak, şarinin, hatun kişinin tecrübesizlik ve hassaslığından kaynaklanan bir şaşırmayı ve yanlış beyanı önlemek için böyle bir yola baş vurduğunu ve bu durumun da sadece mali konularda geçerli olduğunu, diğer konularda ise erkekle kadının şahitlik konusunda denk olması

[293] M. Hayri Kırbaşoğlu, **Kadın Konusunda Kur'an'a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler,** İslami Araştırmalar, c.V, S.4, Ekim-1991, s.276.
[294] Kırbaşoğlu**, a.g.m**., s.276.
[295] Akdemir, **a.g.m**., s.267.

gerektiğini söyler.[296] Bu bağlamda ان تضل ifadesinin *"yanılma"* olarak değil de unutma şeklinde alınması gerekir. Zira kadın unutmaktan daha ziyade heyecandan şaşabilir veya erkeğe nispetle daha çok kanabilir.[297] Yazar, ayeti kerimede kadının yarım tanıklık şeklinde anlaşılabilecek bir tarzda ifade yer almasının sebebini ayetin indiği dönemdeki kadının toplumsal yapıdaki rolünden hareketle vazifesi olmayan bir alanda zorunlu olduğu zaman görevlendirilmiş olmasından dolayı olduğunu söyler.[298]

Denklemin ikiye bir şeklinde kurulup kadının kadın olduğu için, tanıklıkta dûn konumda görülmesini şiddetli bir şekilde eleştiren Tuksal, hukuki sahadaki her eşitsizliği, kadının aleyhine olmak üzere ontolojik değersizlik hanesine yazılacak eksi puanlara dönüştürmenin doğru bir yaklaşım olmadığını söyler.[299]

Gerek klasik ve gerekse Cumhuriyet dönemi tefsirlerde ortaya çıkan anlayışta ortaya konulduğu şekliyle erkek cinsi unutma ve yanılmadan fıtraten muaf tutulmuş ve kadın da bu illetlerle özürlü kılınmıştır.[300] Oysa unutma ve hata etme tüm insan cinsinin insani özellikleri olarak ortaya çıkmaktadır.

Bir başka düşünüre göre, hukukçuların ittifakıyla şahitlikte söz konusu olan temel illet "adalet" ve "zapt"tır. Ümmi olan yani okuma yazması olmayan insan, adalete hizmet edecek zapta ancak hafıza aracılığıyla sahip olabilir. Ancak zaptın yerini okuma yazma becerisi alabilir. Bu durumda zapt yönünden eksik olan kadın,

[296] Ateş, **Kur'an Ansiklopedisi,** c.XIX, s.224.
[297] Ateş, **Kur'an Ansiklopedisi,** c.XIX, s.225.
[298] Ateş, **Çağdaş Kur'an Tefsiri,** c.I, s.491.
[299] Tuksal, **a.g.e**., s.153-156.
[300] Tuksal, **a.g.e**., s.160.

bugün bu eksiğini tamamlamış ve erkekle eşit bir fonksiyon kazanmıştır. Zaman içinde kadınlar lehinde kaydedilen gelişme, kaçınılmaz olarak kendisi ile ilgili öne sürülen görüşleri etkileyecektir ve sonuç olarak illetine binaen şahitlikle ilgili bu anlayış değişmiştir. Eğer kadın okuma yazma biliyorsa, okuduğunu ve yazdığını anlıyorsa neyin altına imza attığının farkında ise ve en önemlisi ayetin vurguladığı gibi hukuki bir ehliyete yani adil şahit vasıflarına sahip ise erkekle denk şahitlikte bulunabilir.[301]

Konuyu farklı bir zaviyeden bakmayı deneyen Bayraklı Hoca, iki kadın bir erkek şeklindeki denklemin gerekçesini, günümüzde bir takım olumsuz örneklerden yola çıkarak zorla senet imzalattırmanın önüne geçmek için olduğunu söyler. Yani iki şahidin bulunduğu bir yerde zorla senet imzalattırmanın güçlüğüne dikkat çeker.[302] Yazar açıklamalarının devamında söz konusu durumun sadece mali konularda geçerli olup genel bir kanaat ifade etmediğini söyler.

Yaşar Nuri Öztürk, "O kadınlardan biri şaşkınlığa/karmaşaya düşerse, ötekisi ona hatırlatsın diye…" ayetinde, şaşırırsa ifadesiyle kadınlardan birisi tanıklığı yerine getirememesi durumunda diğerinin devreye gireceği belirtilmektedir. Yani sonuçta tanık olarak konuşacak kadın bir tanedir.[303] Müellif, ayrıca Bakara Suresi 282. ayetinde ifade edilen durumun genelleştirilemeyeceğini, iki kadın tanığın bir erkek konumunda kabul edilmesinin sadece borçlar konusuyla kısıtlı olup sosyal şartların bir uzantısı olduğunu ve hükmün unutkanlık üzerine kurulu olup kadınlık

[301] Ali Bulaç, **Mekasidü'ş-Şeria Bağlamında Kadının Şahitliği Konusu,** İslami Araştırmalar, Ekim 1991, S.4, s. 308-309.
[302] Bayraklı, **a.g.e.,** c.III, s.410.
[303] Öztürk, **a.g.e**., s.452.

konusuyla ilintisinin bulunmadığını savunur.[304] Öztürk Hoca bir başka yerde de günümüz toplumu Kur'an'ın indiği toplum ayni olmayıp şartların tamamen değiştiğini dolayısıyla hükmün ortadan kalktığını ifade etmiştir.[305] Vedud Muhsin de ayette sınırlandırılan durumun sadece ticari faaliyetle ilgili olup şahitler için gerekli olan diğer özelliklerin tümü her iki cins için de aynı olduğunu söyler.[306] Dolayısıyla şahitlik yapabilecek özelliklere sahip olan herkes, şahit olma hakkına sahiptir.

Kur'an'da şahitlik konusunda pek çok ayet mevcuttur. İncelemekte olduğumuz müdâyene ayeti dışında şahitlikle ilgili ayetlerde kadın erkek ayrımı yapılmaz.[307] Söz konusu ayetlere bakıldığında Kur'an'ın şahitlik konusunda hedeflediği gaye şahitlerin erkek veya kadın olmalarından ziyade adil olmalarıdır. Lian ayetinde cins ayrımı yapmadan her iki tarafın da dörder defa yemin etmelerinin istenmesi de bu durumu destekler mahiyettedir. Eğer ikiye bir şeklinde bir denklem söz konusu olsaydı kadın sekiz defa yemin etmesi gerekirdi. Halbuki durum böyle değildir. Yani her iki taraftan da eşitliği ortaya koyacak tarzda dörder defa yemin etmeleri istenmektedir.

Bu konuda Said Şimşek Hocanın tespitinin önemli olduğunu düşünerek mülahazasının buraya alınmasının uygun olduğunu düşünüyorum.

"Ayet, iki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine denk olduğunu ifade ederken bunun illetini belirtmektedir. O halde İslam Hukuku Metodolojisinde "illetin

[304] Öztürk, **a.g.e**., s.453.
[305] Öztürk, **İslam Nasıl Yozlaştı,** Yeni Boyut Yay, 2001-İstanbul, s.377.
[306] Vedud Muhsin, **a.g.e.,** s.133.
[307] Bkz. Nisa, 4/135; Mâide, 5/8, 106; Nur, 24/4, 6-9; Talak, 65/2.

ortadan kalkmasıyla hüküm de ortadan kalkar" kuralı doğrultusunda mesele ele alınarak değerlendirilebilir. Günümüzde birtakım anket ve sitatistiklerle insanların zekâ, kabiliyet ve hafızaları ölçülebilmektedir. Bu imkanlardan yararlanarak kadının unutkanlığının fıtrî mi yani yaratılıştan hafızasının erkeğe nazaran daha çok zayıf olmasından mı, yoksa sosyal bir takım sebeplerden mi kaynaklandığı, ya da hangi alanlarda erkeklere nazaran daha unutkan olduğu tespit edilebilir. Bu tespit sonucunda kadındaki unutkanlığın fıtrî olduğu sonucuna varılacak olursa, iki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine denk oluşu hükmüne devam edilir. Şayet erkeğe nazaran bu unutkanlık hayatın kimi alanlarıyla ilgiliyse bu hüküm sadece o alanlarda geçerli olur. Ama eğer bu unutkanlık kadının sosyal hayata katılımıyla ortadan kalkıyorsa bu takdirde hüküm, bu alana katılan kadınlar hakkında ortadan kalkar."[308] Benzer durumun erkek için de geçerli olması gerektiğini düşünüyoruz.

Son tahlilde Kur'an cinsler arasında temelde bir ayrım gözetmemiş, ancak örften kaynaklanan bir takım sebeplerden, Yahudi ve Hristiyan kültüründen intikal eden mirastan ötürü anlama ve yorumlamadaki farklılıklar İslam'ın kendisinin ifadesiymiş gibi sunulması ayetlerin doğru anlaşılmasına engel teşkil etmiştir.

Ayetlerin amacına uygun bir şekilde anlaşılabilmesi için indiği ortam ve sosyo-ekonomik şartlarından bağımsız olarak değerlendirilmemesi gerekir. Çünkü aynı ayet günümüzde inseydi hangi formatta inerdi diye bir soruyu sormadan geçilmemesi gerekir. Bugün şahitlik noktasında noter son sözü söylüyorsa kadın mı erkek mi üstün şeklinde bir yarışa girilmesinin doğru bir tutum olmadığını düşünüyoruz.

[308] Şimşek, **a.g.e**., s.293.

Ayette açık bir şekilde illetin unutkanlık veya şaşırma şeklinde ifade edilmesine rağmen, iki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine denk olmasını kadınlık zemininde değerlendiren bir takım bilginler bulunsa da[309] şahitlikten maksadın gerçeğin ortaya çıkmasıdır. Yoksa şahidin erkek veya kadın olması asıl mesele değildir.

[309] Orhan Çeker, **Kadının Şahitliği Üzerine,** Marife, Yıl 1, S.1, s.243-245.

SONUÇ

Çalışmamızda bütün zamanların tartışmalı konusu olan kadın konusuyla ilgili bir takım meseleleri ele almaya çalıştık. Tesettür, erkeğin üstünlüğü meselesi bu bağlamda kadının idareciliği konusu ve şahitlikte iki kadının tanıklığının bir erkek konumunda değerlendirilmesi gibi güncelliğini her zaman koruyan konuları incelemeye gayret ettik. Bu çerçevede şu sonuçları ileri sürmek mümkündür.

Örtünme konusunda gerek Kur'an gerekse sosyal realiteye atıf yaparak kadının örtünmesi konusunda değerlendirme yapanlar, temel nokta olarak Nur Suresi 31. ayette yer alan Hımar (خمار) kelimesine dikkat çekerler. Ancak bundan önce Hucurat suresinde yer alan örtünme ilgili ayetler de konunun temel noktasını teşkil ettiği söylenebilir. Fitne unsuruna dikkat çeken yorumcuların toplumdaki fesadın kaynağı olarak tesettüre dikkat çekerler. İlk döneme ait tefsirlerde böylesi bir anlayış hakimken Cumhuriyet döneminin ilk tefsir ürünlerine baktığımızda benzer ifadeleri de görmek mümkündür. Yani kadın, toplumun yoldan çıkışına zemin hazırlayan bir unsur olarak görülmekteydi. Bunun için de cinsel güdünün denetlenebilmesi için kadınla erkeğin yaşadıkları alan birbirinden soyutlama yönüne gidilmiştir. Kanaatimizce bunun nedeni, içinde yaşanılan toplumun sosyo-psikolojik yapısının getirdiği bir takım şartlardan kaynaklanmasıydı.

Gerek ülkemizde ve gerekse dünyada konu ile ilgili yapılan yorumların seyri hayli değişime uğramıştır. Her ne kadar ayetlerin indiği ortamdaki insanın biopisişik

yapısıyla bugünkü insanın yapısı benzer bir durum arz ediyor ve aynı gerilimi yaşıyorsa da içinde yaşadığı toplum ve hayatın bir parçası haline gelen bilim ve teknoloji aynı değildir. İnsan aynı insan olsa da bilgi düzeyi ve çağrışım dünyası farklılaşmıştır. Buradan hareketle Kur'an'ı yalnızca bir hükümler manzumesi olarak görme zamanı geçmiştir.[310]

Bu anlayıştan hareket eden günümüz yorumcuları kişilerin takvasının başlarına bağlayacakları bezle ölçülmesinin doğru olmadığı düşüncesini ortaya koymuşlardır. İffet, dış görüntüden ziyade iç dünyada yaşanan duygusal bir yapı arzeder. Tesettür belli bir kalıbı olmamakla beraber bölge ve yöreye göre değişkenlik gösterir. Dolayısıyla Kur'an, inananlarına belli bir kalıbı önermemektedir. Bu bağlamda Kur'an, bir hükümler manzumesi olmasından ziyade genel prensipler koyup bütün zamanlarda yaşayan insanların kendilerini bulacakları ve istifade edebilecekleri bir kitaptır.

Örtü, İslam'ın olmazsa olmazı olarak değerlendirilmemesi gerektiği kanaatindeyiz. Tesettürün sınırları ve şekli her toplumun kendilerinin belirlemiş olduğu genel çerçeveye göre farklılık arz eden bir yapısı vardır. Dolayısıyla tesettür üzerinden insanların imanının ölçülmesinin doğru olmadığını düşünüyoruz.

Ailede karı-koca arasındaki hukuki ve ahlaki ilişkileri düzenleyen Nisa Suresi 34.ayet, dönemin kültür kodlarını yansıtması açısından önemlidir. Savaşan ve ganimet toplayan unsur olarak erkek, doğal olarak sosyal hayatta söz sahibi idi.

[310] Halis Albayrak**, Tarihin İçinden Kur'an'ı Algılamak**, Şule Yay, İstanbul-2011, s.26.

Bunun neticesi olarak da aile içinde de belirleyici unsur olarak kendini göstermiştir. Zaten Allah-u Tealanın sosyal realiteden bağımsız bir hüküm koyması da mümkün değildi. Yani siyasetin bir ürünü olarak böylesi bir hüküm vaz' edilmiştir.

Günümüzün verileri açısından bakıldığında ilk bakışta kadının aleyhine bir tutum olduğu vehmi oluştursa da erkekle eşit şartlara haiz bir konumda olan kadının erkekten daha dûn bir seviyede olduğunu söylememiz mümkün gözükmemektedir.

Her türlü imkanın herkese açık olduğu bir dünyada, bilgi, tecrübe, beceri ve yetenekler noktasında erkeklere aynı şartları taşıyan kadının hakim, yönetici veya devlet başkanı olmasının önünde her hangi bir engel bulunmamaktadır. Hz. Aişe'nin Cemel savaşında taraftarlarına adeta komutanlık yaparak onları yönlendirmesi bu konuda bizim için önemli bir veri olduğunu düşünüyoruz. İslam'ın yasaklamadığı bir hakkı kadınların elinden almak mümkün değildir. Bu noktada meseleye cinsiyet açısından değil de liyakat ve ehliyet açısından bakılmasının daha doğru olacağını düşünüyoruz.

Aile içinde karşılıklı sevgi ve saygı esası çerçevesine bir hayat yaşamak durumunda olan eşlerin karşılaşabilecekleri sıkıntılar bakımından da bir takım önerilerde bulunan Kur'an, dövmeden ziyade ona götürecek etkenlerin ortadan kaldırılmasına dönük tedbirler almıştır. Öğüt vermek, yatakların ayrılması vb. bunlardan bir kaçıdır. Bunlarla da sorun çözülemeyecekse Kur'an, son çare olarak dövmeyi bir tercih olarak sunmuştur. Yorumlarda her ne kadar kelimenin etimolojik tahlili yapılarak toplumsal refleks de dikkate alınarak ayetin indiği ortamda anlaşılan

mananın dışında farklı manalar verilmeye çalışılmışsa da bunun dövme anlamı dışında anlaşılmaması gerektiğini düşünüyoruz.

Dinin nasıl yaşanması gerektiği noktasında bizlere rehberlik etme durumunda olan Hz. Peygamberin bu konuda yasaklayıcı bir tutum içerisine girmiş olmasından hareketle kadınların dövülmesinden ziyade farklı yollarla sorunun giderilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

Hakların zayi olmaması ve yargılamanın adil bir şekilde cereyan edebilmesi için ispat yollarından biri olan şahitlik konusunda Kur'an bir takım tavsiyelerde bulunmuştur. Kur'an hak ve ceza davalarında asgari iki kimsenin şahitliğini öngörmüş zina ve diğer davalarda farklı bir yol izlemiştir.

Yorumlarda, genellikle yerleşik kültürden hareket edilerek iki kadının şahitliğinin bir erkeğin tanıklığına denk olduğu şeklinde bir anlayış ortaya konulmuştur. Ortaya konulan bu anlayış bütün davalarda uygulanması gerektiği noktasında neredeyse görüş birliğine varılmıştır.

Müdayene ayeti diye bilinen Bakara 282. ayetin sadece mali durumlarla ilgili konulardan bahsetmektedir. Vahyin inzali döneminde toplumsal yapı içinde kadının ticari faaliyetlerde bulunmuyor, bulunuyorsa da dolaylı olarak bu işlerini yürüttüğünden ve sayıları da oldukça sınırlı olmasına rağmen, ayetin her şeye rağmen kadını toplumsal dokunun içine müdahil olması için şahitlikte söz hakkı tanımıştır. Bu durum vahyin indiği ortam göz ardı edilerek sağlıklı bir şekilde

değerlendirilmesi mümkün değildir. Nitekim sözü geçen ayette işlem esnasında şahit bulundurulması tavsiyesinde bulunulurken mutlak olarak bir erkek ve iki kadın denmemiş, iki kadın bulundurulması talebinin nedeni olarak, birisinin şaşırması halinde diğerinin ona hatırlatması amacına dönük olarak iki kadın bulundurulması tavsiyesinde bulunulmuştur. Buna göre söz konusu ayeti her halükarda iki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine denk olduğu şeklindeki bir hükme dayanak yapmak doğru bir algı şekli değildir. Bunun yanında had suçlarının ispatında kadınların şahitliklerinin kabul edilmeyeceği şeklinde da herhangi bir sahih nas bulunmamaktadır. Buna rağmen yerleşik kültürün bir ürünü olarak bütün davalara şamil kılınmasının doğru bir yaklaşım olmadığı kanaatindeyiz.

İlk döneme ait tefsirlerde bu konu ile ilgili olarak getirilen yorumlar bugün bizim yaşadığımız toplum içerisinde ileri süreceğimiz düşünceler açısından önemlidir. Kendi içerisinde ortaya konulan yorumların eleştirilmesinden ziyade bizim de içinde yaşadığımız toplumun değişen istek arzu ve yapısını dikkate alarak farkı yorumlarla ayetlerin yaşanır bir hale gelmesini sağlayabiliriz. Yani ayetler eldeki müşahhas veriler ve toplumsal dengeler hesaba katılarak indirilmiştir. Bundan hareketle şunu söyleyebiliriz. Bugün şahitlik noktasında noter son sözü söylüyorsa kadın mı erkek mi üstün şeklinde bir yarışa girilmesinin doğru bir tutum olmadığını düşünüyoruz. Çünkü Kur'an'ın tanıklık konusunda ortaya koyduğu asıl hedefin adalet olduğunu bugün de bu adaletin bu şekilde icra edilebileceğini düşünüyoruz.

Netice olarak, bütün insanları sorumluluk noktasında eşit seviyede yaratan Allah-u Teala, kadın erkek noktasında bir ayrıma gitmiş olduğunu düşünemeyiz.

İnsanların algı biçimlerini Kur'an'a tasdik ettirme noktasında ortaya çıkacak yanlışları Kur'an'a mal etmeye kalkmamalıyız. Kur'an'ı tarihi arka planını dikkate alarak okumak gerekir. Acaba benzer ayetler bugün inseydi nasıl bir formatta gelirdi.

Bu çalışmamız boyunca edindiğim en önemli tecrübe, tarihin belli bir dönemine müdahil olan Kur'an, aynı şekilde devamlı bir şekilde bu müdahalesini devam ettirebilmesi için inananlarının çaba ve gayretlerini beklemektedir.

BİBLİYOGRAFYA

ABDULFETTAH EL-KÂDİ, **Esbab-i Nüzul,** Çev. Salih Akdemir, Fecr Yay. Ankara-1986.

AKDEMİR, Salih**, Tarih Boyunca Kur'an'ı Kerim'de Kadın,** İslami Araştırmalar, S.4, 1991, c.V.

AKTAN, Hamza, **İslam'a Göre Kadının Aktivitesi**, Sosyal Hayatta Kadın, İstanbul-1996.

AYDIN, M. Akif, **Kadın**, DİA, c.XXIV, İstanbul-2001.

--------- **Osmanlı Aile Hukuku**, MÜİFVY., İst., 1985.

ALBAYRAK, Halis, **Tarihin İçinden Kur'an'ı Algılamak,** Şule Yay, İstanbul-2011.

--------- **Elmalılı Muhammed Hamdi** (Sempozyum, 4–6 Eylül–1991), T.D.V.Y. Ankara,1993, s.157

ALTINTAŞ, Ramazan, **Cahiliye Arap Toplumunda Kadın,** Diyanet İlmi Dergi, c.37, S.I, Ankara-2001.

ALUSİ**, Ruhu'l-Me'ani,** Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut-1994.

ASIM, Selahaddin,, **0smanlı'da Kadınlığın Durumu**, Arba Yay., İstanbul-1989.

ATEŞ, **Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri,** Yeni Ufuklar Neş. İstanbul-1988.

------ **Kur'an Ansiklopedisi**, Kur'an Bilimleri Araştırma Vakfı, İstanbul-1997.

------ **İslam'ın Işığında Kadın** (Tebliğ), TDV Yayınları, Ank.-1998.

------ **İslam'da Tesettür,** TDV Yay., Ankara-1998.

------ **İslam'ın Kadına Getirdiği Haklar,** İslami Araş., c.V, S.4, Ekim-1991.

AZİMLİ, Mehmet, **Kadınların İdareciliği Konusundaki Rivayete Tarihsel Bağlamda Eleştirel Bir Yaklaşım.**

BARDAKOĞLU, Ali, **"Cahiliye Döneminde Kadın",** Sosyal Hayatta Kadın, Ensar Neş. İstanbul-1996.

BAYRAKLI, Bayraktar, **Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri,** Bayraklı Yay. İstanbul-2005.

BEYDAVİ, **Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil,** Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut-1999.

BİLMEN, Ömer Nasuhi, **Kur'an'i Kerim'in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri,** Bilmen Yayınevi, İstanbul-1965.

BULAÇ, Ali, **Mekasidü'ş-Şeria Bağlamında Kadının Şahitliği Konusu,** İslami Araştırmalar, Ekim 1991, S.4.

CARULLAH BİGİYEF, Musa, **Hatun,** Kitabiyat, Ankara-2002.

CASSAS**, Ahkamu'l-Kur'an,** Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, t.siz.

el-CEVZİYYE, İbn Kayyım, **et-Turuku'l-Hükmiyye fi's-siyÂseti'ş-şeriyye,** Matbaatü'l- Medeni, Kahire t.siz.

el-CÜRCANİ, Seyyit Şerif, **Mu'cemu't-Tarifat,** Daru'l-Fadilet, Kahire-t.siz.

ÇAKIN, Kamil, **"Kadınlarla ilgili Bir Hadis ve Değerlendirmesi",** Dini Araştırmalar, c.I, sy. 1, Mayıs 1988 Ankara.

ÇEKER, Orhan, **Kadının Şahitliği Üzerine,** Marife, Yıl 1, S.1.

ÇETİNER, Bedrettin**, Esbab-ı Nuzül**, Çağrı Yay, İst.-2006.

DAĞ, Mehmet, **İslam'da Örtünme Üzerine**, AÜİFİİED, S.5, 1988.

DERVEZE, İzzet, et-**Tefsiru'l-Hadis,** trc. Vahdettin İnce, Mustafa Altınkaya, Ekin Yay. İstanbul-1997.

DOĞAN, İshak**, Erkeğin Kadından Üstünlüğü Meselesine Genel Bir Bakış,** Mehir Drg., Kış-1997.

DUMAN, M. Zeki, **Kur'anda Örtünmenin Temel Sınırları,** İslamiyat Dergisi, c.VI, S.2,

DÜZDAĞ, M. Ertuğrul, **Said Halim Paşa, Buhranlarımız ve Son Eserleri,** İz Yay, İstanbul-2009.

EBU'S-SUUD, **İrşadu'l-'Akli's-Selîm İla Mezaya'l-Kitabi's-Selim,** Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut-1999.

EBU UBEYDE, **Mecazu'l-Kur'an,** tlk. Muhammed Fuat Sezgin, Müessesetü'r-Risale, Beyrut-1981.

ERDOĞAN, Mehmet, **Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü,** Ensar Neş. İst.-2005.

FAZLUR RAHMAN, **Ana Konularıyla Kur'an,** çev. Alparslan Açıkgenç, 2. Baskı, Fecr Yay. Ankara-1993.

FİDAN, Hafsa, **Çağdaş Sorunlara Bağlamında İslam ve Kadın,** (Evrensel Mesajlar) İslama Giriş, DİB Yay., Ankara-2008, s.694.

GARAUDY, Roger**, İslam ve İnsanlığın Geleceği**, Pınar Yay. Çev. Cemal Aydın, İstanbul-1992.

GAZALİ, **Batiniliğin İç Yüzü**, çev. Avni İlhan, Ankara-1993.

GÜNAY, Hacı Mehmet, **Nüşûz,** TDV. İslam Ansk. c.XXXIII, İstanbul-2007.

el-HALEBİ, **Multeka'l-Ebhur,** Muessesetu'r-Risale, Beyrut-1989.

el-HÛFÎ, Ahmet Muhammed**, el-Mer'e fi'ş-şi'ri'l-cahili,** Kahire-1977.

HATEMİ, Hüseyin, **İlahi Hikmette Kadın,** Birleşik Yay, İstanbul-2000.

HANİOĞLU, Şükrü, **Bir Siyasi Düşünür Olarak Abdullah Cevdet ve Dönemi,** Üçdal Neşriyat, İstanbul-t.siz.

İBN EBİ HATİM, **Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim**, el-Baz Yay, Mekke-1997.

İBN HAZM, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed, **el-Muhallâ bi'l-Âsâr,** tahk. Süleyman el- Bendârî, Beyrut t.siz.

İBN KESİR, **Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim,** Mektebetu'l-Hikem ve'l-Ulum, Medine-1993.

------ **Büyük İslam Tarihi,** çev. Mehmet Keskin, Çağrı Yay. İstanbul-1994.

İBN MANZUR, Muhammed, **Lisanu'l-Arab,** Daru İhyai Turasi'l-Arabi, Beyrut-1990.

el-İSFEHANİ, Ebu'l-Ferec, **el-Eğani**, Daru'l-Fikr, Beyrut, t.siz.

İSLAMOĞLU, Mustafa, **Tefsiru'l-Kur'an Te'vilü'l-Furkan,** (Tefsir Dersleri) 31. Ders, Nisa Suresi 34-54. Ayetlerin tefsiri.

el-KÂDÎ, Abulfettah, **Esbab-ı Nuzül,** Ter: Prof. Dr. Salih Akdemir, Fecr Yay. Ankara-1996.

KARA, İsmail, **Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi,** Gerçek Hayat Yay., İst.-2001.

KARAMAN, Hayrettin, **İslam'da Kadın ve Aile**, Ensar Neş. İstanbul-2006, s.321.

------ **Sosyal Hayatta Kadın,** Ensar Neş., İstanbul-1996,

KARSLI, İbrahim H., **Kur'an Yorumlarında Kadın**, Rağbet Yay. İstanbul-2003.

KILIÇ, Recep, Elmalılı Muhammed Hamdi (Sempozyum, 4–6 Eylül–1991), T.D.V.Y, Ankara-1993.

KIRBAŞOĞLU, Hayri, **Kadın Konusunda Kur'an'a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler,** İslami Araştırmalar, S.4, 1991, c.V.

KOCA, Ferhat, **Şeyhülislam Musa Kazım Efendi**, Külliyat Dini ve İçtimai Makaleler, Ankara Okulu Yay. Ankara-2002.

KOMİSYON, **Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri,** DİB. Yay. 2007-ANKARA.

KURNAZ, Şefika, **Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını,** TC. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yay. , Ankara- 1991.

KURTUBİ, **el-Cami' Li Ahkami'l-Kur'an**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut-1988.

KUTUP, Seyyid, **Fî Zilali'l-Kur'an**, Dünya Yay. İstanbul-1989.

MEHMET VEHBİ, Konyalı, **Hulasatu'l-Beyan** (Ahkamı-ı Kur'aniyye), Üçdal Neş. İSTANBUL.

MEVDUDİ, **Tefhimu'l-Kur'an**, İnsan Yay., İstanbul-1996.

NURİ, Celal, **Kadınlarımız,** İstanbul-1331.

ONGUN, Cemil Sena, **Yeni Kadın,** İstanbul-1936.

ÖZTÜRK, Yaşar Nuri, **Kur'an'daki İslam,**.

------ **İslam Nasıl Yozlaştı,** Yeni Boyut Yay, 2001-İstanbul.

------ **Kur'an'ı Kerim Meali,** Hürriyet Ofset, İstanbul-1994.

ÖĞÜT, Sami, **Nisa Suresinin 34. Ayeti Bağlamında İnfak ve İtaat,** İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, S.11, 2008.

PAÇACI, Mehmet, **Çağdaşçı "Kur'an'da Kadın" Yorumunun Eleştirisi,** İlim Yayma Vakfı,(Kur'an ve Tefsir Akademisi) İst-2010.

er-RAZİ, Fahrettin, **et-Tefsiru'l-Kebir,** c.IX, Daru'l-İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut-1999.

SABRİ EFENDİ, Mustafa, **Kadınla İlgili Görüşüm ve Bu Görüşün Batı Taklitçisi Sözlerle Karşılaştırılması**, çev. Mustafa YILMAZ, Esra Yay. İstanbul-1994.

SAFA, Peyami, **Türk İnkılâbına Bakışlar**, Ankara-1981

SAVAŞ, Rıza, **Hz. Muhammed (s.a.v.) Devrinde Kadın,** Ravza Yay, İst.-1992-

SELÇUK, Mualla, ALBAYRAK, Halis, BOZKURT, Nahide, **Kur'an ve Birey,** Turhan Kitabevi, Ankara-2010.

SENA, Cemil, **Hz. Muhammed'in Felsefesi,** Remzi Kitabevi, İstanbul-1993.

ŞA'BAN, Zekiyüddîn, **Usulu'l-Fıkıh,** (Terc. Prof. Dr. İbrahim Kafi Dönmez), TDV. Yay., Ankara-2008.

ŞİMŞEK, M. Said**, Günümüz Tefsir Problemleri,** Kitap Dünyası Yay. Konya-2008.

et-TABERİ, Muhammed b. Cerir, **Camiu'l-Beyan 'An Te'vîli Âyi'l-Kur'an,** Daru'l-Fikr, Beyrut-1999.

T.D.V. İslam Ansiklopedisi, **Tesettür** Md., c.XXXX, İstanbul-2011, s.541.

TOPALOĞLU, Bekir**, İslamda Kadın**, Rağbet Yay, İstanbul -2001.

TUKSAL, Hidayet Şefkat **Kadın Karşıtı Söylemin İslam'daki İzdüşümleri,** Kitâbiyat, Ankara-2001.

ÜNAL, İsmail Hakkı, **Hadislere Göre Kadının Örtünmesi,** İslamiyat Dergisi, c.4, S.II, Ankara-2001.

el-VAHİDİ, Muhammed bin Ali**, Esbab-ı Nuzüli'l-Kur'an,** Daru'l-Meyman,thk. Dr. Mahir Yasin el-Fehl, Riyad-2005.

VECDİ, M. Ferid, **Müslüman Kadını**, Çev. Mehmet Akif Ersoy, Ahmet Sakıb'ın Matbaası, İstanbul-1320.

VEDÛD-MUHSİN, Amine, **Kur'an ve Kadın,** çev. Nazife Şişman, İz Yay., İstanbul-2003.

YAVUZ, Yunus Vehbi, **Kur'an'da Kadın Hak ve Özgürlüğü,** Feyiz Yay., İstanbul-2011.

YASDIMAN, Hakkı Şah, **Din Kültür ve Çağdaşlık,** (Kutlu Doğum 2004) TDV Yay., Ankara-2007.

------ **Yahudi Kutsal Metinlerinde Kadın Karşıtı Söylemler,** DEÜİFD, S. XV, İzmir-2000.

YILMAZ, Bedriye, **Tarihten Günümüze Örtünmenin Anlamları,** İz Yay. İstanbul-2008.

YAZIR, Elmalılı Hamdi**, Hak Dini Kur'an Dili,** Eser Neşriyat, İstanbul-t.siz.

ez-ZEBİDİ, Zeynüddin Ahmet, **Sahihi Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi,** trc. Ahmet Naim, Emel Matbaacılık, Ankara-1983.

ZEHEBİ, **Siyer-u Alemi'n-Nübela**, Beyrut-1988.

ÖZET

Kur'an'ı Kerim, indiği tarih ortamı itibariyle var olan sosyal realiteyi dikkate alarak bir takım emir ve yasaklar ve toplumu yeniden şekillendirme adına hedefler belirlemiştir. Çalışmamız boyunca incelemeye gayret ettiğimiz kadın konusu da bu bağlamda bir gelişme göstermiştir. Ayetler kadının örtünmesi konusuna değinirken var olan uygulamayı dikkate alarak bir takım düzenlemelere gitmiş ve göğüslerin kapatılmasına dikkat çekmiştir.

Kur'an, indiği toplumda geri plana itilip hiçbir hak tanınmayan kadını, herhangi bir riske de girmeden bir takım düzenlemelerle beraber onu belli bir seviyeye çekmeye çalışmıştır. Bu bağlamda erkeğin kadın üzerindeki sınırsız hakimiyeti yerine koruyucu ve kollayıcı bir durumda olmasını önermiştir. Dayak konusunda da sınırlayıcı ve zorlaştırıcı tedbirlerle kayıt altına almaya çalışmıştır.

Şahitlik konusunda var olan algılayışların tersine Kur'an, adaleti ve hakkın teslimini önceleyerek cinsiyet ayrımından ziyade hakkın nasıl ortaya çıkması gerektiği üzerinde durmuş ve Müslümanlara yol gösterme yönüne gitmiştir. Tarihin akışının değişmesiyle beraber toplumda etkin rol alan unsurların da değişmesi bizlerin Kur'an'a yönelik bakış açımızın da değişmesini beraberinde getirmiştir.

Bizler tarihin her dönemine müdahil olmaya aday Müslüman bireyler olarak Kur'anla olan irtibatımızı da bu yönde yeniden ele almamız gerektiğini düşünüyoruz.

ABSTRACT

The Holy Qur'an determines a number of orders and prohibitions and sets targets in the name of re-shaping society, taking into account the existing social reality in the environment It's sent. Our zeal for study to examine the issue of women showed an improvement in this regard. Verses, having touched upon the issue of veiling of women taking into account the applications, set a couple of regulations, and draw attention to the covering the breasts.

The Qur'an strives to bring women, who are scorned and no rights are not recognized in the society, to a certain level by a number of regulations without having any risks. In this context, an unlimited domination of men over women is suggested to be the protective and preventive instead. Qur'an tries to restrain the case of beating by restrictive and complicative measures.

On the contrary of existing perceptions about testimony, the Qur'an dwells on how right emerges by giving priority to justice and delivery of right rather than the sex discrimination and goes to the direction of the guidance to the Muslims. With the change in the flow of history and change the elements having active role in society, it also brought about a change in our point of view on the Qur'an.

We as Muslim individuals who are candidates to be involved in every period of history, should reconsider our connection with the Qur'an in this respect.